Protesti u “naprednoj Srbiji”

BUDITE SE, POBOGU

Godišnjica smrti Danila Kiša

ŽIVOT NAD SVAKOM REČENICOM

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; Crna Gora 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 200 RSD

9 770353 802002 01397

VREME

broj 1397

12. oktobar 2017.

Uslovi za fer izbore

CRVENE LINIJE OPOZICIJE

AKCIJA

NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE Laguna

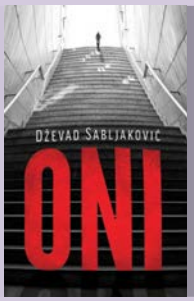
Knjige za 399 dinara!

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI" U SRBIJI
Ponesite ovaj primerak „Vremena" u neku od knjižara „Delfi" i kupite jedan od deset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 399 dinara.
Akcija traje od 23. septembra do 20. oktobra 2017.

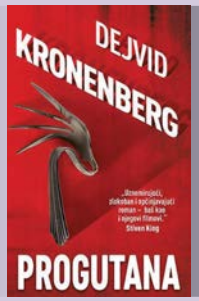
Vuk Drašković:
ISUSOVI MEMOARI

Roman koji se nastavlja na Draškovićevo delo Nož i kroz ispovest hromog fotoreportera s nadimkom Ćopavi Isus govori o raspadu Jugoslavije, ratu u Bosni i Hercegovini, starim i novim mržnjama, novim zločinima i zločincima.

Dževad Sabljaković:
ONI

Zbirka priča čiji su junaci umetnici, boemi, lutalice i izgubljenici rasuti po svetu, ljudi koji su voljno ili nevoljno u traganju za smislom i punoćom življenja odbili da se uklope u pragmatičnu stvarnost sveta.

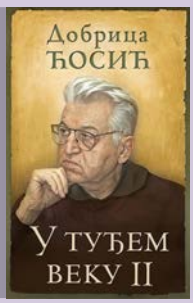

Dejvid Kronenberg:
PROGUTANA

Roman slavnog kanadskog reditelja o dvoje novinara koji žive od tabloida i opsednuti su kamerama i krvlju. Brz, napet triler s bizarnim zapletom u kome se prepliću savremeno novinarstvo, geopolitika, filmska industrija, trgovina organima, seks i zločin.

Dobrica Ćosić:
U TUĐEM VEKU II

Testamentarna knjiga Dobrice Ćosića, poslednji tom njegovih dnevničkih zapisa u kojima govori o političkim i istorijskim prilikama u Srbiji u prvoj deceniji XXI veka.

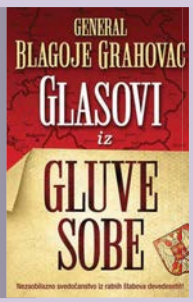
Sreten Ugričić:
MAJA I JA I MAJA

Roman čija je junakinja devojčica Maja iz serijala čuvenih slikovnica za decu koje su obeležile odrastanje u SFRJ. Knjiga o sudaru naivnosti i iskustva, o kraju jednog detinjstva, jedne epohe i jedne zemlje.

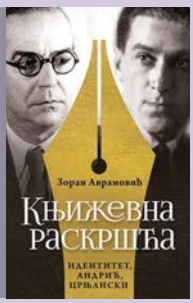
Blagoje Grahovac:
GLASOVI IZ GLUVE SOBE

Knjiga generala avijacije u penziji Blagoja Grahovca o onome šta se dešavalo u visokim vojnim krugovima tokom ratova devedesetih godina prošlog veka, uz dokumentarna svedočanstva, sećanja i geopolitičku analizu.

Zoran Avramović:
KNJIŽEVNA RASKRŠĆA

Esejistička knjiga koja se kroz analizu dela Miloša Crnjanskog i Ive Andrića bavi pitanjima kulturnog identiteta, odnosom nacionalne i drugih kultura, kao i fenomenom literarizacije srpske politike.

Đorđe Milosavljević:
SENTIMENTALNE ZAVERE

Roman o bivšim kolegama sa studija dramaturgije, o mladoj književnici, neuspelom scenaristi i uspešnom kritičaru, koji daje sliku jedne generacije razapete između predstave o sopstvenoj važnosti i spoznaje o pripadnosti provincijalnom svetu koji ih okružuje.

Helen Giltrou:
RAZDALJINA

Špijunski triler o ženi iz visokog londonskog društva koja se bavila preprodajom informacija i stvaranjem novih identiteta za ljude čiju je prošlost trebalo izbrisati, a sada bezuspešno pokušava da započne novi život.

Žarko Jokanović:
MOJA SESTRA JOVANKA BROZ

Ispovest Nade Budisavljević, rođene sestre Jovanke Broz, intimno svedočanstvo iz prve ruke o tajnama svakodnevnog života bračnog para Broz i onome šta se odigravalo iza zidova rezidencije u Užičkoj 15.

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Laguna Klub čitalaca, Resavska br. 33, Beograd
Delfi knjižara **Momo Kapor,** Stanoja Glavaša 1, Beograd
Delfi knjižara **Immo**, Gandijeva 21, Beograd
Delfi knjižara **SKC**, Kralja Milana 48 (ulaz iz Resavske), Beograd
Delfi knjižara **Borislav Pekić,** Knez Mihailova 40, Beograd
Delfi knjižara **Branislav Nušić**, Makedonska 12, Beograd
Delfi knjižara **Dobrica Ćosić**, Bulevar kralja Aleksandra 146, Beograd
Delfi knjižara **Vuk Karadžić**, Bulevar kralja Aleksandra 92, Beograd
Delfi knjižara **Miljakovac**, RK Beograd, Vareška 4, Beograd
Delfi knjižara **Banovo brdo**, Požeška 118a, Beograd
Delfi knjižara **Zira**, Ruzveltova 33, Beograd
Delfi knjižara **Terazije**, Terazije 38, Beograd
Delfi knjižara **Dositej Obradović**, Glavna 20, Zemun
Delfi knjižara **Kruševac,** Mirka Tomića 88
Delfi knjižara **Subotica**, Korzo 8
Delfi knjižara **Jovan Jovanović Zmaj**, Zmaj Jovina 12, Novi Sad
Delfi knjižara **Sremska Mitrovica**, TC Rodić
Delfi knjižara **Niš**, Voždova 4
Delfi knjižara **Niš**, TC Kalča, lam. E, lok. 11
Delfi knjižara **Radoje Domanović**, Kralja Petra I 12, Kragujevac
Delfi knjižara **Valjevo**, Kneza Miloša 33
Delfi knjižara **Branko Ćopić**, Omladinska 16/1, Kraljevo
Delfi knjižara **Vladislav Petković Dis**, Gradsko šetalište bb., Čačak
Delfi knjižara **Isidora Sekulić**, TC Aviv Park, Miloša Obrenovića 12, Pančevo
Delfi knjižara **Požarevac**, Stari korzo 2
Delfi knjižara **BIG Novi Sad**, Sentandrejski trg 11, Big Shopping centar
Delfi knjižara **Užice**, Trg Svetog Save 46, Užice
Delfi knjižara **Jagodina,** VIVO shopping PARK, lokal A10, Stevana Ivanovića bb.
Delfi knjižara **Gornji Milanovac,** Vojvode Milana 4
Delfi knjižara **Zrenjanin,** TC Aviv park Zrenjanin, Bagljaš Zapad 5
Delfi knjižara **Vasko Popa,** Trg Sv. Teodora Vršačkog 5, Vršac
Delfi knjižara **Zvezdara**, TC Aviv Park, Živka Davidovića 86**,** Beograd
Delfi knjižara **Miloš Crnjanski**, Vase Čarapića 2–4, Beograd
Delfi knjižara **Subotica,** TC Shoppi, Segedinski put 88
Delfi knjižara **Novi Beograd**, Bulevar Mihajla Pupina 181, Beograd
Delfi knjižara **TC Stop Shop, lokal 15.4,** Bulevar Medijana 21, Niš
Delfi knjižara **Borča**, Tržni centar SHOPPI, Zrenjaninski put bb., Beograd
Delfi knjižara **Karaburma**, **TC BIG FASHION**, Višnjička 84, Beograd
Delfi knjižara **Lebane**, Cara Dušana 57
Delfi knjižara **Šabac,** Gospodar Jevremova 18
Delfi knjižara **Lazarevac,** TC Stop Shop, Železnička bb.

VREME
BROJ 1397
12. oktobar 2017.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jovana Prešić

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica
ISSN 0353-8028,
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Zoom: Mišković, Đilas i "Vreme"

06 Beogradski izbori: Crvene linije opozicije

12 Smisao protesta u „naprednoj" Srbiji: Budite se, pobogu!

16 **Iz dnevnika Vučićevih uvreda: Monopol na rad**

18 Nuspojave: Daleko je Katalonija

20 Lični stav: Iz skupštinske klupe

22 Baš 12. festival duvan-čvaraka: Landre, šoder i pičkavci

24 **Knjige: Od Staljina do Tita i natrag**

26 Povodom godišnjice smrti Danila Kiša: Život nad svakom rečenicom

30 Intervju: Prof. dr Vesna Kopitović

33 Lisica i ždral: Prigovor savesti

KULTURA

34 Nobelova nagrada: Umeće zaboravljanja

36 Intervju: Damjan Jovičin

38 Intervju: Doni Mekaslin

40 Jubilej: Moć vladareve slike

42 Festival: Šerbedžija, Rundek i Ćopić

43 Strip: Bluz prašine i lošeg viskija

45 TV manijak: Moja prva – kraljevska svadba

SVET

46 **Španija: Zamrznuta nezavisnost Katalonije**

50 Intervju: Tibor Varadi

MOZAIK

54 Intervju: Lordan Zafranović

59 Navigator: Širom zatvorenih očiju

60 Strip: Pušenje (nije) zabranjeno

62 Vreme uživanja: Želovo

Partokratska radna biografija predsednika Srbije nema nijednu dodirnu tačku sa biografijom "čoveka iz naroda", kako se on svakodnevno u javnosti predstavlja

PIŠE: IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Ne, ne bojte se: nije ovo knjiga o Titu i Krleži kao Staljinovim egzekutorima; ovo je knjiga o Pavlu Bastajiću, Mustafi Golubiću i Ivanu Srebrenjaku Antonovu (manje), ali i o drugima iz Čeke, GPU, OGPU, NKVD i KGB

PIŠE: MILOŠ VASIĆ

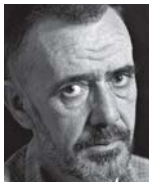

Evropa je odahnula: predsednik Karles Pudždemon je predložio da Katalonija privremeno suspenduje odluku o proglašenju nezavisnosti i time otvorio vrata za pregovore sa Madridom. Pitanje je, međutim, da li zamrznuta nezavisnost može da ublaži konflikte u Španiji

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Na naslovnoj strani: Protest protiv diktature
Fotografija: Marija Janković

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Mišković, Đilas i "Vreme": Kad se udruže "Informer" i Vučić, eto ti odmah ili državnog udara ili udara na slobodu medija

U Srbiji je poseban problem, kao i u svemu drugom, što vlast, stranka na vlasti i, još je bolje reći, jedan čovek žele da monopolišu pravo na izražavanje i primenjuju se razni modaliteti primene tog siledžijstva, a jedno od omiljenih sredstava je etiketiranje

LEPLJENJE ETIKETA: NA OTVARANJU POGONA NUDLI

Osvajanje slobode, medijske kao i svake druge, jeste, epski rečeno, borba neprestana i u društvima i državama bolje uređenim i sa dužom tradicijom, a kamoli u Srbiji gde se nad ovom vrstom društvene delatnosti maltene primenjuje pravo prve bračne noći dok novinari oko kuće šetaju gazdine opanke.

Te slobode nisu date jednom pa naveka nego se svaki dan osvajaju pedalj po pedalj. To je i uputstvo mlađim kolegama čiji žar u odbrani dostojanstva profesije i slobode ne treba da se meri uspehom pojedinačnih akcija nego svakodnevnim angažmanom.

U Srbiji je poseban problem, kao i u svemu drugom, što vlast, stranka na vlasti i, još je bolje reći, jedan čovek žele da monopolišu pravo na izražavanje i primenjuju se razni modaliteti primene tog siledžijstva, a jedno od omiljenih sredstava je etiketiranje.

Jednom davno, sećam se, gostovao sam u nekoj radio-emisiji i javio se uzrujani slušalac koji je za "Vreme" rekao da je to obično "sorošovsko đubre". Bilo je to u ono rano pretpetooktobarsko vreme, kada, kao i nedavno, Džordž Soros nije bio omiljen, ali koje je prošlo, ovaj put, kada se Aleksandar Vučić sreo sa Sorosem u okviru svoje poslednje turneje po SAD. Od tada se Soros slabo pominje.

Slušalac je, elem, bio toliko gnevan i uzbuđen da sam pomislio da će mu pozliti, pa sam mu prijateljski savetovao da ne kupuje "Vreme" kada ga toliko nervira.

"Pa ne bih ga kupio ni da mi treba za lek", odgovorio je, a onda sam mu savetovao da ga, kako god da ga nabavlja, barem ne čita, a na to se on izvikao na mene da ga ne bi čitao za sve pare ovog sveta. "Pa otkud znate da smo takvi?", pitao sam, a on je lepo rekao: "Bilo je na televiziji."

Ovaj istorijski uvod uvodi analogiju s poslednjom izjavom Aleksandra Vučića o "Vremenu" na neko nameštено pitanje novinarke Televizije Pink koju sam u originalu čuo i video u satiričnoj emisiji "24 minuta". Meni ništa nije bilo smešno. Bilo mi je tužno, otužno bolje reći.

Vučić je, naime, odgovarajući na novinarska pitanja a prilikom otvaranja pogona fabrike rezanaca u Rumi, rekao i ovo:

"Šta da radite... Video sam, sad sam video, te... novine, Miškovićeve i Đilasove, kako se zove? 'Vreme'? Kol'ko ima, sto strana? Nemam pojma koliko, 90 odsto je protiv Vučića, ovo ostalo, to su hvalospevi Đilasu i Miškoviću. Ne zna se kojeg više vole."

ZABORAVAN NEKI ČOVEK: SAVET ZA PREDSEDNIKA

Predsednik me je podsetio na slušaoca s početka ove priče. Ne može tobože da se seti ni imena nedeljnika, ni koliko stranica ima, a nije čitao nego je video, pa bih i njemu savetovao da se uzdrži od konzumiranja "Vremena" – čitanjem ili gledanjem – kad ga toliko nerviramo.

Uzgred, taman smo se nekako navikli da smo "Miškovićeve novine", kad evo ti sad dvovlašća u "Vremenu". Ali, nije to poenta ove priče. Dva, tri dana pre otvaranja pogona nudli, "Informer" je na naslovnoj strani objavio naslovnicu prošlog broja "Vremena" (broj 1396) i slike Miškovića i Đilasa. To je broj na koji se odnosi Vučićeva izjava.

Da i u "Informeru" može nešto da bude tačno potvrđuje prvi deo teksta u kome se tvrdi da povodom obaranja presude

Foto: Zoran Žestić /Tanjug

Miroslavu Miškoviću "Vreme" piše o Miškoviću kao žrtvi državnog nasilja. To nije sporno. To smo i tvrdili.

Uostalom, svaki drveni advokat u zadimljenim kafanama u srpskoj provinciji zna o čemu se radi i da veće Apelacionog suda nije moglo da donese drugačiju odluku, a kamoli to ne bi znao Aleksandar Vučić, koga je dekan beogradskog Pravnog fakulteta u udvoričkom izlivu lojalnosti proglasio onomad "najboljim studentom" fakulteta, ali ovoga, Vučića, s titulom "najboljeg studenta", to nije sprečilo da odglumi ljutnju i dâ onako smešnu izjavu "Večernjim novostima" – "Evo vam tajkuni, pa nek oni vode državu."

Da je to izjavio na nekoj od gotovo svakodnevnih konferencija za štampu, moglo bi se i razumeti, mada ne i opravdati, takvo emotivno stanje, ali kad dajete izjavu štampanom mediju ne podležete afektu, već birate reči. Pa to je Vučić baš i uradio. Najavio je da će i dalje da kinji Miškovića svestan da mu je on bio kapitalni ulog u podizanju rejtinga, i takvu žrtvu Vučić s dušom predatora neće da ispusti iz šaka posebno pred neke važne izbore, makar se, što bi rekao Sergej Trifunović, i popišao po Apelacionom sudu.

Drugi deo "Informerovog" tekstuljka tvrdi da iz "pouzdanih izvora bliskih vrhovima Delta holdinga" saznaju da Mišković i Đilas preko "Vremena" vode kampanju oko beogradskih izbora, udružuju se, maltene rade kao kriminalna grupa, radi pritiska na javnost.

Pitanje je sad da li Vučić diktira tekstove "Informeru" ili ga samo pomno čita, a verovatno je tačno ono prvo. Jer, evo ga par dana posle, kad su rezanci krenuli s trake, s tezom koju je prvo lansirao preko svog glasila.

NE LEZI VRAŽE:
SVI LJUTI, IDEMO DALJE...

Ali, evo u čemu je vic. "Vreme" je iz "najpouzadnijih vrhova bliskih rukovodstvu Delta holdinga" saznalo da Miroslav Mišković nije bio zadovoljan tekstom u pomenutom broju "Vremena", broju koji je "Informeru" poslužio kao ilustracija za opasnu tezu da su naše novine prekoračile granicu profesionalnosti i počele da se udružuju i korteše za dvojac: Mišković – Đilas.

Povodom istog broja saznajemo iz "bliskih krugova" Draganu Đilasu da je i on ljut zbog teksta o njemu.

Rekao bih da obojica nisu samo pogledali nego i da su čitali, i da je svako od njih našao jake argumente za nezadovoljstvo. To je, uostalom, njihovo nesporno pravo, a siguran sam da iz tog nezadovoljstva neće proisteći tvrdnja da smo "Vučićeve novine".

Nedozvoljeno je ono što radi predsednik države. Lepeći javno etikete, on manipuliše javnošću i mogućnost "unutrašnjeg dijaloga" svodi na unapred dogovoreni i režirani dijalog sa svim "informerima" države Srbije. Ako bude tako, a izgleda da hoće, probudiće se jedno jutro sav umazan i sputan rezancima koje je sam zamesio. ¶

CRVENE LINI

Iznošenjem zahteva za održavanje izbora Pokret slobodnih građana i Narodna stranaka u osnivanju pomerile su za trenutak debatu sa pitanja hoće li i na koji način Dragan Đilas učestvovati u toj trci na uslove za održavanje te trke. Ukratko: traži se da svi učesnici u izbornom procesu imaju ravnopravne uslove i mogućnost da predstave svoje politike svim građanima, a da vlast ni na koji način ne zloupotrebljava svoju poziciju i omogući fer izborno nadmetanje

DA LI ĆE BITI ZADOVOLJENI OSNOVNI USLOVI ZA POŠTENE IZBORE: Miting opozicije, 6. oktobar 2017.
Foto: Sava Radovanović /Tanjug

Na protestu održanom u petak 6. oktobra 2017. godine deo opozicionih stranaka zatražio je od vlasti da omogući fer i poštene izbore za Skupštinu grada Beograda. Protest je privukao izvesan broj ljudi – nekoliko stotina ili hiljada, u zavisnosti od interpretacije – ali svakako ne onoliko koliko se ceni da bi moglo da uznemiri vlast predvođenu Srpskom naprednom strankom.

Na protestu nije bilo "političkih govora". Primenjen je novi pristup da govore "građani", a da politički lideri stoje dole u masi s narodom. Na protestu su govorili aktivistkinja, glumac, književni kritičar, reditelj i advokat. Lider Pokreta slo-

JE OPOZICIJE

Foto: FoNet/Zoran Mrđa

bodnih građana Saša Janković, kao što je i bilo najavljeno, nije govorio, kao ni predvodnik Narodne partije Vuk Jeremić.

Ovaj događaj "priziva u sećanje" neke ranije proteste i mitinge opozicije, kao što je na primer, bio onaj u avgustu 1999. godine. Tada se u organizaciji grupe stranaka okupljenih u tadašnjem Pokretu za promene koji je vodila, u tom trenutku, "nepartija" G17+ okupilo na desetine hiljada ljudi u Beogradu. Tražili su ispred Skupštine da vlast položi račune za deset godina propadanja Srbije.

Ni taj, kao ni ovaj protest 6. oktobra nisu mnogo uzdrmali vlast, ali su tada stvorili neku vrstu veze između različitih aktera na političkoj sceni, koja će u januaru 2000. godine dovesti do formiranja DOS-a (Demokratske opozicije Srbije). U ovoj koaliciji našli su se "svi živi" sa ciljem obaranja režima Slobodana Miloševića i vraćanja Srbije u svet.

Ipak, događaj od petka 6. oktobra, ma koliko bio minimiziran, izazvao je reakcije i pomerio fokus debate o izborima za Beograd sa pitanja učešća Dragana Đilasa na osnovne uslove potrebne da bi proces zadovoljio minimum demokratskih standarda. Srbija se, naime, opet našla u poziciji u kojoj je bila do 2000. godine, to jest da opozicija kontinuirano tvrdi da izbori nisu demokratski i da su neregularni. Jer, sve do skora se verovalo, a mnogi političari, analitičari i istraživači su tvrdili da je najveća tekovina "5. oktobra" upravo činjenica da su izbori slobodni i da nikome neće pasti na pamet da ih "pokrade". Međutim, sedamnaest godina kasnije ponovo se javlja sumnja da je proces fingiran i namešten: od biračkih spiskova, preko uslova za kampanju do prebrojavanja glasova.

Svi ovi elementi su pomenuti na protestu i zahtevano je od vlasti da se to promeni. Ukratko: da svi učesnici u izbornom procesu imaju ravnopravne uslove i mogućnost da predstave svoje politike svim građanima, a da vlast ni na koji način ne zloupotrebljava svoju poziciju i omogući fer izborno nadmetanje.

Iskustvo u proteklih 27 godina nas uči da će se do toga teško doći jer iako se čini da je zakonski okvir u redu, nema valjane demokratske atmosfere u društvu koja bi trebalo da bude ključan sastojak u izbornom procesu.

Protestu je prethodilo objavljivanje nalaza tima Pokreta slobodnih građana o tome da se nešto čudno dešava sa izbornim spiskovima u beogradskim opštinama i predstavljeni su nalazi koji pokazuju znatno povećanje broja upisanih birača na teritoriji opština Vračar i Zvezdara u odnosu na broj koji je predstavljen na izborima u aprilu 2017. godine.

PSG tvrdi, a o tome je i ranije na marginama bilo reči, da se SNS bavi izbornim inženjeringom tako što pred beogradske izbore dovlači birače iz drugih delova Srbije prijavljujući im boravak u glavnom gradu ne bi li oni sutra postali onaj presudan tas na vagi izborne pobede. Upoređivanjem podataka koje ima Republičke izborna komisija sa onim koje su dobili od opštinskih administracija na Vračaru i Zvezdari, PSG dokazuje da nagli skok broja upisanih birača jasno pokazuje tendenciju vladajuće koalicije da ni koju cenu ne dozvoli da izgubi na izborima za Beograd, jer se ti izbori vide kao prelomni za promenu vladajuće partije u Srbiji.

Tvrdi se da će naprednjaci, ako izgube u Beogradu, izgubiti potom i u celoj Srbiji. Na taj način pokušavaju da ohrabre birače kojima su se naprednjaci smučili i žele da ih vrate u opoziciju u kojoj su bili do 2012. godine. Ovakvo stanovište se opet, na neki način, poziva na istoriju i činjenicu da je opozicija okupljena u koaliciju "Zajedno" 1996. godine uspela da pobedi na izborima za Beograd (i druge velike gradove u Srbiji) i uz pomoć građana i protesta natera vlast da odstupi. Međutim, i ta pobeda 1996. godine nije značila pad režima Slobodana Miloševića, nego se na to čekalo još četiri godine.

OPRAVDANI ZAHTEVI I PROGRAMI

U situaciji velike medijske blokade i nepostojanja političkog dijaloga na javnoj sceni, opozicione partije nastoje da

UVEŽBAVANJE UDRUŽIVANJA:
Vuk Jeremić na mitingu 6. oktobra
Foto: Predrag Dedijer /Ras

Paradoksalno, Srbija se našla na početku puta u višestranački demokratski poredak: oni koji su na vlasti "pristaju" na postojanje opozicije jer je to kao neka norma sveta od kog i oni zavise, a ne potreba društva da bude pluralno i slobodno, oni koji su u opoziciji bore se za vazduh i veruju da su baš sledeći izbori oni na kojim će vlast biti pobeđena

se na različite načine suprotstave vladajućoj koaliciji. Istraživanja pokazuju da SNS i sada ima prednost u Beogradu, naročito ako je na čelu "liste za Beograd" ime Aleksandra Vučića, a da je najozbiljniji konkurent za funkciju gradonačelnika trenutno predsednik opštine Novi Beograd Aleksandar Šapić.

"Saša Janković nije uspeo da kapitalizuje svojih 600.000 glasova na predsedničkim izborima", kaže za "Vreme" Čedomir Jovanović, predsednik Liberalno demokratske partije koja je u prošlosti znala da bude važan igrač na izborima za Beograd.

U pokretu "Dosta je bilo" kažu da je premoć SNS-a relativna jer je "opozicionih birača više u Beogradu".

Međutim, bilo da je ova tvrdnja realna ili samo služi za ohrabrivanje neodlučnih, do trenutka kada ćemo znati rezultate izbora proći će dosta vremena, a još uvek nije jasno ko će se i na kakav način suprotstaviti koaliciji SNS i listi koju će predvoditi Aleksandar Šapić, koji se prvi javno prijavio za trku za mesto gradonačelnika Beograda.

Pored toga, zahtevi koje je prezentovala "ad hoc koalicija" Jankovića i Jeremića doveli su u pitanje i učešće opozicionih stranaka na izborima i otvorile opciju bojkota ukoliko uslovi ne budu ispunjeni. Tako se sa rasprave o tome da li će se "građanska opozicija" ujediniti na jednoj listi sada pomerila na teren da li će se na izbore uopšte izlaziti u situaciji koju je nekadašnji predsednik Demokratske stranke Bojan Pajtić opisao na TV N1 sledećim rečima:

"Opozicija treba da pliva kraul protiv vlasti, a vezane su joj i ruke i noge, a vlast ima i peraja."

I ovakvo razumevanje budućeg delovanja dela opozicije ili cele opozicije, koja počinje da razmišlja o bojkotu, vraća nas na 1997. godinu kada je takođe deo opozicije bojkotovao izbore za predsednika Srbije i na kraju samo doveo do toga da budu opet marginalizovani u političkom životu.

Oni koji pamte taj trenutak u političkom životu Srbije setiće se izjave američkog izaslanika Ričarda Dika Holbruka koji je rekao da se izbori nikada ne bojkotuju kada su raspisani. Iako su protesti posle predsedničkih izbora u aprilu 2017. godine izbacili u prvi plan priču o nameštenim i neregularnim izborima, deo opozicije koji je zagovarao takvo stanovište nije uspeo da unovči tu energiju. U tom kontekstu, preventivni protesti trenutno ne izgledaju kao nešto što će motivisati građane da masovnije izađu na ulice.

A te beogradske ulice su nešto sa čega se poslednjih meseci beži, jer je sadašnja vlast valjda u finišu svoje vlasti u ovom mandatu rešila ili da impresionira sve građane ili da ih maksimalno iznervira jer je otvorila u isto vreme brojna gradilišta koja su paralisala normalan život i kretanje u gradu.

Nervozu, bes i neprestano gunđanje Beograđana zbog haosa u gradu opozicija kao da ne ume da kapitalizuje. Pored toga, zahtevi da se poštuju zakoni, da izbori budu fer i da se omogući pristup medijima upućeni su vlastima za koje se tvrdi da ne zaslužuju da se sa njima razgovara jer su u ovih pet godina uništili Srbiju i doveli je do propasti, može da deluje zbunjujuće.

U situaciji, dakle, kada se naslućuje da će za Beograd trčati možda i desetak lista, postoje i drugačije ideje o načinu delovanja opozicije.

Tako Dobrica Veselinović iz pokreta "Ne davimo Beograd", koji je organizovao značajne proteste protiv ove vlasti, kaže da Pokret podržava zahteve iznete na protestu u petak i da veruje da bi pre nego što postavimo uslove za održavanje izbora trebalo da se zapitamo da li smo sami uradili sve kako treba.

"Naše polazište je da mi prvo moramo da inoviramo naše prakse organizovanja i uključivanja ljudi, međuljudskih odnosa koje negujemo i načine finansiranja, pa tek onda da se upustimo u neka zahtevanja prema drugima. Ono što će biti 'Kopernikanski obrt' na ovim izborima je upravo to – kako se naše delovanje razlikuje od 'business as usual' tj. načina kako se politika vodi svih ovih godina", kaže Veselinović za "Vreme".

U isto vreme, Čedomir Jovanović kaže da je priča o izbornim uslovima nešto za šta se "krvarilo godinama" i da su zakoni kojim je uređena ta oblast urađeni po evropskim standardima i da nije to ono što nedostaje da bi izbori bili kako treba.

"Deo opozicije deficit politike pokušava da nadomesti ovakvim zahtevima. Potrebno je biti konkurentan na političkoj sceni, a ne zastupati gubitnički stav »

Foto: FoNet/Dragan Antonić

SLIKE IZ IZBORNE KAMPANJE SA PROŠLIH GRADSKIH IZBORA: Dragan Đilas nasuprot Goranu Vesiću i Ceci Ražnatović

unapred da će vlast da pokrade izbore", kaže Jovanović.

On navodi i da su izbori u Srbiji bili organizovani i u mnogo gorim uslovima po opoziciju, te da je skoro uvek vlast koristila sve resurse koje je imala da bi potvrdila svoju nadmoćnost na izborima. O optužbama da vlast sprema prevaru dovođenjem "novih birača" koje prijavljuje u Beogradu on kaže da takve tvrdnje treba proveriti jer "to nije jednostavan posao" .

Po Jovanovićevom mišljenju, neophodno je definisati bolju političku ponudu koja će odgovarati na prave potrebe ljudi u Beogradu i Srbiji.

"Izbori u Beogradu nisu sigurno najveći izazov za Srbiju, štaviše, a ja ne vidim da se na drugoj strani pojavljuju alternative Vučićevoj politici kada je reč o Kosovu, odnosu prema Rusiji, NATO-u, EU", ponavlja svoje stavove Jovanović.

U pokretu "Dosta je bilo" kažu da "izbori koji se održavaju u Srbiji ni za vreme ove vlasti, a ni za vreme prethodne i tako u nazad, nisu bili legitimni. Uvek je vlast sebi obezbeđivala mnogo veći medijski prostor od opozicije, partokratija na vlasti je uvek zloupotrebljavala javni sektor, kupovala glasove, manipulisala biračkim spiskovima. SNS je otišao dva koraka dalje i danas je najgore od 2000. godine."

I Jovanović i sagovornici "Vremena" iz "Dosta je bilo" slažu se da SNS izbore u Srbiji dobija na terenu, legalnim i nelegalnim sredstvima i može se pobediti samo sa jakom organizacijom i jakim konkretnim programom. DJB je svoj program za Beograd objavio još u junu 2017. godine, kako kažu u tom pokretu.

U odvojenim razgovorima sa predsednikom LDP-a i predstavnikom DJB vidi se da se u mnogim pitanjima ove dve političke opcije "slažu" iako u javnosti važe za apsolutne protivnike. U DJB tvrde da su svesni svih prepreka koje postoje i da za njih imaju rešenje.

"Pored onih koji izlaze na izbore, apstinenti čine 40 odsto biračkog tela u Beogradu. Njih ne možete privući protestima jer misle da su svi isti. Apstinente možemo privući samo novim ljudima i jakim programom. Upravo to je i naš fokus. DJB jedini ima detaljan i konkretan program za Beograd. Kao i na predsedničkim izborima, "Dosta je bilo" će imati pokrivena sva birački mesta, tako da krađe na samim biračkom mestu praktično neće biti. Manipulacije pre biračkih mesta, kupovina glasova, kapilarni glasovi će ostati zato što policija, kao i u slučaju Savamale, neće ništa učiniti da se to spreči. Manipulacije biračkim spiskovima će takođe biti, DJB prati situaciju, redovno pribavlja podatke od MUP-a i ministarstva i radi sve da ovo svede na minimum", kažu za "Vreme" u ovom pokretu.

U pokretu "Ne davimo Beograd" idu još korak dalje. Oni su svoju kampanju fokusirali na delovanje na onim mestima u gradu gde građani imaju konkretne probleme ili gde sadašnja uprava sprovodi projekte koji nisu u javnom interesu ili su koruptivni.

"Bavljenjem stvarima na način na koji smo videli u poslednje vreme, mogućnost da se ispune ovi zahtevi su blizu nemogućeg, pa mi se sa tim u vezi čini da se trenutno dešava klasičan disbalans između želja i mogućnosti, koji produkuje sve veću nervozu i osećaj bezizlaznosti na opozicionoj sceni", kaže Veselinović za "Vreme" i dodaje: "Inicijativa 'Ne da(vi)mo Beograd' upravo to i radi, vraća politiku na najniži nivo, na nivo građana od kojih sve treba i počinje, i pravo da vam kažem, to već daje rezultate".

SKIDANJE MEDIJSKOG MRAKA

Pitanje ravnopravne medijske zastupljenosti je nešto oko čega se slažu svi oni koji danas nisu u vlasti u Srbiji, pa čak i Čedomir Jovanović, koji kaže da je neophodno obezbediti normalan i pravi pristup medijima svim relevantnim političkim akterima.

Pristup medijima i ravnopravan tretman je takođe nešto što je istaknuto kao zahtev na protestu u petak 6. oktobra.

Ovaj zahtev nalik je svim zahtevima koje je imala opozicija od uspostavljanja višestranačkog sistema krajem osamdesetih godina prošlog veka. Skoro 30 godina kasnije, izgleda da je metafora Vuka Draškovića o televiziji kao Bastilji koju treba osvojiti življa nego ikad i da se za sve ove godine u Srbiji ama baš ništa u toj oblasti nije promenilo.

Ali, iako se svi slažu oko toga, nije jasno kako misle da do te ravnopravnosti i dođe kada vlast i mediji koji je podržavaju ne vide da postoji bilo kakav problem u toj oblasti, a Regulatorno telo za elektronske medije ne reaguje ni na kakve pritiske osim onih koji dolaze od vlasti.

Dobrica Veselinović iz pokreta "Ne davimo Beograd" ima nešto drugačiji pogled na ovu situaciju i predlog oko koga bi možda mogle da se okupe sve opozicione stranke:

"Kada bismo svi krenuli da se bavimo realnim ljudima na terenu, po blokovima, u mesnim zajednicama, nikakva cenzura i pritisci ne bi mogli da zaustave organizovane i posvećene građane koji žele da menjaju svoj grad", kaže za "Vreme" Veselinović odajući entuzijazam onih koji su nekada stajali ispod parole "Budimo realni, tražimo nemoguće".

Pokret DJB nekoliko godina unazad govori o potrebi da svi na političkoj sceni dobiju jednaku mogućnost da predstave svoje programe ili da debatuju o pitanjima koja su najvažnija za Srbiju, ali kao da su svesni "realnosti".

"Medijski mrak će ostati i tu opozicija ništa ne može. Ni EU birokratiju ni OEBS sve ovo ne interesuje. Dok god vlast zadovoljava njihove interese, oni su bili i ostaće Vučićevi veliki prijatelji", kažu u ovom pokretu za "Vreme".

Nešto intenzivnije delovanje delova opozicije palo je u vreme kada i deo novinara protestuje zbog stanja u medijima, što dodatno stvara utisak o tome da je Srbija društvo i država sa velikim problemima koje vlast uspešno ignoriše i zapravo na svaku kritiku odgovara još jačim napadom, koji predstavlja kao odbranu od neprijatelja.

"Mi Srbiju moramo da lečimo", kaže Jovanović, koji ima mnogo toga da kaže o nesposobnosti onih koji bi danas da predvode opoziciju u Srbiji, ali je svestan da je ova vlast preterala u korišćenju onoga što je najgore u srpskom političkom životu.

Tako, paradoksalno, Srbija se našla na početku puta u višestranački demokratski poredak: oni koji su na vlasti "pristaju" na postojanje opozicije jer je to kao neka norma sveta od kog i oni zavise, a ne potreba društva da bude pluralno i slobodno, oni koji su u opoziciji bore se za vazduh i veruju da su baš sledeći izbori oni na kojim će vlast biti pobeđena.

Za to vreme, većina građana već sada odbija da učestvuje u političkom životu, ne "izlazi" na izbore i ne zanima se "političkim" životom; kao da znaju da je to manje više isti komad koji se daje svako veče i koji ništa neće promeniti u njihovim životima jer ovde života i tako nema.

To govore deci koja se spremaju da odu, a ovi što ostanu čekaće da odu da negde možda čuvaju unuke. Ovde, kako bude. I tako je beznadežno i svi su odvratni. Kako se iz toga izvući, još nema odgovora ni sa jedne strane. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

Budite se, pobogu!

Neki novi aktivisti, pokreti, stranke (Ne da(vi)mo Beograd, studenti, Pokret slobodnih građana Saše Jankovića, ostatak opozicije i nezavisni novinari) uprkos svim opstrukcijama režimsko-medijske kamarile SNS-a, postigli su makar jedno – učinili su vidljivim neka od najvećih nepočinstava ove vlasti u proteklih pet godina. A to u ovakvoj raspodeli snaga i moći, uopšte nije malo, ali je još uvek – nedovoljno

Ima jedna rečenica, tupa kao smrt, koju izgovaraju jednakom ravnodušnošću rođeni devedesetih, načelno nezadovoljni svojim statusom, životom i mogućnostima u Srbiji i – oni stariji što već trideset godina psuju televizor s preporučene udaljenosti iz fotelje. "Ništa se neće promeniti."

Ovi mladi ljudi, bez ideje o bilo kakvom aktivizmu, koji ne žele iskustvo demonstracija, pronalaze u toj ništa-se-neće-promeniti mantri "zrelost i pamet" koju njihovi vršnjaci-bundžije valjda nemaju. Detaljnije se o tome može pročitati u tekstu-anketi Ane Jakšić "Pričali smo sa onima koji ne idu na proteste" (9. april, "Vice", povodom studentskog protesta protiv diktature proletos, prim.n.) Oni stariji, koji su se u svojoj mladosti devedesetih na isti način pravili pametni "na suvo", imaju "neoborive" argumente: "Pa, evo, šta je doneo 5. oktobar? Šta se promenilo?"

HRONIČNA MUČNINA

Malj-rečenica na prvi pogled jeste neoboriva. Zahtevi opozicije s protesta na Trgu Republike u Beogradu od pre neki dan (6. oktobra) za održavanje fer i slobodnih izbora vrište da se posle 5. oktobra 2000. dogodilo jedno veliko ništa. Sa istog onog beogradskog Trga Republike, koji je od 9. marta 1991. preturio onolike demonstrante, suzavce, vodene topove i pendreke, u jesen 2017, ej, opozicija od vlasti zahteva uvid u jasan i uređen birački spisak, slobodu medija i obezbeđivanje jednakog tretmana vlasti i opozicije u medijima, da izbore u Beogradu prate i domaći i strani posmatrači... Kao da su građani u celini, i demonstranti i oni koji to nisu bili, bačeni 26 godina unazad sa opterećujućim znanjem o tome šta sledi. Novinari "Danasa", recimo, nikako da dobiju odgovor MUP-a na pitanja koliko je novih građana koji su prijavili prebivalište u Beogradu, zato što su se pojavila nagađanja da je sve više ljudi iz Srbije koji prijavljuju prebivalište u Beogradu kako bi glasali na gradskim izborima.

Za to vreme, samo pljušte cinični komentari na račun protesta koji je organizovao Pokret slobodnih građana Saše Jankovića (a pridružili mu se SDS Borisa Tadića, Narodna stranka Vuka Jeremića, DS, Pokret "Dosta je bilo", Inicijativa "Ne da(vi)mo Beograd", Levica Srbije i Građanski pokret "Beli – Samo jako") kako napabirčena opozicija ne može da okupi nikog drugog sem "prijatelje i rodbinu". Nisu ti komentari stigli iz "Informera" ili s Pinka, pričaju o tome građani koji su oduvek pripadali samom nukleusu građanske opozicije u Srbiji. Da li je posredi hronična mučnina građana prema "već viđenim na delu" političarima (sem Saše Jankovića i Belog Preletačevića) ili se u Beogradu (još uvek) dobro živi, pa nema ko na ulicu, kako tvrde u ostatku Srbije? Možda građani ne žele da opet budu namagarčeni. Ko može dati garanciju da posle sledeće revolucije, recimo 2027. neki novi Nenad Čanak neće otići na TV Pink i pevati "My way"? Pritom, da se razumemo, to su oni isti građani koji bez ostatka potpisuju sve što se moglo čuti na svim protestima proteklih godina Vučićeve vlasti, bilo da ih je organizovala opozicija, studenti, Policijski i Vojni sindikat, Inicijativa "Ne da(vi)mo Beograd": oni su zgranuti "Beogradom na vodi", traže odgovor ko je rušio po Savamali, ostalo im je samo da psuju kićenje Beograda u septembru, raskopane ulice i trotoare i gradski saobraćaj, koji tako očajan nije bio ni devedesetih, smeju se od muke kad prođu pored fontane na Slaviji, ogorčeni su zbog ubijenih žena ispred centara za socijalni rad i poraženi činjenicom da im decu truju hranom po školama... U pravu je Siniša Kovačević kad kaže: "Postoje godine kad narod zaspi, obnevidi, ogluvi, pristane na ludilo, pobenavi. Stradaju oni koji viču, probudite se, progledajte. Budite se, pobogu!"

Koja je svrha protesta u Vučićevoj Srbiji? Ima li je uopšte, ako je u glavnom gradu proletos u jeku studentsko-građanskih protesta bilo moguće okupiti tek u par navrata desetak hiljada ljudi, a u drugim prilikama, kada proteste organizuje opozicija, u proseku 500 do par hiljada duša? Po broju okupljenih građana na protestima poslednjih godina apsolutni je šampion Inicijativa "Ne da(vi)mo Beograd". Na njihovim protestima bivalo je između nekoliko hiljada i

deset hiljada ljudi, a u nekoliko navrata su uspeli da okupe i 20.000 građana, što je u vreme sveopšteg razočaranja u ideju da izlaskom na ulicu nešto može da se promeni – potpuno fantastično. Toliko ljudi na ulicama Beograda odavno nije bilo.

Kratak je odgovor na pitanje imaju li protesti svrhu. Uvek, sve dok ima ljudi. Neki novi aktivisti, pokreti, stranke (Ne da(vi)mo Beograd, studenti, Pokret slobodnih građana Saše Jankovića i ostatak opozicije, nezavisni novinari) uprkos svim opstrukcijama režimsko-medijske kamarile SNS-a, postigli su makar jedno – učinili su vidljivim neka od najvećih nepočinstava ove vlasti u proteklih pet godina. A to u ovakvoj raspodeli snaga i moći, uopšte nije malo, ali je još uvek – nedovoljno.

SAVAMALA STIGLA DO EVROPSKOG PARLAMENTA

Prvi protest zbog fantomskog i bespravnog rušenja objekata u Hercegovačkoj ulici održan je 11. maja 2016, dve nedelje posle samog događaja u izbornoj noći 24. na 25. april 2016. Na protestu u organizaciji Inicijative "Ne da(vi)mo Beograd", na kom

ULICA – JEDINO MESTO ISKAZIVANJA NEZADOVOLJSTVA: Protest vojnog i policijskog sindikata

Fotografije: Marija Janković

se okupilo više hiljada ljudi zatražene su ostavke gradonačelnika Beograda Siniše Malog, predsednika Skupštine grada Nikole Nikodijevića, tadašnjeg v.d. direktora policije Vladimira Rebića, načelnika Komunalne policije u Beogradu Nikole Ristića i ministra unutrašnjih poslova Nebojše Stefanovića. Drugi protest ponovo u organizaciji Inicijative "Ne da(vi)mo Beograd" održan je dve nedelje kasnije, 25. maja. Tog jutra je na VMA preminuo čuvar objekata u Savamali Slobodan Tanasković, koji je bio svedok rušenja. Na početku protesta minutom ćutanja odata je počast Tanaskoviću. Opet je došlo više hiljada građana, a protest su podržale nevladine organizacije, pokreti i slične inicijative iz Niša, Kraljeva, Novog Sada, Valjeva... Bilo je i predstavnika opozicije među kojima i Boris Tadić, Sanda Rašković Ivić, Zoran Živković, Saša Radulović... Ovi protesti su podrazumevali i protestne šetnje po završetku skupa, uz obavezno zadržavanje (kao devedesetih) pored zgrade RTS-a i slanje poruka novinarima RTS-a da ne smeju da ćute.

Tako je počelo.

Koliko su režimu smetale i još im smetaju sve akcije i protesti Inicijative "Ne da(vi)mo Beograd" vidi se po količini uvreda, pretnji, napada na njihove aktiviste. A pravilo u borbi protiv autoritarnih režima je da treba raditi samo ono što ih najviše sekira. Protesti po definiciji nerviraju svaku vlast. Zato što kvare sliku. Napokon, poruka je, u sinergiji sa istraživačkim tekstovima nezavisnih novinara, stigla do Evropskog parlamenta. U usvojenoj rezoluciji juna 2017, pored pohvala upućenih srpskom rukovodstvu u sprovođenju reformi na putu ka EU i važnim koracima u normalizaciji odnosa sa Kosovom, zvanični Beograd dobio je i poneku kritiku na račun pravosuđa koje nije nezavisno, na račun medijskih i građanskih nesloboda, ali i zato što ne rešava probleme korupcije i kriminala, s posebnim osvrtom na slučaj "Savamala". Vlast u Beogradu je pozvana da "reši slučajeve preteranog korišćenja policijske snage prema građanima, a sa zabrinutošću su uzeti na znanje sporni događaji u beogradskoj četvrti Savamala, kad je posebno reč o rušenju privatne svojine, i traži se da to brzo bude rasvetljeno uz puno učešće sudskih vlasti u istrazi s ciljem da se počinioci privedu pravdi". S »

EP ili bez njega, za vakta ove ili neke sledeće vlasti neko će morati da odgovara za Savamalu pred zakonom, zapravo više njih. Inače ćemo opet pričati kako se nije dogodio 6. oktobar, ili koji god, dan posle.

NE DA(VI)MO BEOGRAD

Bilo bi, međutim, nepravedno na ovom mestu, kad govorimo o protestima u proteklih pet godina, ne reći reč, dve više o Inicijativi "Ne da(vi)mo Beograd" – NDBG. Nema sumnje da su aktivisti ove inicijative bez stranačke infrastrukture, uglavnom oslanjajući se na građane koji su bili spremni da učestvuju u organizaciji svih dosadašnjih protesta (društvene mreže, lepljenje plakata itd.) uspevali da za vrlo kratko vreme organizuju proteste na kojima je prisustvovalo do deset hiljada, a nekoliko puta i dvadesetak hiljada građana. To je, kako već rekosmo, impozantan broj za sveopštu apatiju koja je s pojavom žute patkice na ulicama postala kudikamo ranjivija i slabija nego što je bila prvih godina naprednjačke vlasti. Da je NDBG organizacija sa značajnom integrativnom snagom pokazalo se kada su im se u šetnjama pridruživale nevladine organizacije i inicijative iz Beograda i Srbije, ali i Policijski i Vojni sindikat Srbije, Podrži RTV iz Novog Sada, Sindikalna organizacija Zastava oružje, Lokalni front iz Kraljeva, Samo jako iz Mladenovca, Nezavisni sindikat prosvetnih radnika Vojvodine... To je zapravo jedina od novih društveno-političkih snaga koja je u proteklom periodu uspevala da okupi značajniji broj građana. Verovatno i zato što se klone proglašavanja lidera, ali čini se da je najznačajnije to što su fokusirani na sasvim konkretne socijalne probleme građana, kao što je prinudno iseljavanje siromašnih porodica koje sprovode sad već čuveni u narodu – javni izvršitelji. Prema svom aktivizmu, kao učesnici izbora u Beogradu, što je najavljeno, biće smešteni u levi blok političkog spektra.

STUDENTI I NOVINARI PROTIV DIKTATURE

Dan posle predsedničkih izbora u Srbiji, 2. aprila, počeo je studentski protest u Beogradu. Neočekivan, ko grom iz vedra neba. Organizovani preko Fejsbuka, mada vlast u to nikad nije poverovala, studenti su se okupili zbog osnovane sumnje u regularnost izbora. Protesti su trajali nešto više od mesec dana, i uprkos tome što su ih prorežimski mediji prvo ignorisali u potpunom nerazumevanju i neprihvatanju onoga što se događalo tih dana na ulicama Beograda, a potom besomučno vređali i diskreditovali dobro poznatim vokabularom o "šačici huligana i alkoholičara", oni su pokazali moć koje davno nije bilo na beogradskim ulicama, još od "Otpora". Mada su u početku delovali prilično neorganizovano (prvih dana nisu imali ni utvrđene trase za šetnju po gradu, a posle su na Fejsbuku odlučivali kojim ulicama će šetati), vrlo brzo su istakli svoje zahteve zbog kojih protestuju. Tražili su smenu čelnih ljudi RTS-a zbog neravnopravnog odnosa prema predsedničkim kandidatima u kampanji i režimskog izveštavanja, smenu članova saveta REM-a i članova RIK-a, razrešenje predsednice Skupštine Maje Gojković, reviziju biračkog spiska, poništavanje spornih doktorata ministra policije Nebojše Stefanovića i gradonačelnika Siniše Malog, te pojednostavljenje procedure glasanja u dijaspori. Ipak, najveći ispit koji su položili jeste to što su sve svoje šetnje okončali bez incidenata, imuni na provokacije i upade raznih političkih struktura.

Protesti su se okončali, što se kaže, sami od sebe, što je donekle bilo očekivano. Ovakvi režimi teško da se mogu poljuljati jednim talasom demonstracija, a

vlast se trudila iz petinih žila da ne reaguje na proteste. Vučić je izjavljivao kako može zauvek da protestuje ko hoće, samo da neredi neće biti tolerisani. Ali su zahtevi studenata i njihove šetnje pribeleženi po inostranoj štampi, što nije loše za fusnotu u nekom novom evropskom izveštaju punom hvale na račun reformi i stabilnosti u Srbiji.

I novinari su se okupili. Posle protesta "Novinari ne kleče" po celoj Srbiji kada su tražili smenu ministra odbrane Bratislava Gašića, ali želeći da ukažu i na sraman položaj u kojem se profesija nalazi, još jedan povod za okupljanje medijskih radnika i radnica ispred Vlade Srbije bio je nedavno – gašenje nedeljnika "Vranjske". Iz protesta je nastala Grupa za slobodu medija u kojoj su se okupili novinari, predstavnici medija, organizacije civilnog društva i građani i potpisali su zajednički "Proglas o slobodi medija" na skupu održanom na Dorćol placu, 5. oktobra. Proglasom se traži "prestanak političkog, fizičkog i finansijskog ugnjetavanja medija", da se novinarima omogući da rade bez ugrožavanja slobode i egzistencije, da se poštuju Ustav, zakoni i ljudska prava i na medijskoj i na javnoj sceni, bez podela na podobne i nepodobne. U proglasu dalje piše: "U interesu je Srbije da opstanu mediji koji se – uprkos svim pritiscima – i dalje trude da postavljaju pitanja, da istinito obaveštavaju, da istražuju, da se bave sudbinski važnim temama, da sagledavaju našu realnost bez ulepšavanja i propagande." Ali "slobodnim tumačenjem i nepoštovanjem medijskih i drugih zakona, primenom selektivne pravde koja pogađa samo one koji se ogreše o vlast, sve različitijim formama političkog i državnog nasilja nad medijima" osnovna uloga novinarstva dovedena je u pitanje. I na kraju: "Srbija u kojoj vlada medijski mrak nije slobodna i demokratska država, nije država koja poštuje evropske i međunarodne konvencije, nije država po meri čoveka. Izbor više ne postoji. Danas je sramota zaćutati, pognuti glavu i čekati da sve ovo nekako prođe. I zato danas govorimo: Za slobodu medija!" – piše na kraju Proglasa.

Naslednici crveno-crne koalicije devedesetih povratili su vlast, samo što su promenili ideologiju da bi bili međunarodno prihvatljivi. Državno-medijski aparat devedesetih je samo malo nadograđen, ali uistinu nepromenjen

LUSTRIRANJE 5. OKTOBRA

Kad je ono Nenad Čanak pred kraj 2000. samo nekoliko meseci posle 5. oktobra, na TV Pink otpevao "My way", novinarka Radmila Stanković, tada urednica kulturne rubrike nedeljnika "NIN" ubrzo ga je posle toga upitala zašto je otišao da peva na Pinku i "zar ga nije bilo sramota, pošto nas je pre toga, uključiv i njega, sve bilo sramota". Čanak joj je, kao ne razumejući šta ga pita, odgovorio: "Zašto sramota? Pa to je sada naše."

S naknadnom pameću i posle petogodišnje Vučićeve vlasti uz pomoć SPS-a Ivice Dačića čini se da se dogodilo obrnuto. Da su Čanak i ceo DOS postali Pinkovi pošto se, kao što znamo, 6. oktobar nikad nije dogodio, nije demontiran ni medijski ni državni aparat bračnog para Milošević. Naslednici crveno-crne koalicije devedesetih povratili su vlast, samo što su promenili ideologiju da bi bili međunarodno prihvatljivi. Državno-medijski aparat devedesetih je samo malo nadograđen, ali uistinu nepromenjen.

Zato nije neobično što je proletos Pokret socijalista Aleksandra Vulina izdao saopštenje koje je podržao i deo SNS-a da bi trebalo procesuirati sve koji su 5. oktobra 2000. upali u zgradu tadašnje Savezne skupštine, baš onako kako su SAD, EU, OEBS i NATO tražili da se kazne odgovorni za nasilje u Sobranju: "Ovo je prilika da i mi postupimo po zakasnelim, ali ispravnim preporukama NATO, OEBS, EU i SAD i da pronađemo i kaznimo sve koji su upali u Skupštinu 5. oktobra, sve koji su je opljačkali i zapalili, tukli političke neistomišljenike, otimali oružje iz stanica policije, prebijali policajce koji su radili svoj posao, zapalili RTS, linčovali novinare." Čak se oglasio i Aleksandar Vučić: "Pozvao me Aleksandar (Vulin) i to mi je rekao, odmah sam video oduševljenje u delu ljudi iz SNS-a, kod dela ljudi nisam video oduševljenje. Ja mislim da je nama važno da gledamo u budućnost. Vulin ima drugačije mišljenje", reče predsednik Vučić.

Čak i ako su ovakva saopštenja i komentari samo jedno u nizu režimsko-medijskih iživljavanja, pretnje zbog pretnji samih, istina je da je lustracija onih koji su učesnici i organizatori petooktobarskog pokušaja revolucije – skoro pa završena. Mnoge od njih je ova vlast hapsila pa puštala, neke upodobila za svoje potrebe, neke ućutkala dodatnim ucenama i pretnjama, ali najviše ih je toliko kriminalizovala provlačeći ih kroz svoje tabloidno blato da i danas oni koji organizuju proteste protiv Vučićevog režima više rizikuju sa njima nego bez njih.

Zbog svega toga protesti ovde uvek imaju smisla. Pobogu, protestuje ceo svet. ¶

ZORA DRČELIĆ

Monopol na rad

Partokratska radna biografija predsednika Srbije nema nijednu dodirnu tačku sa biografijom "čoveka iz naroda", kako se on svakodnevno u javnosti predstavlja

Kombinacijom manipulativnih tehnika, od početka svoje vladavine, Aleksandar Vučić se svojski trudio da se svima pričini da on rađa neku bolju i novu "narodnu tvorevinu". "Srpski narod je lenj", govorio je, i to ne jednom, "stalno nešto kuka i čeka umesto da radi." Ponovio je to i pred finskim ambasadorom: "Izgubili smo radne navike, naši ljudi nisu navikli da budu preduzetnici. Moraćemo da radimo više, ako želimo da zarađujemo više."

Ne propuštajući nijednu priliku a da ne nametne kategoriju "rada", Vučić je prisvaja kao kakvo lično dobro, a onda je koristi barem u tri svrhe: da bi kao "najmarljiviji" privukao što veći broj birača, da bi prikrio neuspeh svoje vladavine i da bi se obračunao sa protivnicima. Predstavljajući se biračima kao užurbani radoholičar (u poslednjoj varijanti, i bolestan otvara fabrike), zatim utuvljujući narodu da treba da promeni svest jer napretka zemlje bez toga nema, a neradnicima nazivajući grupe koje se zovu opozicija, ali i sve druge koji su protiv njega. Širokom propagandom vlastitog pregornog "rada" nasuprot "neradu" drugih, vladar nas uverava kako sada živimo u istinskoj demokratiji – jer na vlasti su, konačno, vredni ljudi. Nešto ranije, kada je bio premijer, na novinarsko pitanje da li je zadovoljan radom svojih ministara, sve što je rekao bilo je: "Ne možete da kažete da su lenji."

"Ološ", "bitange prve klase", "neradnici" iz dnevnika uvreda Aleksandra Vučića rezervisani su samo za one druge. O dokazima opozicije da su se birački spiskovi uvećali jer se ljudi pred izbore dovode u Beograd kako bi glasali za SNS, rekao je da su gluposti i izmišljotine onih koji su "nesposobni, nedovoljno marljivi, neradnici i ne znaju ništa". Mesec dana ranije predsednik Srbije je osuo: "Ne znaju ništa. Prezirem njihov nerad. Da nećeš ti, Vuče Jeremiću, ili ti, Saša Jankoviću, da me šutiraš? Evo skupite se svi i dođite. Mene da bijete koji radim po ceo dan, vi neradnici jedni koji nikad ništa ne radite samo čekate da opljačkate ovu zemlju. Ja vas da se plašim? Pa vi niste normalni."

PARALELNI SVETOVI

Što je duže trajala radikalska i antievropska faza Vučićevog političkog razvoja, to je sada, čini se, jači njegov osvetnički nagon prema onima koji ga i dalje, uprkos njegovoj proevropskoj političkoj vlasti, ne prihvataju kao svog. A koliko je "rad" kao njegov ljudski i politički identitet istovetan sa onim što pod radom podrazumevaju ostali građani Srbije, vidi se i iz njegove zvanične i ulepšane (jer nema pominjanja novinarskog angažmana na Palama tokom rata) predsedničke biografije. Sa svoje 23 godine, godinu dana pre nego što će diplomirati na Pravnom fakultetu u Beogradu, ušao je u politiku, zapravo u Srpsku radikalnu stranku. I odmah, sa svoje 23 godine, postao poslanik u Narodnoj skupštini Republike Srbije, a za godinu dana, dakle sa 24 godine, generalni sekretar stranke. Na krilima partije, kao 26-godišnjak imenovan je za direktora sportsko-poslovnog centra "Pinki" u Zemunu, a sa 28 godina postao ministar informisanja. Od 28. godine nadalje biran je u tri mandata kao poslanik u Saveznoj skupštini SRJ. Sa 38 godina postaje zamenik predsednika tek osnovane Srpske napredne stranke i ubrzo kreće već poznati vrtoglavi politički uspon: ministar odbrane, prvi potpredsednik Vlade, predsednik stranke, predsednik Vlade, predsednik Srbije. Aleksandar Vučić danas ima 47 godina i njegova sura partokratska radna biografija nema nijednu dodirnu tačku sa biografijom "čoveka iz naroda", kako se svakodnevno u javnosti predstavlja.

Bez trunke potcenjivanja profesionalnog političkog angažmana, odgovornosti koju on nosi, pa i nivoa stresa koji uz njega ide, ipak, Aleksandar Vučić iz vlastitog iskustva ne može nikako da zna kako je "živeti u Srbiji", niti sme sebi da dozvoli pravo na osudu ili kvalifikaciju "naroda". Otkud onda njegov stav o lenjom srpskom narodu? Moguće da se poziva na teorije rada o nasleđu 50 godina socijalizma, odnosno umrtvljene radne inicijative zbog nedostatka stimulacije, tržišta, konkurencije, ali onda bi to morao valjano da protumači, kroz sistem, a ne narod. Predsednik Vučić zasigurno zna da je socijalizam davno prošao, te da je nakon toga država svoje građane davno odbacila i da ova njegova država nije ništa manje okrutna u tom pogledu. Podjednako bi morao da zna kako se "narod" ovde koprca pa i na najbrutalnije načine tek da bi preživeo ili iole ugodno živeo. Kao što već zna da mnogi i pored toga "ne prežive", nego galopirajućom progresijom odustaju ili odlaze, jer ih upravo njegov sistem odbacuje.

"Srbija je u zoni nepristojno malih zarada, nesigurnog rada i veoma rašire-

> **Ne znaju ništa. Prezirem njihov nerad. Da nećeš ti, Vuče Jeremiću, ili ti, Saša Jankoviću, da me šutiraš? Evo skupite se svi i dođite. Mene da bijete koji radim po ceo dan ...** – A. Vučić

nog siromaštva kojim je zahvaćena četvrtina građana", reči su Zorana Stojiljkovića, predsednika Ujedinjenih granskih sindikata "Nezavisnost", ali i rezultat ovdašnje vlasti. Slučaj Fabrike šinskih vozila "Goša" iz Smederevske Palanke našao se nedavno među pet drastičnih slučajeva kršenja radničkih prava u Evropi. Višegodišnju agoniju zaposlenih u "Goši", koji su bili u šestomesečnom štrajku jer im strani poslodavac nije isplatio više od 20 zarada, niti je uplaćivao poreze i doprinose, osudila je Evropska konfederacija sindikata na šta je zajedno sa sindikatima iz 39 evropskih zemalja, povodom Svetskog dana dostojanstvenog rada, 7. oktobra, simbolično ukazala građanima Evrope.

RADNIK PRED MIKROFONOM I KAMERAMA: Aleksandar Vučić na gradilištu
Foto: Nenad Đorđević /FoNet

Svega dve nedelje ranije otpušteno je 230 radnika iz Srpske fabrike stakla u Paraćinu, i to tako što ih je na ulazu sačekao spisak sa imenima, iako prethodno nisu potpisali nikakva rešenja. Iz fabričkog sindikata tom prilikom su rekli da odlazak fabrike u stečaj, za većinu radnika koji ostanu bez posla, predstavlja pravu socijalnu katastrofu jer su prezaduženi: "Ljudi koji ostanu bez posla biće dovedeni do prosjačkog štapa jer neće imati od čega da otplaćuju kredite, pa mogu samo da čekaju sudske izvršitelje da im zaplene imovinu."

U isto vreme, možda čak i u istom danu, potvrđeno je da je svih šest članova Industrijskog sindikata u "Novom domu" u Vranju dobilo otkaze. "Popisani, otpisani i precrtani", kako su sami rekli, aludirajući na postupak direktora firme.

Leskovačka fabrika "Jura" već duže vreme važi za slučaj koji ne poznaje granice u kršenju ljudskih prava i prava radnika. Mobing, torture, zabrane, pretnje otkazom, otpuštanja radnica čak i kad obole od kancera, podsetimo, među njima je i jedna samohrana majka, seksualno uznemiravanje, vrhunac su među primerima "krvavog", ponižavajućeg i poništavajućeg statusa i života radnika u današnjoj Srbiji.

Vrhovni princip "narodnog rada" kojim se pritom pokriva svaki oblik kritike i odgovornosti same vlasti, Vučić je postupno razvijao. Na kritike o mogućem odlasku u penziju sa navršenih 67 godina, još 2013. je reagovao: "Što oko penzija protestujemo? Zato što treba da radimo godinu-dve više, protestujemo zato što treba da radimo? A hoćemo lezi lebe da te jedem, pa da ranije idemo u penziju?" Povodom višednevnog štrajka radnika "Fijata" u julu ove godine, koji su tražili povećanje plata, Demokratska stranka je pozvala "režim da prekinu perfidnu kampanju u kojoj legitimne zahteve radnika označavaju kao krivca za čitavu situaciju u vezi sa tom fabrikom". U saopštenju ove stranke navodi se da je država suvlasnik fabrike u Kragujevcu i da ima obavezu da nađe održivo rešenje koje će stimulisati i radnike i kompaniju: "Radnici su samo kolateralna šteta nesposobnosti Vlade da ispuni svoja nagomilana obećanja, i današnje ogoljeno svaljivanje krivice na radnike za sve probleme jeste očajnički pokušaj traženja krivca."

U intervjuu 2014, na pitanje kada će običan građanin osetiti boljitak od preduzetih reformi, Vučić je odgovorio: "Ono što mi štitimo jeste konkurencija, takmičenje, a ne pojedinca nesposobnog da uradi bilo šta, kao što je bilo ranije. Ne može neko 12 godina da čeka posao. Uradi nešto, osnuj firmu, bavi se privatnim biznisom."

ŠTA ĆE BITI SA TIM BIZNISOM

Posle Vučićeve najave da će privredni rast ove godine iznositi 3 do 3,5 odsto, rezultati prva dva tromesečja su razočaravajući. U prvom tromesečju privredni rast je iznosio 1,2 odsto, a u drugom 1,3 odsto, pa bi do kraja godine rast morao biti od oko pet odsto kako bi se dostigla ona zacrtana linija. Šanse za to su minimalne, smatraju stručnjaci, komentarišući da je privredni rast samo u prvom tromesečju 2017. od 1,2 odsto, u poređenju sa istim periodom prethodne godine, najniži u poslednjih godinu dana i jedan od najnižih u Evropi u tom periodu. Mnogi su problemi koji ometaju rast privrede: loše upravljanje javnim preduzećima ispoljilo se u padu proizvodnje u elektroprivredi u prvom kvartalu oko 15 odsto. Tu su još i slaba zaštita svojine i ugovora, visoka opterećenost privatnog sektora komplikovanim procedurama, korupcija, slaba konkurencija, siva ekonomija, neizgrađena infrastruktura. No, tek u poređenju sa drugima jasno se sagledava skala razvoja, pa tako, prema podacima, Rumunija predvodi Evropu sa rastom BDP-a u prvom polugodištu od 5,7 odsto, Češka i Poljska imaju rast preko četiri odsto, a Mađarska i Slovačka preko tri odsto. Među zemljama bivše Jugoslavije, Hrvatska je u prvom kvartalu imala rast 3,4 odsto, Crna Gora 3,2 odsto, Slovenija čak 5 odsto (blizu je i Albanija sa 4 odsto), a najlošija je bila BiH sa 2,7 odsto rasta u prvom tromesečju, što je više nego duplo bolje od srpske privrede.

U međuvremenu, u Srbiji se kao potmula bolest masovno širi virus odlazaka kako "mozgova" tako i svih vrsta kvalifikovanih i nekvalifikovanih "neradnika". Tamo negde, trčeći za poslom i dostojanstvom rada, daće najbolje od sebe. A pečalba će ih, za razliku od domovine, za to i nagraditi. ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

TEOFIL PANČIĆ

Daleko je Katalonija

Skoro sve paralele s Katalonijom koje se ovih dana povlače od Triglava do Vardara beznadežno su pogrešne, nategnute ili falsifikovane iz prizemnih motiva ili dubokog neznanja

Ima ona čuvena scena u *Ničijoj zemlji* Danisa Tanovića, kad bosanski vojnik (Boro Stjepanović) čučeći na nekoj čuki, a usred bosanskog rata, čita novine pa zgroženo prokomentariše "Au, au, ja sranja u Ruandi!". Saborac mu na to zakoluta očima i kaže: "Pa ti stvarno nisi normalan!"

E, na to "sranje u Ruandi" mi jako liči ovdašnje ibrećenje i kršenje prstiju oko sirote Španije (ili Katalonije, kako već kome), u kojoj da je *sranje*, i bog zna šta će biti. Phu, hvala bogu da je to daleko od nas, ali opet, smatraju lokalni mudraci, ima sve to tamo neke čudne veze s nama: "to" im se dešava jer nisu hteli nas da slušaju, ili su se nekako o nas ogrešili, pa sad ispaštaju... Što su, je li, i zaslužili. Ne Španci konkretno, nego "zla Jevropa" uopšte.

Da sam na vašem mestu, ne bih se mnogo sekirao za Kataloniju, a ni za Španiju generalno. Može još da bude povuci-potegni (ovaj tekst nastaje u satima dok Evropa zadržava dah čekajući govor Karlesa Puđdemona u katalonskoj asembleji), ali izvući će se one manje ili više elegantno iz svega ovoga, šta god bio pravno-politički rasplet čitavog zamešateljstva. Tačnije: one će se izvući tačno onako temeljito kako se "mi" (čitav post-YU karakazan s delimičnim izuzetkom Slovenije) *nismo* izvukli, nego smo upadali sve dublje.

Hoću da kažem ovo: skoro sve paralele sa Katalonijom (te Kosovo, te Slovenija i Hrvatska, te RS/BiH etc.) koje se ovih dana povlače od Triglava do Vardara beznadežno su pogrešne, nategnute, falsifikovane iz ovih ili onih prizemno-račundžijsko-politikantskih motiva, ili pak iz okeanski dubokog neznanja. Ima samo jedan poluizuzetak, ali o njemu nešto kasnije.

I baš to je ono što me fascinira ovih dana, dok prikovan za ekran kompjutera tražim još i još i još prizora i glasova iz Barselone, ili odakle god se može. O da, ima tu stvari koje kao da me vraćaju u 1991. Šta drugo da pomisliš kad vidiš tetke s 'ladnim trajnama koje u nekoj andaluzijskoj pripizdini vrište od sreće pozdravljajući borna kola Nacionalne garde koja su krenula da pokažu svog boga prokletim separatistima, nego da se setiš famoznog "cveća na tenkove" na Novom Beogradu, duž autoputa za Zagreb? Ili kad vidiš krvave nerede, povlačenja za kosu i ostalo, ili fašističko-frankističke pozdrave, ili katalonske rasiste koji na Špance gledaju kao na varvare koji umeju samo da muče sirote bikove po arenama? Šta nam to govori? Podseća nas na jednu naizgled banalnu istinu ili truizam: ljudi su ljudi, svugde s bazično istim mogućnostima za dobro i zlo, a od društvenih okolnosti – od toga, dakle, ko i kako postavlja i održava "društveni okvir" – zavisi šta će prevladati, kako će se stvari razvijati. E to, te "društvene okolnosti" su krvnički zaklale naše balkanske kokoške, dok će one španske i katalonske po svoj prilici ostati na broju. Naime, šta? Jesu ti nasilni i konfliktni oktobarski prizori dramatični i tenzični i televizični, ali sve je to samo trunje, pena dana, atraktivno i uznemirujuće, ali suštinski marginalno. Jer, po svemu što vidiš i znaš, velika većina Katalonaca koji su za nezavisnost nisu zadrigli antišpanski šovinisti spremni da uzmu "pušku, pa u Frušku", a velika većina Katalonaca koji su protiv nezavisnosti nisu nikakvi ljubitelji generalisimusa Franka niti "mrzitelji vlastite nacije". Naprotiv, razumno insistiraju na tome da njihov katalonski i španski identitet uopšte ne smetaju jedan drugome.

Ovo, međutim, nije kraj razlikama, a ne sličnostima, između Katalonije i "nas". Da bismo to razumeli, moramo videti šta je uopšte predmet spora. Šta je temeljna ideološka, svetonazorna, verska, kulturološka ili barem "geopolitička" razlika između jednih i drugih? Gde je tačka raskola, nepomirljivosti, jaza koji se ne da premostiti, nego mora da bude *ko će koga*? Zapravo je nema. Španija je u Evropskoj uniji, Katalonija želi da ostane tamo i ako postane nezavisna; evro je i jednima i drugima OK; nekih drugih vidljivih razlika nema, možda su independisti u proseku malo više "levo", i to je sve. I sve to se odnosi kako na razlike između Katalonije i ostatka Španije, tako i unutar samog katalonskog društva. Pri čemu je ovo drugo mnogo važnije.

Raspad Jugoslavije bio je trijumf etničkih – uslovno i konfesionalnih – nacionalizama, od nekog trenutka beskompromisno separatističkih (pre svega slovenački i hrvatski) i od početka agonije Jugoslavije nasilno centralističkog tj. "frankističkog" srpskog (na kojem je jahao sumanuti, bahati, priglupi Neron Slobodan Milošević sa svojom svitom civilnih i uniformisanih kabinetskih imbecila i svakojakim ološem koji se usput nakačio), a koji je uglavnom nastupao pod lažnim imenom "jugoslovenski". Kasnije se tome borbeno pridružio i albanski nacionalizam na Kosovu, da kompletira sliku. Dobro, ali nije li Bosna izuzetak? Nije, jer je i tu došlo do rascepa primarno uzduž etničko-konfesionalnih linija razdvajanja, a ne *unutar* bilo kojeg od tih "korpusa". Nije to bio sukob svetonazora, ideologija ili ne-znam-ti-čega komplikovanog, nego ordinarna oružana tuča između Steve, Stjepana i Samira. Nikakve Katalonije tu nema ni u naznakama. Samo banalnost i beda najprostijeg tribalizma. Da sve to nije bilo tako krvavo i tragično, bilo bi nepodnošljivo dosadno.

Doduše, bilo je i tu nekih razlika koje su u bitnom trasira-

le budući razvoj tada nasiljem razdvojenih društava. Recimo, pogledajmo Sloveniju i Hrvatsku. Slovenačka samostalnost, kao jedna od izglednih opcija budućnosti, razvijana je u najmanju ruku tokom većeg dela osamdesetih, i to u krajnje pluralnom vidu. Za nju su se – kao nešto ne nužno izvesno, ali svakako moguće – pripremali razni slojevi društva, i *bitno su je različito interpretirali*, što će se pokazati kao jako važno. Samostalna Slovenija u viziji tamošnjih klerikalaca, palanačkih jodlara i ljubitelja domobrana jedna je zemlja, a samostalna Slovenija u interpretaciji tamošnjih levocentrista, reformisanih komunista, ekologa, pankera i "alternativaca" svih vrsta, bila je neka sasvim druga zemlja. U četvrt veka državne samostalnosti, zemlju će pretežno voditi ovi potonji, što će za nju biti blagotvorno i politički i ekonomski i kulturno, te neće biti bitnijih padova u autoritarizam (Janša je, doduše, više puta pokušavao, ali bi se svaki put ulupao) i druge pošasti. Hrvatska je, nasuprot, prespavala skoro cele osamdesete pod narkozom manje-više nametnute "hrvatske šutnje", a na kraju je, u minut do dvanaest, priču o hrvatskoj nezavisnosti u svoje ručerde ščepala tvrdokorna desnica, to jest toksični udbaško-ustaški konglomerat (definiciju pozajmljujem od najuglednijih hrvatskih komentatora), i ta se zemlja zapravo nikada nije oporavila od monokulture tvrdokornog etnonacionalizma i programatskog antijugoslovenstva koje je zadobilo tako groteskne, tragikomične, upravo psihotične dimenzije da je kao obaveza upisano i u tamošnji Ustav, a da se u dominantnom medijskom govoru čak i ime Jugoslavije na upravo bizarne načine izbegava, nego se koristi idiotski eufemizam "bivša država". Hoće se reći: bitno različit postjugoslovenski razvoj Slovenije i Hrvatske u dobroj je meri posledica bitne različitosti njihovih inicijalnih "separatizama": pluralnog i civilnog slovenačkog, koji tu stvarno pomalo baca na katalonski, i mrgodno-militarnog, ideološki rigidnog i dubinski šovinističkog u tuđmanizovanoj Hrvatskoj.

I mi ovdašnji imamo sličnih iskustava sa "borcima protiv separatista". Neki od njih sada su mrtvi, neki žive u paralelnim svetovima iluzija, a neki su nam, bogme, i danas predsednici države, ili vlade, ili skupštine

Dobro, ali gde je taj obećani izuzetak, makar i varljiv? U Crnoj Gori, eto gde. Priča o raskolu Crnogoraca na "independiste" i "federaliste" zapravo je priča o raskolu *unutar* dominantne tamošnje etnokonfesionalne zajednice; priča u kojoj je u nekom trenutku postalo gotovo uobičajena stvar da dva sina istoga oca i majke najedared ne pripadaju istoj nacionalnosti: jedan je "Srbin", a drugi "Crnogorac"; u skladu s tim su i njihovi politički pogledi, a pre svega odnos prema nezavisnosti Crne Gore. Zato je crnogorski referendum o nezavisnosti bio jedini neizvestan, i *jedini uistinu politički*; sve ovo drugo je bilo trivijalna replika popisa stanovništva.

Samo, kažem, i ova je sličnost sasvim uslovna. Naime, rekoh da je u famoznom unutarkatalonskom identitetskom dvojstvu nemoguće detektovati neke fundamentalne političke razlike kod znatne većine pristalica i jedne i druge strane u odnosu na bilo koje drugo pitanje osim same nezavisnosti Katalonije (da i ne govorimo o tome da su i glede same nezavisnosti mnogi zapravo ambivalentni, i bi i ne bi). U Crnoj Gori, pak, opcija u prilog nezavisnosti je ujedno, gotovo bez izuzetka, bila opcija za Evropsku uniju i NATO; čak i u nekom kulturno-identitetskom smislu, ona nije bila neutralna nego je predstavljala težnju k izvesnoj "mediteranizaciji" (amfilohijevci bi rekli i: "latinizaciji") dominantne crnogorske identitetske matrice; na drugoj, "srpska" opcija takođe nije bila samo usko identitetsko, otherwise ideološki neutralno pitanje, nego je takoreći bez izuzetka implicirala stav protiv EU, svakako protiv NATO, i ne samo za federaciju sa Srbijom nego i za što tešnji odnos sa Putinovom Rusijom, unutar jedne povampirene hladnoratovske podele, gde bi Crna Gora, da je bilo po njihovom, ovaj put igrala za "istok" (sreća njihova da je Goli otok sad i inostranstvu...); u pitanjima unutrašnjeg uređenja društva, to je obično bio glas slojeva sklonijih klerikalizmu, političkom autoritarizmu, patrijarhalnim odnosima i vrednostima etc, i svakako glas onih koji insistiraju na slovensko-pravoslavnom (OOUR "svetosavskom") usmerenju crnogorske *leitkultur* (koja je, dakle, u tom smislu tek puka južnjačka regionalna varijanta "srpske"; zato su unutar Srbije partnere uvek nalazili na tvrdoj desnici, ili na borniranoj, degenerisanoj kvazilevici miloševićevskog tipa) kao centralnom, onom koji presudno određuje njen oblik i pravac.

I gde je Srbija u svemu tome? Pa, Srbija je, bre, svugde gde se govori o postjugoslovenskim turbulencijama... Ne, stvarno? Eh, Srbiji je u ovoj igri analogija pripala uloga one druge strane, ne separatističke nego, hm, frankističke. Za Marijana Rahoja, španskog premijera koji ideološki potiče sa postfrankističke desnice, postoji gotovo pa konsenzus spoljnih posmatrača da je svojim odviše nasilničkim nastupom oko diletantskog katalonskog referenduma učinio više za stvar separatista nego što bi oni ikada mogli (mada im ni to verovatno neće dovoljno pomoći). I mi ovdašnji imamo sličnih iskustava sa "borcima protiv separatista". Neki od njih sada su mrtvi, neki žive u paralelnim svetovima iluzija, a neki su nam, bogme, i danas predsednici države, ili vlade, ili skupštine, ili bilo čega drugog. Evo, dok ispisujem ove redove u celodnevno blokiranom Beogradu, nad glavom mi lete helikopteri i stanje u gradu deluje mnogo vanrednije nego ono u Barseloni, a sve samo zato što je našem dokazanom borcu protiv separatista u posetu došao Redžep Tajip Erdogan, baja koji takođe zna kako treba s njima, mislim, separatistima. Blago Špancima, blago Kataloncima: daleko su oni odavde. ¶

Skupština kao ogledalo Srbije

Veliki broj ljudi tvrdi da je napuštanje ovakvog skarednog parlamenta jedino ispravno političko rešenje. Čvrsto verujem da je to pitanje svih pitanja i podržavam tu ideju. Međutim, svakome mora da bude jasno da za takav, najradikalniji i poslednji potez u politici moraju da se stvore razumni preduslovi. Pre svega – čvrst dogovor proevropskih političkih partija oko toga, a zatim i definisanje jasnih ciljeva zbog kojih donosimo takvu odluku

Piše: **Goran Ješić**

Posle nekoliko uspešnih izbegavanja da sednem u klupe Narodne skupštine Srbije, 2016. postadoh narodni poslanik u 21. sazivu. Naime, čvrsto verujem da svaka partija u svojim redovima mora da ima četiri vrste političara: ljude koji znaju da se bave organizacijom, obrazovane i kvalitetne ljude za imenovana lica u državnoj upravi, ljude za izvršnu vlast i parlamentarce. Sebe nikada nisam prepoznao kao dobrog parlamentarca.

Iskustvo iz dva mandata poslanika u Skupštini Autonomne pokrajine Vojvodine bilo mi je samo opterećenje na novoj funkciji – osam godina i stotine sednica u Banovini prolazile su bez ružnih reči, vređanja, oduzimanja reči ili pozivanja na Poslovnik o radu.

NORMALNI RADNI DAN SKUPŠTINE

Ovaj 21. saziv je poseban po tome što su posle dugo godina u njemu svi oni koji su i otpočeli višepartijski život u Srbiji.

Početak rada obeležilo je slikanje fiskalnih računa iz restorana, užasnog nerazumevanja od strane ozbiljnih ljudi i skretanja teme oko izbora skandalozne Maje Gojković, na pitanje koliko košta mala kafa i kisela voda u skupštinskom restoranu. Samo pitanje cena u tom famoznom restoranu izgledalo je da koči Srbiju ka svetloj budućnosti. Inače, nigde u svetu ne postoji parlament u kome ne radi restoran za zaposlene koji koriste i poslanici.

Haos je nastavljen uvodnom sednicom gde je postalo sasvim jasno kakvo će nasilje većine da se odigrava u novom sazivu. Svi se sećamo drame kada je profesor Mićunović prekinuo sednicu posle desetak sati rada i zakazao je za prvi sledeći radni dan: u sali je nastao haos, Maja Gojković histerično psovala i vređala Mićunovića i, posle, čuvena konferencija za medije gde se sve to nazvalo "državnim udarom" – ni manje ni više.

Prvih pola godine je bilo jasno da su meta polusveta sa liste Aleksandra Vučića bili neiskusni poslanici DJB. Vređanje, dobacivanje, oduzimanje reči, kršenje Poslovnika o radu, kažnjavanje poslanika opozicije je postalo "normalan" radni dan u Skupštini. Izbor vlade pretvorio se u monolog mandatara, mikrofon je stalno zloupotrebljavan, a izmišljene uvrede interpretirane od strane Vučića i Gojkovićeve spadale su u onu vrstu pojava koje su odavno iščezle iz seoskih kafana. Kada se Vučić sa uključenim mikrofonom i u direktnom prenosu obratio Bojanu Pajtiću, sav izbezumljen "optužbom" da mu je Pajtić opsovao decu, moj šok je dostigao vrhunac: sedeo sam pored Pajtića i on je sve vreme čitao svoj materijal i ćutao.

Izbegavanje poslednjeg četvrtka u mesecu – a to je dan kada cela vlada mora da odgovara na pitanje poslanika – pretvorilo se u izbegavanje zasedanja i zakazivanje sednica. Dva radna meseca u 2016. i pauza do okončanja predsedničkih izbora presedan su u evropskom parlamentarizmu. Nikada manje Skupština nije radila i nikada nevažniji zakoni nisu stizali na razmatranje.

RAZUMNI PREDUSLOVI

Sam izbor Vučićevih eksponenata i "glavnih" ljudi koji u Skupštini govore u njegovo ime bio je od samog početka poruka građanima Srbije šta Vođa misli o demokratiji, parlamentu koji ga je decenijama hranio i opoziciji. Marijan Rističević, Marko Atlagić, Srbislav Filipović, Martinović i još poneki, za mene anonimni, oči su i uši Aleksandra Vučića u parlamentu. Vređanje porodice, dobacivanje, pretnje, sramna zloupotreba poslovnika, sve su samo ne ogledalo evropske Srbije o kojoj Vučić neprestano trabunja.

Svaka sednica se svesno vodi da bi bila na ivici incidenta, a nije da nije bilo incidenata. Naravno, "žuta" štampa ima zadatak da sve strpa u isti koš, svesno izbegavajući da donese jedan prost zaključak o tome da bez želje većine do toga ne bi dolazilo. Cilj je naravno kristalno jasan: srozati ionako kilav ugled najvažnije institucije u jednoj demokratskoj državi, banalizujući teme, vređajući poslanike opozicije, i poslati poruku da jedini koji nešto radi u ovoj zemlji je Aleksandar Vučić. Niko do On i samo On. Zli jezici bi sada dodali i Andrej...

Foto: Dragan Kujundžić /Tanjug

Strašno je kada sedite u klupama i pored vas na zidu stoji pločica da je u tim istim klupama sedeo i Ivo Andrić, a onda okrenete glavu i ugledate Rističevića i Atlagića koji ispušta čudne zvukove tokom čitave sednice

Građani Srbije, svakako, ne baštine demokratiju u punom kapacitetu. Ovde je uvek bila važnija "sloga" od debate, dijaloga i kompromisnog dolaska do najboljih rešenja. Nije teško urušavati demokratiju u Srbiji, čak štaviše, nema lakšeg posla u ovoj zemlji. Kada banalizujete pitanje rada na fiskalni račun restorana ili kada pustite u Skupštinu ljude koji ne samo da nemaju političkog već i moralnog kredibiliteta – i još ih predstavite kao najbolji deo svoje organizacije – onda ta institucija stvarno počinje da liči na rijalitije i razne Farme. Isti su akteri na kraju krajeva.

Dugo sam verovao da je razlog svemu tome bila ona neugledna sala u kojoj je decenijama zasedao srpski parlament. Podrum, neugledan ambijent, loša karma, šta znam, ali onda se, zahvaljujući Milu Đukanoviću i proglašenoj nezavisnosti Crne Gore, konačno uselismo u jedan divan i human prostor za rad. Ali, stvari su postale još gore. Strašno je kada sedite u klupama i pored vas na zidu stoji pločica da je u tim istim klupama sedeo i Ivo Andrić, a onda okrenete glavu i ugledate Rističevića i Atlagića koji ispušta čudne zvukove tokom čitave sednice.

Naravno da problem sa srpskim parlamentarizmom ne počinje sa ovim sazivom. Oduvek je Skupština bila instrument najuticajnijeg pojedinca u državi u tom trenutku, ali ovim sazivom dostiže vrhunac svog obesmišljavanja. Sramota me je načina i tretiranja te institucije i u periodu 2008. do 2012. kada je moja stranka imala odgovornost za vođenje države, ali u tom periodu nisam primetio da je neko bio ponižavan, vređan, omalovažavan od strane tadašnje većine. To je valjda stvar domaćeg vaspitanja.

Ono što mi je i danas nejasno jeste kako ti pojedinci koji su godinama bili moje kolege u Skupštini APV i ponašali se civilizovano i pristojno, u ovom parlamentu izgledaju kao potpuno drugi ljudi. Pretpostavljam da ima nešto i u tome da se dok su u manjini ponašaju ponizno i beskrajno su tihi, ali mislim da je ipak pre svega stvar u tome ko i na koji način predsedava samoj skupštini. Nenad Čanak, Bojan Kostreš, Šandor Egereši i Ištvan Pastor, kao predsednici vojvođanskog parlamenta nikada nisu dozvoljavali predstavnicima većine da ugrožavaju manjinska mišljenja. Ne samo poslanicima nego i članovima Vlade APV kada su prisutni u sali. To je ta razlika u razumevanju uloge parlamenta u demokratskom društvu.

Kada sve ovo čovek sagleda sa strane, zapita se: vredi li se, zapravo, na taj način boriti ili treba poslušati nemali broj ljudi koji tvrde da je napuštanje ovakvog skarednog parlamenta jedino normalno i politički ispravno rešenje? Čvrsto verujem da je to pitanje svih pitanja u ovom trenutku, i podržavam takve ideje. Međutim, svakome mora da bude jasno da za takav, najradikalniji i poslednji potez u politici moraju da se stvore razumni preduslovi. Pre svega je čvrst dogovor proevropskih političkih partija o tome, a zatim i definisanje jasnih ciljeva zbog kojih donosimo takvu odluku. Jedini jasan i konkretan cilj jeste pre svega sloboda medija. Obezbeđivanje opoziciji pristupa na Javnom servisu i to u tačno definisanim terminima, i nakon toga reforma izbornog procesa. Tek u tom slučaju, kao poslednji vid protesta mi nemamo šta da tražimo na zasedanjima. Verujem, iako postoje suprotna mišljenja, da bi takav potez makar na nekoliko trenutaka skrenuo pažnju međunarodne zajednice i ugrozio Vučićevu autokratiju, opoziciji omogućio koliko-toliko fer i poštene izbore.

Posle skoro tri decenije višepartijskog parlamentarizma u Srbiji nisam ni slutio da će mi oni pristojni nerazumni referati iz vremena SK toliko nedostajati. Šta god mislili, pristojnost i uljudnost u javnom obraćanju imamo odakle da baštinimo. ¶

Autor je narodni poslanik

Landre, šoder i pičkavci

Dačić gospodin, sa plastične, pređe na escajg viljušku, izneše novu turu čvaraka, nastavi da se služi prstima, protokol uze sve da požuruje, Prvi potpredsednik završno mljacnu, sve se diže, bez da su pogledali korpu sa jabukama

U DIMU ČVARAKA: SPS brigada, ministri Ivica Dačić i Aleksandar Antić
Foto: D.T.

Ima tome kako je pisac Radovan Beli Marković, dok se trošio u lokalnim novinama, potpisao da "Valjevo tone u Srbiju". I slučilas, sve se dogodilo po Beli zapisu, Valjevo je vaistinu potonulo, danaske je najveći brend i takoreći zaštitni znak Valjeva grandiozni Festival duvan čvaraka. Šta se može, braćo i gospođe, takva je ta evolucija, za utehu, ovaj napredak se uklapa u progresiju raznih belih bubrega u Srbiji.

NA KRAJ SELA

Dakle, bina – jašta nego sposobna, metalna konstrukcija, ozvučenja za pun kamion, veličajši natpis "Festival duvan-čvaraka" – a di bi, do ispred Doma kulture. Na taj plato štandovi, dva reda, ima ajvar, ima med, turšija, liker od drenjine, kupinovo vino, ima zemljane posude, burići su drveni, stakliči su stakleni, saksije rupičaste, tronošci oslikani u ta naiva stilu, ima i korpica ukrasnih, šećerne vune, ratluka, lulica, svilenih bombona...

Niže, do reke Kolubare, na desnoj strani, nastavak ponude, golema šatra sa prasići na ražnju, roštilj, svadbarski kupus u veliki lonci, preko reke vode dva improvizovana mostića, bez da su, kako bilo, dekorisana, samo gole šipke i go patos. Nizvodno se poređali štandovi, ajvar, paprika u pavlaci, sremski čvarci, duvan-čvarci, biljne mešavine za svaku tegobu, pun sto šajkača, ima maslinasta, ima maskirna, ima u vesele boje, onda rakija, još rakije, vunene čarape, vunene patofne, veliko, pa plastično cveće, rakija u krst flaši, izlagač objašnjava medijskim istraživačima da rakija klekovača, a flaše poručio direktno iz Italije, toga nema kod nas...

Preko mostića, na drugu stranu reke. Tamo glavni doživljaj, red belih čadora, ispred kojih ranije u kojima se kuvaju, mešaju, kasnije cede, čvarci. I tu ima ponude za pazariti, suvomesnato i mesnato, slanina, kobasice, suva rebra, domaća kavurma, a ima i izloženo pečeno prase, aranžirano sa limun, banane i zelenu salatu. U to prase šargarepa usta. Jedan priđe čestita na mnogo lep prizor i doživljaj, i reporter čestita na lep prizor i doživljaj.

Svaka ekipa na čador istakla ime, ima "Bećari", ima "Drugari", ima Đango", napred se mešaju čvarci, a pozadi busija, raspremljen sto, i pića i svega još, povrh svega još razvukle se harmonike, "Harmoniko moja, suzom nakvašena"... Čvarci se mešaju u radnom i paradnom odelu, omladina prionula na pos'o sa crne šajkače, crne Čiča Draža majice, kod posade Komunalnog preduzeća "Vidrak", gde direktorica preutegnuto SNS žensko, ima krmenadle, ima crevca na žaru, tu zaseo, inokosno, onaj "sindikalista" Dragan Milovanović, što biv'o ministar rada u DOS Vladi...

Daklen, meša se i podvriskuje, nema da nema, a na kraj sela, tradicionalno, posada "Četnici – Valjevo". Nije kako znalo da bude, beli čador ograđen kanapom, ranija, crne uniforme na koje pišuva "Gorska garda", tu, spreman do u crnu kapu, komanduje gospodin "pukovnik" Milenko, SNS direktor Pijačne uprave Valjevo. Kad obavi te sitne poslove, pozdravi pridošle, pridošli pozdrave njega, komandant Milenko, sa ađutant do sebe, koji isto ima pišuvanje "Gorska garda", uzme da korača i vrće se kroz narod.

Romi iz Gornja Grabovica, na svom mestu, na svom mestu i štand Poljoprivredne škole, tu reporter saznade, da ih obišao Dačić protokol, jer će kod njih Prvi potpredsednik Vlade da svrati, probali sve što izneli, sir zabranili. Tu se novinaru dogodi veliki narodni pesnik Srba, koji i za ove bele bubrege imađaše pjesničku reč, izvadi Srba artiju, *Ječi pesma sa Vidraka / Oranijo majko čvarka / Dogoreva na vatri suvarak / Kolo vodi duvančvarak / A za njime ko skakavci / Landre, šoder i pičkavci...* Narodni pesnik objasni da su u poslednjem stihu nabrojane vrste čvaraka, "pičkavci" su od svinjske kožure, na kojoj je ostalo dlaka...

Kad reporter vide šta još ima, gore, na bini, kod taj Dom kulture, sve se utiša, sa leve strane uze napreduje Gradsko rukovodstvo sa dragi gosti. Među dragi gosti bio Dačić gospodin, i njega ministri, Slavi-

ZA DUŠU I TELO: Ananas prase sa šargarepa usta i atmosfera sa obala Kolubare
Foto: D.T.

ca, Antić i Ružić. Udariše pravo na štand sa pljeskavicama, pa se primakoše bini. Ministarka Slavica kompletna, frizura, crne polučizmice, oko ramena neka crno krzno ešarpa, Dačić gospodin na potpredsednički nivo, crne antilop mokasine, potpredsednička bledoplava košulja, plavi sako, sa sitne kocke, isto potpredsednički. U Dačić delegacija i talentovano žensko, svojevremeno se u Valjevu vežbalo na lokalnoj televiziji, koje, kao takvo, za Diplomislav vakta, stiglo do službe u Predsedništvu. To žensko, koje jok plavuša, više brineta, reporter istraživački upita, a đe sad doprinosi napretku, a brineta talentovano odgovori, U Ministarstvu inostranih poslova!

OVO JE DOKAZ

Dačić gospodin ne časeći dade medijima izjavu o čvarci, SNS Gradonačelnik ga obavesti da će bude malo folklora, pa otvaranje. Bi malo folklora, na bini se postroji gradsko rukovodstvo, na čelu sa SNS, doktorski bela košulja, gradonačelnik, javi se voditeljka, Dragi gosti, uvaženi domaćini, dobro došli na 12. Festival duvan-čvaraka... Ovaj čuveni proizvod stekao je pravo da ga pišemo velikim početnim slovima, danas su čvarci brend valjevskog kraja, ovde je počela čitava ta istorija...

Javi se i SNS Gradonačelnik, koji diplomirano reče, Poštovani sugrađani, dragi gosti, pre svega na čelu sa Prvim potpredsednikom Vlade, gospodinom Ivicom Dačićem, dobro došli! Pa diplomirano nastavi, Ovo je dokaz da su Valjevci inventivni, i veoma zainteresovani, kada su duvan-čvarci, a boga mi i drugi biznis u pitanju... Voditeljka nastavi radi pos'o, visoki gosti i visoki domaćini krenuše u obilazak. Udariše pravo na papriku u pavlaci, proba ministar Antić, proba, 2x, i Dačić gospodin. Odoše u ajvar, Dačić i to pohvali, ponudiše mu maramicu, odbi, prihvati pozamašno žensko u jedno mnogo srdačno slikanje.

Dođoše do mostića, na kome je policija obustavila promet, uspešno pređoše mostić. Kod prve ranije sa čvarcima ministar Antić se prihvati mešanja, kamere uzeše da se ističu, Dačić je klimao glavom, ponavljao da su čvarci odlični. Naiđoše na Romi posadu iz Grabovicu, ovi povikaše, Dođi 'vamo, Dačić se zahvali, meš'o prošle godine, ovi zatražiše da Ružić malo meša, pridruži se Antić koji se izmeš'o, omašiše ono pečeno prase u limunu i bananama, iza čadora je tuklo "Ne, ne, ne mogu bez nje", otuda povikaše, Odi 'vamo jbm ti dedu...

Program se nastavi, lično ministar Antić uze da slikava obožavateljke sa Prvi potpredsednik, koji to obustavi kad vide novinarku sa RTS mikrofonom. Priđe pa upita, Šta treba, je l' treba izjava, novinarka bi na visini, postavi pitanje o čvarci, Dačić gospodin dade mnogo dobar čvarak odgovor, Stalno pokušavam da merim da li su duvan-čvarci bolji ovde, ili na jugu Srbije, odakle sam ja, ali nisu samo bitni duvan-čvarci, bitno je da se neko setio da napravi brend i festival, na kraju krajeva da taj brend patentira, ono što je bitno je da je veliki broj ljudi, i dobra atmosfera...

Stigoše u kompletu do štanda Poljoprivredne škole, sve bilo spremno, na zastrtom stolu korpa sa jabukama u više boja, činije sa čvarcima, pecivo, tanjiri, zelene salvete. Svi komplet sedoše, Dačić se primi čvaraka sa plastičnu viljušku, i kolege ministri se prihvatiše, jedino je Slavica brinula o frizuri. Natočiše po rakijicu, novinar se namerači da uslika, obezbeđenje uze ponavlja da nema slikanja kad se jede, novinar replicira da 'oće slika kad nazdravljaju, obezbeđenje i to odbi, jedan uze objasni da Dačić ne pije, deset godina sa njim, nikad nije laznuo alkohol. Dačić gospodin, sa plastične, pređe na metalnu viljušku, Antić je bio na čačkalici, izneše činije sa taze čvarcima, protokol je sve požurivao, Dačić gospodin odloži i escajg viljušku, uze čvarke jede srpski, prstima.

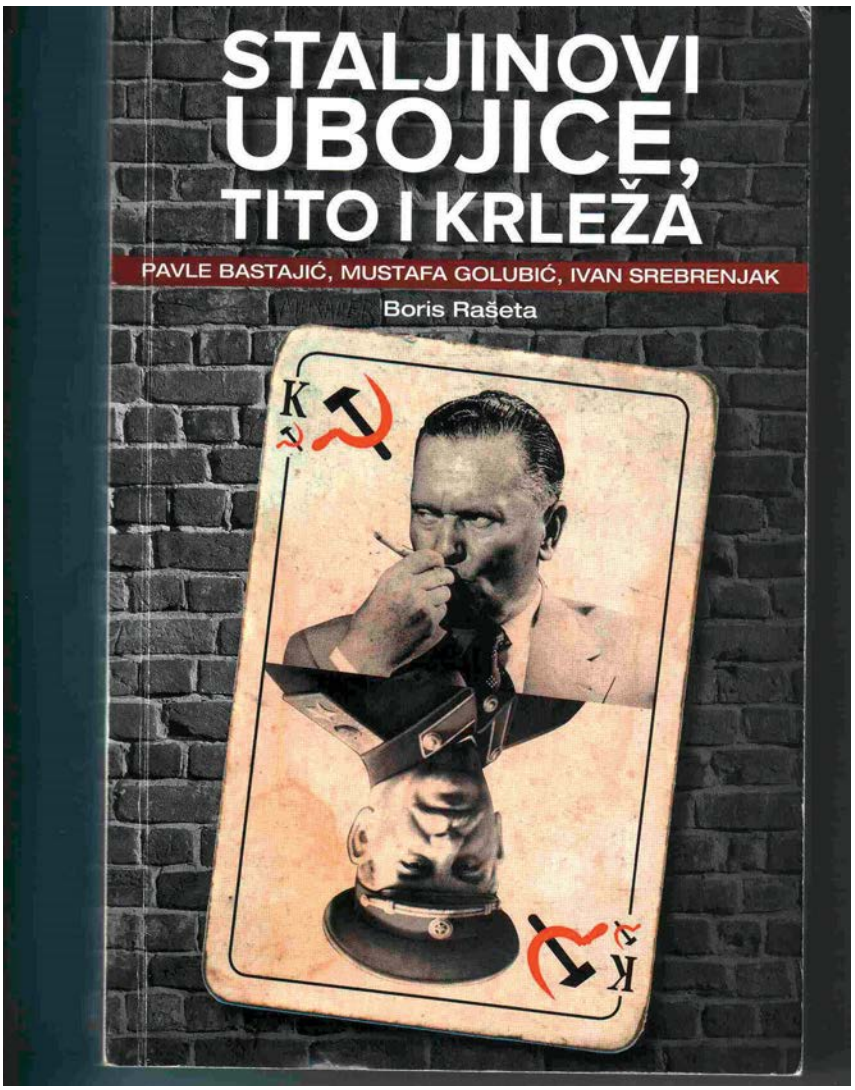
Kad Dačić gospodin završno mljacnu, bez da iko i pogleđo korpu sa raznobojne jabuke, digoše se. Svi, i ponaosob, čestitaše kolektivu, kolektiv uzvrati komplimente, svaki ministar dobi po jednu kesu sa sadržajem. Bi jošte jedno programsko ko 'oće slikanje, popeše se uz kej, i, posle mnogo sadržajne posete, odoše u dalje programe.

Pored slavne Kolubare se nastavi slavno mešanje, sve tamo do na kraj sela, do "Četnika", sve upalo u razni meš-pajz i muziku. Reporter se primače ekipi kod koje je ciguljalo "Stiglo pismo, jedna suza"... Kako ne mog'o sastavi nastavak pesme, kad završiše, upita muzičara sa ćemane, kako ide dalje, posle, "Stiglo pismo, jedna suza", a ovaj će spremno, "Stiglo pismo, jedna suza"... ¶

DRAGAN TODOROVIĆ

Od Staljina do Tita i

(Boris Rašeta: *Staljinovi ubojice, Tito i Krleža;* 24 sata, Zagreb 2017)

Ne, ne bojte se: nije ovo knjiga o Titu i Krleži kao Staljinovim egzekutorima; ovo je knjiga o Pavlu Bastajiću, Mustafi Golubiću i Ivanu Srebrenjaku Antonovu (manje), ali i o drugima iz Čeke, GPU, OGPU, NKVD i KGB. Reč je o ljudima koji su decenijama ubijali po belom svetu sve za koje je Staljin i pomisliti mogao da bi mu bili neka smetnja u nečemu. Unutrašnja politička dinamika ranog SSSR prebrzo se prosula izvan granica prve zemlje socijalizma, kao što je poznato. Njušeći dobrim boljševičkim čulima šta im se sprema, oni koji su mislili da su pametniji od drugih pobegli su na vreme; oni drugi dočekali su 1937. i 1938. godinu, sve ne verujući šta ih je snašlo tokom čistki. Bilo je, naravno, prekasno: jedva da je neko preživeo, ako i iko... Metak u potiljak u podrumima Lubjanke na do dana današnjeg Trgu Đeržinskog, Feliksa Edmundoviča. Ti koji su dopali Lubjanke bili su Staljinu manja briga od onih koji su mu promakli: metak u potiljak, "nema čoveka – nema problema", kao je rečeno. Ovi u inostranstvu, naročito tih osetljivih tridesetih godina, Staljinu i njegovima bili su iz nekog razloga problem veći nego što bi se racionalnom procenom dalo zaključiti.

Dobro: međunarodni boljševizam, upakovan u III Internacionalu, Kominternu, bio je u zamahu. Komunističke partije bile su – najvećim delom – disciplinovane, što same od sebe i od ljubavi prema Staljinu, što surovim raspuštanjima i kadrovskom politikom pod pretnjom gulaga, koji su njihovi manje poslušni rukovodioci zaglavljivali (da se više ne vrate) ako se prevare da odu u Moskvu na "konsultacije". Borba protiv Trockog i "trockista" (pravih je bilo vrlo malo i čuvali su se da ostanu u Americi i da ih ne nađe Ramon Merkader, ubica Trockog) bila je glavni izgovor. Neka oproste drugovi trockisti, ali Lav Davidovič Bronštajn u logičkoj analizi nije ni izbliza bio tolika pretnja Kominterni i Staljinu kao što su ga predstavljali; bio je izgovor.

No, pustimo sad to i vratimo se jugoslovenskim komunistima iz tih vremena. Boris Rašeta, novinar zagrebačkog lista "24 sata" (ranije u "Arkzinu", "Feralu" i po raznim tezgama, sada i lucidni TV kritičar zagrebačkih "Novosti", "tjednika racionalne manjine") naleteo je u Krležinim Marginalijama (str. 75) na nekoliko potresnih stranica o Pavlu Bastajiću iz Topuskog. Taj Pavle Bastajić bio je godinama likvidator NKVD (Kominterne, kako hoćete, ionako je isto) dok nije "prsnuo", što kažu današnja deca, shvativši da je ubio nevinog čoveka (ko zna da li mu je bio prvi...). Pavle se odmetnuo, dezertirao i privukao na sebe pažnju bivših drugova. Krio se po Parizu, gde mu je život spasao Gensek KPJ, danas znamo da je to bio Tito. Gensek je zatražio poštedu i Bastajić beži u Kraljevinu Jugoslaviju, gde mu školski drug Dragiša Cvetković (tada već premijer) obezbeđuje azil u rodnom Topuskom. Negde 1940. Bastajić kasno noću kuca na vrata Krleži u Zagrebu jer nema nikog drugog ko bi s njime razgovarao: drugovi komunisti ne smeju ni da ga pogledaju, za njim je najstrašnija fatva iz Moskve. Krleža će zabeležiti – fragmentarno i sa punom bezbednosnom kulturom – taj noćni razgovor, iza koga ostaju mnoga bolna pitanja koja će Boris Rašeta sasvim logično postaviti u ovoj knjizi.

Kad se krene od Pavla Bastajića, sasvim

natrag

CRNA RUKA CRVENE INTERNACIONALE: Mustafa Golubić

ČOVEK KOJI JE PROMAKAO STALJINU: Josip Broz Tito

logično stiže se do Mustafe Mujke Golubića iz Stoca, bivšeg crnorukca i verovatno najčuvenijeg likvidatora Kominterne (među onima za koje se zna, to jest). Tu je odmah i Ivan Srebrenjak Antonov, doduše važniji kao obaveštajac, ali ni on nije daleko od istog posla.

Ta tri čoveka dele jednu zajedničku crtu u biografijama – umrli su u kratkom razmaku u proleće 1941: Bastajić i Srebrenjak u Zagrebu (možda Jasenovcu, ne zna se); Golubić u Beogradu. Mustafa Golubić bio je strah i trepet Kominterne: putovao je i ubijao, vešt i spretan, neuhvatljiv decenijama. Jedni drugima pretili su: "Nemoj da ti Mujka dođe...". Navodno je viđan po obema Amerikama, dovođen u vezu sa ubistvom Trockog, radio po Španiji; ništa potvrđeno, sve sama magla i ogovaranja. Potekao je iz komitske crnorukaške sredine kao mlad dečko, kao i neki drugi boljševički i još gori aktivisti dvadesetih godina. Zna se da se relativno rano uhvatio sa komunistima, još u vreme Čeke. Posle se ne zna više ništa do proleća 1941. kada ga Nemci hvataju u tek okupiranom Beogradu, gore u Milana Rakića na vrh ulice, dok telegrafiše u Moskvu kratkotalasnim radiom. Ubili su ga od batina, ali nije rekao ništa; streljali su ga posle nekoliko dana u današnjem Pionirskom parku. Legenda kaže da je sutradan stigla depeša iz Berlina da ga odmah pošalju tamo jer bi imali šta da pričaju s njim, ali bilo je kasno. Sa istom takvom nepriličnom žurbom u Zagrebu su ubijeni i Bastajić i Srebrenjak Antonov, mada su mogli da budu dragoceni sagovornici. Dobro: ustašama, seljačinama i primitivcima čovek i da oprosti; ali – Nemcima i Gestapou? Nešto tu tandrliče, kako bi rekli Rašetini zemljaci iz Like.

Trebalo bi se sada vratiti u proleće 1941, u period od Aprilskog rata do 22. juna i napada na SSSR i na prethodni period burne i tužne istorije Komunističke partije Jugoslavije od 1937. kada Tito postaje Gensek, pa do napada Trećeg rajha.

Činjenica je da je Tito Staljinu nekim čudom promakao tada, 1937, zbog čega će se Visarionovič godinama kajati; valjda zato što je Broz bio pametan... Tito, naime, nikada nije olako shvatao Hitlera, naprotiv: bilo mu je više nego jasno kuda ta stvar vodi i nikada nije iskreno prihvatio pakt Molotov-Ribentrop. Odmah 1939. počinje da polaže kadrovsku infrastrukturu budućeg otpora nacizmu, Staljinovim direktivama uprkos, a kasnije, posle aprilskog sloma i materijalnu, direktivama da se skuplja i sakriva oružje posle sloma Kraljevine. Do juna ima još dva meseca... Tito neće biti iznenađen "verolomnim" napadom Nemačke na SSSR i biće spreman za ono što je Staljin od početka zabranjivao: oružani otpor Rajhu.

Tu sada dolazimo na sudbine Kominterninih likvidatora o kojima Rašeta tako strasno i obavešteno piše u svojoj knjizi. Naime, u trenutku okupacije Kraljevine Jugoslavije aprila meseca 1941, kidaju se zemaljske linije komunikacija KP Jugoslavije sa Moskvom i Kominternom. Njihov omiljeni metod komunikacija bili su kuriri koji su dolazili kopnom, železnicom. Od aprila na dalje, preostaje im samo jedan način – kratkotalasni radio. Koliko se do sada zna, na teritoriji Kraljevine Jugoslavije Komunistička partija Jugoslavije tada je raspolagala sa svega tri kratkotalasne radio-stanice: jednu koristi Srebrenjak Antonov u Zagrebu; drugu Mustafa Golubić u stanu Tihomira Višnjevca na Zvezdari,gde je i uhapšen (Višnjevac je čak imao i ulicu kod Cvetka; valjda je još ima); treću radio-stanicu imao je Josip Kopinič u Zagrebu (tehničar mu je bio Morić, otac buduće snajke Franje Tuđmana; takav je život...). Kopiničeva radio-stanica, pod – to znamo već godinama – Titovom potpunom kontrolom ostala je jedina aktivna do dolaska prve sovjetske vojne misije 1944. Tada je bilo prekasno: braća Sovjeti su zatekli ozbiljnu vojnu silu od skoro 400 hiljada boraca NOV i POJ, nastalu uprkos Staljinovim instrukcijama i naredbama. Uzgred, Staljin je na Crvenom trgu tokom parada u vreme rata puštao jedinice u uniformama i sa zastavama propale kraljevske vojske Jugoslavije.

Ima u Rašetinoj knjizi još mučnih i poučnih detalja o likvidatorima NKVD: od Katinske šume i pre nje itd. U period Hladnog rata nije ni stigao, kao ni u priče o likvidatorima Udbe i drugih zanimljivih službi. Čujemo da sprema drugo i prošireno izdanje i jedva čekamo. ¶

MILOŠ VASIĆ

Povodom godišnjice smrti Danila Kiša

Život nad svakom rečenicom

"Ti plaćaš vino, ja imam rak", rekao mi je kada smo se sredinom osamdesetih sreli u Dubrovniku. Kasnije mi je rekao da je prizvao bolest u *Enciklopediji mrtvih*. U poslednje vreme često razmišljam o perfekcionisti i pijancu, od oca Jevrejina i majke Crnogorke, koji je voleo dve žene, o genijalnom piscu koji je voleo da prevodi, Danilu Kišu

Piše: **Ivan Ivanji**

Mladi slovenački književnik Mitja Čandek mi reče da u njegovoj sredini najviše cene Ivu Andrića i Danila Kiša. U prvom trenutku sam se začudio kako su se Andrić i Kiš našli u istoj rečenici. Za mene su oni dva veka, dve generacije. Dva sveta. Shvatio sam da je Mitja sa svog stanovišta u pravu. Za njega su obojica odnekud iz pluskvamperfekta, iz istorije književnosti.

Godine 1954, u vreme dok su Andrić i Krleža za mene bili kao polubogovi, Savez jevrejskih opština Jugoslavije je raspisao konkurs za najbolje književno delo sa jevrejskom tematikom. Ponavlja se svake godine sve do dana današnjeg. Za 1960. godinu su za članove žirija postavili nadrealističkog pesnika Ljubišu Jocića, Arona Alkalaja, Zorana Đorđevića, Juliju Najman i mene. Zašto su uzeli mene, klinca? Valjda zbog toga što sam objavio svoj prvi roman *Čoveka nisu ubili*, u Jugoslaviji jednu od prvih, ako ne i prvu, beletristiku o holokaustu, pa sam u to ludo vreme odmah postao nekakav "stručnjak". Konkurs nije bio ograničen na Jevreje, to se jasno vidi i zbog srpskih imena u žiriju.

Radovi su stizali anonimno. Ne sećam se koliko ih je bilo. Mnogo. Međutim, u pogledu prve nagrade za roman uopšte nije bilo diskusije. Jedan rad se toliko isticao da smo svi znali da je to pravi pisac. Pitali smo se da li je to neki već poznati literata koji je odlučio da zaigra ovde zbog visoke novčane nagrade? Bili smo veoma radoznali. Kada su koverte otvorene, ispostavilo se da je autor dela pod nazivom *Psalam 44* bio nepoznati mladi student koji se potpisao kao Danilo E. Kiš. Na dodeli nagrade smo se i upoznali: visok, trapav, neošišan, zbunjen, skroman. Bio je samo šest godina mlađi od mene, ali ja sam već bio objavio tri knjige pesama i jedan roman. Činilo se da se Danilo čudio što smo svi toliko zadivljeni njegovim radom, a sam je valjda bio zadivljen nagradom od 60.000 dinara. Ne sećam se tačno tadašnjih plata i cena, ali to je bilo za nas, a pogotovu za njega, mnogo novca.

Kako sam tada mogao da naslutim da će ime tog srećnog momka jednog dana izgovarati u istom dahu sa Andrićem?

Zanimljivo je da je na istom konkursu, ali za pripovetku, Filip David dobio drugu nagradu za priču *Užas* u visini od 40.000 dinara. U zvaničnoj objavi su napisali David Filip, ne Filip David. Niko tada nije ni slutio da će i on stati u red najvećih.

I bez provere sam siguran da je jedinstven slučaj da na jednom anonimnom konkursu jedne relativno nevažne organizacije budu nagrađena dvojica nepoznatih, veoma mladih autora, koji će kasnije dobiti najznačajniju književnu nagradu na našim prostorima, Ninovu nagradu za roman. Ja ovde neću pisati zbog čega se Kiš kasnije odrekao te nagrade, o tome se dosta pisalo i dosta će se pisati; samo bih da se osvrnem na naše susrete i saradnju i ponešto u vezi sa Danilom, na šta se, po mom mišljenju, ne obraća dovoljno pažnje.

PERFEKCIONISTA

Dosta u poslednje vreme razmišljam o Danilu, zbog toga što se približava 15. oktobar, godišnjica njegove smrti, dvadeset osma po redu. Da je duže poživeo, uveren sam da bi dobio Nobelovu nagradu za književnost, pa bih mogao da se hvalim ne samo da sam poznavao trojicu Nobelovaca – Ivu Andrića, Hajnriha Bela i Gintera Grasa – nego i da sam učestvovao u otkrivanju četvrtog – Danila Kiša. Nobelovu nagradu valjda ne bi vratio kao što je to učinio Sartr.

Gotovo istovremeno smo 1967. godine kao književnici od Grada dobili stanove na Voždovcu i postali komšije. Tada smo se ponekad viđali porodično, posećivali, ali nisam bio u njegovom intimnom društvu, jer je on bio kafanski čovek, voleo je da noći provodi sa prijateljima u raznim među umetnicima popularnim lokalima, pije i puši; uvek je isuviše pušio i to mu je sigurno skratilo život. Ja nisam mogao, a ni hteo da ga pratim, u kafane sam išao da jedem, a ne da se družim.

Ipak je uvek nalazio vremena i da stvara; čitao je na nekoliko jezika, usavršavao obrazovanje. Verovatno je u to vreme ipak voleo da se družimo i zbog mađarskog jezika, bio mu je ne maternji, ali "očinski" jezik. I Krleža i Miloš Crnjanski su voleli da pričaju sa mnom na mađarskom.

Jednom prilikom sam ga zavitlavao: "Nisam upoznao tvoje roditelje, ali čini se da si lep na oca, a vredan na majku..." Aludirao sam na to da se govorilo da su Jevreji ružni, a Crnogorci lenji; otac mu je bio Jevrejin, majka Crnogorka. Nastavio sam: "Zamisli tek šta bi bilo da si lep na majku, a vredan na oca..." Naljutio se: "Ko kaže da sam lenj?"

Nije bio lenj. Njegov literarni opus je što se tiče beletristike relativno tanak, ako se ne uzmu u obzir eseji i prevodi, ali je savršen. Radio je na svakoj svojoj mate-

NAGRADA ZA KNJIŽEVNOST SAVEZA JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE 1960: Aron Alkalaj, Ljubiša Jocić, Zoran Đorđević, Julija Najman, Tugomir Brukner, Danilo Kiš, Filip David, Ivan Ivanji
Foto: Jevrejski istorijski muzej Beograd

riji dok ne bi bio zadovoljan, a da Danilo Kiš bude zadovoljan bilo je potrebno da se dugo sedi nad svakom rečenicom, razmišlja o svakoj reči. To znam jer smo dva puta sarađivali na prevodima poezije sa mađarskog jezika.

Danilo i ja smo najintenzivnije sarađivali dok smo sastavljali izbor pesama Šandora Petefija, koji je izašao iz štampe 1969, i na antologiji novije mađarske poezije 1970. godine. Petefi je jedan od najvećih mađarskih pesnika; rodio se kao Aleksandar Petrović, maternji jezik mu je bio slovački – pravi panonski lik, bar u tom pogledu valjda smo bili njemu srodne duše. Hteli smo u relativno maloj knjizi da ga predstavimo našoj publici i da ta knjižica istovremeno bude antologija starih prevoda njegove lirike na, danas bih rekao, naš zajednički jezik, jer smo uzimali stare prevode kako iz Srbije tako i iz Hrvatske. »

To je bio dugotrajan i iscrpljujući rad, stalno smo se dogovarali i usaglašavali oko nečega. Pesme, za koje smo smatrali da nedostaju u takvom izboru ili da su ranije loše prevedene, mi smo prepevavali, ponekad obojica istu, pa smo se dogovarali kome je bolje uspelo. Ogromna je šteta što sve te beleške i pokušaje nismo sačuvali.

Antologiju novije mađarske lirike napravili smo zajedno sa Ivanom V. Lalićem. Otkuda Lalić – on je odlično znao mnoge jezike, ali na mađarskom samo dve-tri psovke. Danilo i ja smo smatrali da je on daleko najbolji versifikator, da niko bolje od njega ne oseća ono neopisivo, što bismo mogli da nazovemo duhom jezika. Kad bismo imali probleme u pogledu rima, ritma, rekao bih, boje, duha stihova, preveli bismo mu pesmu doslovno, čitali mu na mađarskom da bi osetio ritam i zvuk, a on je nalazio fenomenalna rešenja. Žao mi je što te dve knjige – prva u izdanju Rada, druga Nolita – ni antikvarno više ne mogu da se nađu, ponekad samo polovne preko interneta – šteta kako zbog Danila Kiša tako i zbog mađarskog pesništva koje smo tu predstavili.

PREVODILAC

Danilo je pre toga, već 1961. godine, u izdanju novosadskog izdavačkog preduzeća Forum objavio tri dvojezične knjige: *Krv i zlato* Endrea Adija; *Noć predgrađa* Atile Jožefa i *Strmom stazom* Miklоša Radnotija. Pesme su jedna pored druge, stih pored stiha, na jednoj stranici štampane u originalu, na drugoj u prepevu. Likovno su te knjige prepeva tada tek dvadesetpetogodišnjeg pisca opremili Ivan Tabaković, Mića Popović i Stojan Ćelić, vrhunski slikari tog doba. Ne znam koliki im je bio tiraž, verovatno relativno mali. Podsećam na ta izvanredno lepa izdanja jer zaslužuju da se napravi reprint.

Danilo Kiš je bio sjajan prevodilac, uživao je u tome da literaturu koju je voleo obuče u ruho drugog jezika, zbog toga je i uložio toliko vremena u saradnju sa mnom. Traganje za pravim izrazom prilikom prevoda poezije mučno je dok traje, ali slavodobitno ako uspe. Bibliografija Danilovih prevoda sa ruskog, francuskog, mađarskog i ponešto sa nemačkog jezika je tolika da bi bila duža od celog ovog članka kada bih je nabrojao.

Na neki način sam mu se odužio tako što sam kasnije na nemački jezik preveo *Enciklopediju mrtvih* (1986) i *Rane jade* (1989).

Imam pred sobom *Enciklopediju mrtvih* na nemačkom sa beleškama napisanim olovkom na osnovu naše analize mog prevoda; upoređivao ga je sa originalom, ali i sa prevodima na francuski i na mađarski jezik. Prevodi darovitih autora nikada nisu doslovni, a ponekad autoru daju ideje i za male izmene originala.

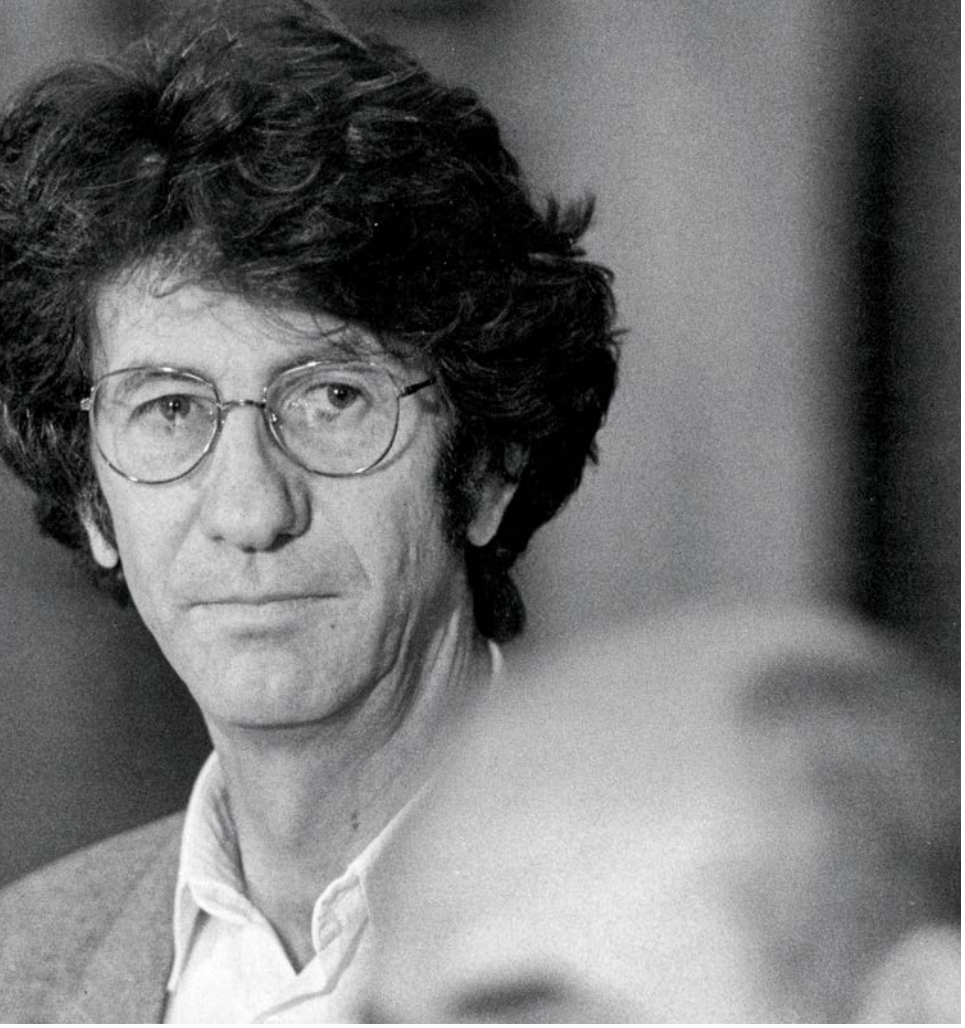
Foto: Draško Gagović

Bertolt Breht je dramu *Život Galileja* napisao u Americi za vreme rata, praizvedba je bila na engleskom u Holivudu. Kada je dobio priliku da je u Berlinu sam režira, zatražio je doslovni prevod sa američkog na nemački i na osnovu toga sastavio konačan tekst.

Kišove primedbe bile su namenjene za eventualno novo izdanje. Sve što je zapisano mekom olovkom, bledi, nestaće. Nisam bio uporan ni u čemu u dovoljnoj meri, pa ni u prevođenju Danila Kiša na nemački, ali ni Gintera Grasa na srpski. Kiš je na nemačkom jeziku u odličnim, vernim rukama Ilme Rakuze, švajcarske spisateljice, čiji je otac bio Slovenac, majka Mađarica, poliglotkinje, idealne ličnosti za čuvanje Danilovog dela na tom važnom jeziku.

RAK

Ređe smo se viđali kada je prihvatio posao lektora u Francuskoj. Govorio mi je koliko mu je teško da se odluči između Beograda i Pariza, a nije tajna da je bio rastrzan između razvedene supruge Mirjane Miočinović i docnije partnerke njegovog života Paskal Delpeš. "Ubiću se, jer volim dve žene!", rekao mi je jednom patetično.

Jednog letnjeg dana slučajno smo se sreli u Dubrovniku. Moja žena i ja smo godinama letovali u Budvi, ali smo imali običaj da makar na jedan dan odemo u najlepši grad na svetu da bismo jeli kamenice i punjene lignje, koje su u restoranu "Preko" pripremane na neponovljiv način. Ne znam tačno koje je to godine bilo, verovatno sredinom osamdesetih, kada smo sreli Danila i Sašu Goldmana, koji je u Parizu napravio karijeru kao reditelj pre svega reklamnih spotova. Sedeli su u Gradskoj kavani na terasi okrenutoj prema Stradunu i mahnuli nam da priđemo. Iako je bilo rano poslepodne, bili su već poprilično pijani.

Čim smo seli, Danilo je naredio: "Naruči nam još jednu flašu vina." Činilo mi se da su već dovoljno popili, ali sam rekao: "Ti si slavniji pisac, ako će neko da naručuje onda ćeš to uraditi ti!" Računao sam da ga kelner više ne bi ni posluživao. Odgovorio je: "Ja imam rak, ja ću umreti, ti naručuješ!"

Nisam mu poverovao, mogao sam dobro da zamislim da se sprda na tako bizaran način. Rekao sam mu da ne treba da se igra sa takvim stvarima, on me ubeđivao da govori istinu, Saša se nije mešao, a dok smo se mi prepirali moja Dragana je naručila vino.

Tek posle sam saznao da je već imao dijagnozu raka pluća, pa mi se naknadno naš susret učinio prilično jezivim. Vratili smo se na taj susret u Beogradu, u mom stanu, analizirajući *Enciklopediju mrtvih*. Danilo me je upozorio na kraj pripovetke, po kojoj je naslov dobila cela zbirka. Lik o kome se radi, Petrović, nervira se zbog mrlja koje se pojavljuju u njegovom kupatilu, prekriva ih bojom, ali se uvek nanovo vraćaju, pa ih on zamaže tako da liče na cvet. Posle toga počinje da slika, a stalno se vraća na isti floralni oblik. Pošto umre od raka, lekar na obdukciji konstatuje da rak, koji ga je ubio, ima oblik cveta, koji je stalno crtao. Kraj pripovetke je snažan i impresivan, a Danilo mi je tada rekao: "Tako nešto nisam mogao da napišem nekažnjeno. Zbog toga umirem od raka."

Tada sam ga video poslednji put.

SAHRANA

Danilove knjige nisam imao u rukama posle tog razgovora, znači skoro trideset godina. Sada sam ih ponovo čitao, i na nemačkom u svom prevodu, i tek sam sada shvatio koliko su to velika dela u okviru celokupne svetske književnosti. Napisani i štampani tekstovi se, naravno, ne menjaju, ali se menjamo mi, pa time i naš odnos prema njima. Događalo mi se da neku knjigu, koju sam nekada veoma cenio, doživim kao kič ponovo je čitajući, ili da više puta menjam mišljenje. Kad sam prvi put pročitao *Smrt u Veneciji* Tomasa Mana, bio sam oduševljen, kad sam video film napravljen po tom delu, a Benjamin Britn napisao operu po tom romanu sredinom sedamdesetih godina, učinilo mi se da je to nespretno oživljavanje potisnute homoseksualnosti. Ali kad sam prošle godine ponovo uzeo Tomasa Mana u ruke, shvatio sam da se baš to što me je nekada odbijalo mora oceniti kao genijalno.

Kad sam prvi put čitao neke knjige Danila Kiša, mlađeg kolege, znao sam da su dobre, ali ne koliko su zaista sjajne; kada sam ih prevodio, borio sam se sa svakom rečenicom, tragao za pogodnim rečima, nisam razmišljao o njihovoj vrednosti. Tek sada sam zaista shvatio njihovu veličinu.

Nisam bio u Beogradu kad je Danilo Kiš sahranjen po pravoslavnom ritualu. U njegovim delima nema naznake bliskosti pravoslavlju, a mnogo slikovitih opisa jevrejstva najviše, ali ne isključivo, kroz lik oca. Nesumnjivo je kršten i to ga je spaslo koncentracionog logora i verovatne rane smrti, jer su mušku decu iz mešovitih brakova odvodili sa očevima. Kršten sam i ja, samo što meni to nije pomoglo, mene su odveli u koncentracioni logor.

O tome Danilo i ja nikada nismo razgovarali. Ne mogu da objasnim, ali čini mi se da je taj čin oproštaja od njegovih zemnih ostataka, a pogotovu ono što je vladika Amfilohije izrekao nad njegovim grobom, imalo nešto od atmosfere koju je Danilo stvorio opisujući pogreb prostitutke Marijete u Hamburgu. Uveren sam da bi se on složio sa mnom.

U tom pogledu pada mi na pamet sahrana Miroslava Krleže u Zagrebu kojoj sam prisustvovao. Govori i cela atmosfera podsećali su me na njegovu pesmu *Nad otvorenim grobom tužni zbore*. Ako nemate Krležu pri ruci, lako ćete je naći na internetu, isuviše je dugačka da je citiram celu, podsetiću samo na završne proročke stihove kad se veliki pisac gadio: "... tog našeg stanja, kad su sive hulje bančile po knjizi našoj duge noći pijane i kad je glupost bezglavih rečenica puzala po nama kao stjenica". ¶

Vantelesna oplodnja nije pomodarstvo

"Pitanje gornjeg limita godina za finansiranje veštačke oplodnje po različitim zemljama nije uniformno – postoje zemlje koje precizno definišu gornju granicu zakonom (uglavnom 39-42 godine), zemlje koje ga ograničavaju okvirima "prirodnog reproduktivnog doba", ali ga ne definišu precizno, kao i zemlje koje ne ograničavaju tretman samim godinama žene"

Prošlo je više od 35 godina od rođenje prve bebe iz postupka vantelesne oplodnje ili biomedicinski potpomognutog oplođenja (BMPO), i čovečanstvo je uvećano za više od 6 miliona dece nakon nekih od postupaka. Takozvana MAR deca (deca rođena nakon postupaka BMPO) u određenim evropskim zemljama danas predstavljaju i do 4,5 odsto sve živorođene dece te zemlje, ukazujući na ogroman značaj i uticaj ove delatnosti, što danas u Srbiji ne prelazi 1,5 odsto sve živorođene dece. No, legislativne mere koje bi bliže odredile i regulisale ovu oblast medicine su, kao i u drugim oblastima ljudskog delovanja, uglavnom kasnile za razvojem nauke i struke. Vlada Velike Britanije je 1984. godine donela Infertility (Medical Procedures) Act, prvi zvanični legislativni dokument koji bliže reguliše oblast in vitro fertilizacije (IVF) i MAR tehnika i ispitivanje na ljudskim embrionima.

Prema rečima dr Vesne Kopitović, profesorke Evropskog centra za mir i razvoj pri UN i članice Komisije za biomedicinski potpomognut oplodnju Ministarstva zdravlja RS, zaposlene i u Specijalnoj ginekološkoj bolnici "Perona", prvi Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji u Srbiji iz 2009. godine, bio je revolucionaran i dobrodošao budući da su svi timovi za BMPO u zemlji radili bez zakonske legislative, ali nisu bili usvojeni neophodni pravilnici koji se odnose na oblast donacije gameta ili reproduktivnih ćelija (jajnih ćelija i spermatozoida) kao i embriona, iako je Zakon to dozvoljavao. "Zbog toga je veliki broj bračnih parova svih ovih godina išao u zemlje koje imaju uređenu legislativu o donaciji gameta i embriona, naročito u Češku, Prag, koji ima izuzetno dobar i fleksibilan zakon o BMPO. Letimična procena je da država godišnje gubi i do 7 miliona evra odlaskom ovih parova u inostranstvo na procedure donacije BMPO", objašnjava doktorka Kopitović.

"VREME": Novi Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji usvojen je u aprilu 2017. godine. Da li se radi na izradi pravilnika?

VESNA KOPITOVIĆ: Zakon o BMPO koji je usvojen u Skupštini ove godine, umnogome je sličan Zakonu koji smo imali od 2009. godine sa nekoliko izmena ka boljem i pristupačnijem primenjivanju. Međutim, ovo je tek početak nove ere biomedicinski potpomognutog oplođenja u Srbiji, jer Evropske direktive o transplantaciji ćelija, tkiva i organa gde pripada i BMPO, a koje diktiraju stroge specifičnosti i ujednačenosti u celoj Evropi, a naročito uslove rada, kadra, nacionalnih registara, jedinstvene banke reproduktivnih ćelija i kapaciteta ustanova koje rade, nalažu nam da se i budući pravilnici moraju prilagoditi ovim direktivama, što je sasvim prihvatljivo ukoliko želimo da budemo deo evropske zajednice. Stoga naša ozbiljna obaveza je da u roku od 18 meseci uradimo pravilnike koji bliže određuju uslove BMPO i da se oni usvoje po regularnoj proceduri. Ministarstvo zdravlja je preduzelo korake i formiralo radno telo sa evropskim savetnicima iz ove oblasti, a u koju je uključena i struka, odnosno mi koji vodimo timove za BMPO u Srbiji, a i sastavni smo deo Komisije za BMPO u okviru Ministarstva zdravlja RS. Moje kolege i ja, koji radimo na izradi ovih pravilnika, što je do nas i pitanja nas kao struke, sigurno ćemo završiti u potrebnom periodu. Vrlo je važno da pravnici koji učestvuju u izradi pravilnika urade svoj deo, kao i da zvanično telo Uprava za biomedicinu uradi svoj posao, a svi u skladu sa evropskim direktivama i time ćemo imati neophodne pravilnike donete u roku. Verujem da ćemo u neophodnom roku to i uraditi.

Zalažete se za pomeranje starosne granice žena za vantelesnu oplodnju, i navodite primer Češke (do 49. godine) i drugih zemalja i da naše žene idu u inostranstvo po donaciju. Koje je vaše stručno mišljenje o tome?

Tako je, nacionalni program vantelesne oplodnje danas obuhvata tri pokušaja i smatram da je potrebno i vrlo je pohvalno što se većina lokalnih samouprava i APV iz svojih budžeta uključuju u finansiranje dodatnih pokušaja. Nažalost, država još nije usvojila i finansiranje ciklusa sa zamrznutim/odmrznutim embrionima što bi predstavljalo pomoć pacijentima i uštedi države. Pravo na rađanje je ustavno pravo sa načelom da svako ima pravo da slobodno odluči o rađanju dece, te da Republika Srbija podstiče roditelje da se odluče na rađanje dece i pomaže ih u tome. Stoga je svaka podsticajna pronatalitetna politika dobrodošla i opravdana. Ako pođemo od ovog načela, i mi smo kao lekari dužni da različitim medicinskim procedurama to i omogućimo poštujući ustavno pravo ne samo roditelja nego i ustavno pravo dece. Smatram da bi na povećanje stope trudnoća iz programa BMPO kao i stope živorođene dece imao veliki uticaj i broj finansiranih pokušaja BMPO od strane države, a koji bi za naše uslove bio idealan kada bi iznosio 6 besplatnih pokušaja i plus 6 pokušaja sa odmrznutim embrionima. Ovaj model ima dosta zemalja u Evropi i u samom okruženju (Slovenija, Hrvatska, Belgija, Italija, Češka).

Novi Zakon o BMPO nije ograničio starosnu granicu godina za primenu ovih procedura i dao je načela ravnopravnosti, zaštite ljudskog bića, opšte društvenog interesa, slobodnog odlučivanja, zaštite ljudskog dostojanstva, zaštitu privatnosti i načelo bezbednosti postupaka BMPO (članovi 4-12 Zakona o BMPO). Zalažem se za pomeranje starosne granice za rađanje više od 42 godine, ali sa aspekta odluke struke u predlogu za vrstu procedure BMPO (sopstvenim reproduktivnim ćelijama ili donor ćelijama).

Koji je gornji limit godina za BMPO?

Pitanje gornjeg limita godina po različitim zemljama nije uniformno, i postoje zemlje koje precizno definišu gornju granicu zakonom (uglavnom 39-42 godine), zemlje koje ograničavaju finansiranje BMPO (MAR) tretmana godinama u okvirima "prirodnog reproduktivnog doba", ali ga ne definišu precizno, kao i zemlje koje ne ograničavaju tretman samim godinama žene. Razlozi za ovakvu vrstu ograničenja leže pre svega u medicinski prirodnoj i očekivanoj limitiranoj šansi za uspeh u određenom reproduktivnom dobu, tako da nakon četrdesete godine pada na ispod 20 odsto šanse za živorođenje po embriotransferu, uz drastičan dalji pad uspešnosti u narednim godinama. Limit, dakle, nije vezan samo za mali uspeh potencijalnog tretmana i ekonomsku komponentu problema koja proizilazi iz toga (analizu trošak-dobit), već i u činjenici da bi određenu osobu trebalo da izlažemo svim rizicima jednog kompleksnog medicinskog tretmana uz vrlo male šanse za uspeh, što zadire i u domen osnova medicinske etike. Poznati su slučajevi da su ciklusima iz programa doniranih gameta širom sveta rađale žene i starije od 60 godina, a najveće starosno doba bilo je u Indiji sa 73 godine, što svakako nameće brojna pitanja. Stoga su određene zemlje regulisale i gornji granicu »

Ko je otac? – pita se RTS

Udruženje "Šansa za roditeljstvo" reagovalo je na neumesne komentare voditeljke Mire Adanje Polak u emisiji emitovanoj 2. oktobra 2017. na RTS-u, a povodom VTO. Navedeni su primeri Atife Nokić (60) iz Novog Pazara i Slavice Stojiljković (59) koje su letos postale majke. U razgovoru sa prof. dr Nebojšom Radunovićem, voditeljka je postavljala pitanja poput "Da li je to sad u trendu, da li su one sad zvezde, ko je otac i kako znaju čiju su spermu dobile" i slično. Profesor Radunović je rekao da roditelje nije pitao za detalje (donacija kod nas nije dozvoljena, prim. aut.), ali da je njihovo pravo da to sačuvaju za sebe. Prenosimo deo saopštenja Udruženja "Šanse za roditeljstvo": "Nemojte žene i muškarce koji se očajno bore da dođu do potomstva svrstavati na nivo starleta i to javno, na nacionalnoj televiziji. To je sramno. Da li znate koliko ima samo mladih parova koji ne mogu da ostvare trudnoću bez vantelesne oplodnje? Uzroci su različiti, ali je njima neophodan ovakav proces, to nikako nije pomodarstvo. Nije vantelesna oplodnja proces samo za starije gospođe koje vi predstavljate u emisiji. I ko je taj ko će da odredi kada je ženi vreme da rađa? Vreme joj je kad ona želi. Ustavno je pravo svake žene da bude majka. U Srbiji se prema zvaničnoj statistici oko 400.000 parova bori sa sterilitetom. To uvek imajte na umu."

Uvoz doniranih reproduktivnih ćelija

Pitanje uvoza jajnih ćelija iz evropske ili neke svetske banke reproduktivnih ćelija u našu zemlju i njenu centralnu banku, takođe je pitanje finansiranja za koje će država morati da dâ odgovor. Koliko god insistirali na altruizmu potencijalnih donatorki, a ne materijalnoj dobiti kao motivu za donaciju jajnih ćelija, iz iskustva drugih evropskih zemalja vidimo da je proces donacije zaživeo u adekvatnom obimu samo u zemljama gde su donatorke bile adekvatno finansijski kompenzovane, uzevši u obzir kompleksnost procesa donacije, vremensko trajanje, diskomfor, neophodnu hormonsku terapiju, odsustva sa posla, podvrgavanje anesteziji i druge medicinske specifičnosti i rizike koji se ne mogu porediti sa donacijom semena ili krvi. Država je ovim Zakonom ukazala na potrebu za strogom kontrolom svih procedura BMPO i posebno poljem donacije reproduktivnih ćelija, što je, po mom mišljenju, potpuno poželjno i neophodno za zemlju Srbiju. Sa druge strane, pitanje donacije i dalje ostaje kao otvoreno stručno, moralno i etičko pitanje i vreme će pokazati da li će zakonom biti moguće lečiti sve bračne parove bez obzira na reproduktivnu starost i stanje ovarijalne rezerve, te sve veću potrebu pacijentkinja za doniranim jajnim ćelijama. Da li će donacija zaživeti kao metod rešavanja neplodnosti na teritoriji naše zemlje ili će se pacijenti i dalje lečiti u inostranstvu, pokazaće podzakonska akta i vreme koje je pred nama.

za BMPO tretman sa doniranim jajnim ćelijama na 50 godina za ženu.

Koje će institucije i privatne klinike obavljati posao Banke reproduktivnih ćelija, tkiva i embriona?

U našoj zemlji za sada postoji pet zdravstvenih ustanova iz Plana mreže zdravstvenih ustanova, a koje sprovode procedure BMPO (Beograd dve klinike, Novi Sad, Niš i Valjevo), kao i 10 zdravstvenih ustanova osnovanih u privatnoj svojini. Mogu da kažem, kao neko ko je radio u državnom zdravstvu 26 godina, a sada radi u privatnom sektoru i iza sebe ima iskustvo od preko 10.000 ciklusa i više od 3000 rođene dece procedurama BMPO, da postoji sve veća želja i poverenje pacijenata za odlazak u privatne zdravstvene ustanove radi ostvarivanja potomstva. Razlog za to je pitanje za svakog pojedinca, lekara i zdravstvenog radnika pojedinačno, a koji se bavi ovom oblasti, kao i pitanje i pravo samih pacijenata na sopstvenu odluku u odabiru ustanove gde žele da rade BMPO. Država je ovim činom jednakog finansiranja državnih i privatnih institucija ispoštovala pravo i načela jednakosti i dostupnosti zdravstvene zaštite i sopstveni odabir od strane pacijenata, a time omogućila i zadovoljstvo naših pacijenata. Sigurno je da se pacijenti vežu za tim i ustanovu koja ih vodi i dokazano je i ova stavka merilo većeg uspeha u ostvarivanju potomstva. U ogromnoj većini evropskih zemalja pravo na odabir ustanove gde žele da rade postupak BMPO finansiran od strane države, implementiran je i na ovaj način se pokazao kvalitetnim i uspešnim.

Međutim, pitanje banke reproduktivnih ćelija država je rešila novim Zakonom o BMPO i ukazuje (članom 15, stavom 7, Zakona o BMPO) da dozvolu za Banku izdaje Uprava za biomedicinu samo jednom centru na teritoriji RS ukoliko ispunjava uslove za obavljanje delatnosti Banke. Osnivanje Banke reproduktivnih ćelija i embriona je vrlo važno pitanje budućnosti jer za sada ne postoji ustanova koja bi mogla ispunjavati kadrovske, tehničke i prostorne uslove, a koje nalažu direktive EU prema ugledu na Banke u Evropi. Stoga je prvo potrebno da se obezbede kapaciteti i sredstva za izgradnju ovakve institucije, a u sklopu neke zdravstvene institucije koja sprovodi postupke BMPO, te prvenstveno obuči kadar koji je neophodan i vrlo zahtevan. Kada se Banka postavi, pravilnici će moći da zažive, a do tada će naši pacijenti i dalje odlaziti u inostranstvo zbog donacije reproduktivnih ćelija. Postavljanjem centralne Banke za reproduktivne ćelije koja će prevashodno ispunjavati potrebe pacijenata za postupke BMPO sa donacijom jajnih ćelija, semena ili embriona, uspostavlja se kontrola države nad svim procedurama donacije u našoj zemlji, što je dobro i potrebno za naš stručni rad i sigurnost naših pacijenata.

Kako je zakonski rešeno pitanje donacija reproduktivnih ćelija?

Međutim, moram napomenuti da naš zakon nema karakteristike vrlo fleksibilnog zakona kao što je recimo u Češkoj (Pragu) ili Grčkoj, a gde su naši pacijenti navikli da odlaze na donaciju reproduktivnih ćelija nepoznate donatorke u "svežem" tj. sinhronizovanom ciklusu između nepoznate donatorke (davaoca) i akceptorke (primaoca) u istom vremenskom terminu, i to u ustanovu koju sami odaberu. Zakon u Češkoj reguliše postupak donacije u svakoj ustanovi koja radi proces BMPO uz centralnu kontrolu Banke i ciklusi sa doniranim jajnim ćelijama su mogući u svakoj ustanovi za BMPO uz kontrolu države. Kod nas to neće biti slučaj jer će se donacija sa "svežim" jajnim ćelijama obavljati samo u jednoj ustanovi koja će imati Banku reproduktivnih ćelija.

Ono što će moći da se radi u svakoj licenciranoj ustanovi za BMPO jeste povlačenje uvezenih jajnih ćelija i semena iz Banke koja jedina ima dozvolu za uvoz, izvoz i skadištenje doniranog reproduktivnog materijala u strogo kontrolisanim uslovima putem državnog registra. Time će ustanove za BMPO moći da rade samo sa zamrznutim/odmrznutim reproduktivnim materijalom, te kada je reč o jajnim ćelijama, znamo da uspeh još uvek nije toliko dobar kao u slučaju svežih jajnih ćelija, dok je u slučaju semena mnogo bolji rezultat. Kada je reč o svežim jajnim ćelijama donatorki koje su neprofitabilno i isključivo iz načela humanosti prihvatile da daruju jajne ćelije, one će to moći da urade samo u jednom centru za BMPO koji poseduje Banku. Zakon je zabranio darivanje reproduktivnih ćelija odnosno embriona radi sticanja imovinske ili bilo koje druge koristi (član 32, stav 1), pri čemu je dozvolio naknadu zarade za vreme privremene sprečenosti za rad i naknadu troškova prevoza (član 32, stav 5). Poznato je da Slovenija ima sličan zakon po ovom pitanju donacije i da darovanje jajnih ćelija, nažalost, nije nikada zaživelo. ¶

BILJANA VASIĆ

LJUBOMIR ŽIVKOV

Prigovor savesti

Uprkos prigovoru savesti, obreo sam se, na obljetnicu NDH (10. aprila 1979), u požarevačkoj kasarni, Zdravko Čolić u Gardi, a ja u manjoj kasarni zvanoj Sopot: mi smo Sopoćani, koji ovde živimo, prolazilo mi je kroz glavu, a ne manastir i šta ti ja znam

SLUČAJ NIKOLASA KEJDŽA

Dugo ovo nosim u sebi, čoveka niti znam niti poznajem, gleda svoja posla, kao što i ja gledam da gledam svoja, a opet, osećam se neiskrenim što tolike godine prećutkujem ono što sam sa bezmalo naučnom izvesnošću primetio. Ne znam čak ni da navedem filmove u kojima sam ga gledao, ali su budalaština do budalaštine, svaka njegova uloga iziskivala je da bude smetenjak ovog ili onog kova, i nakon izvesnog broja filmova nisam mogao a da se ne upitam: "Nije li ovaj Nikolas garancija da nema od filma ništa, da će se priča kao i prethodne nepopravljivo rašiti i da će film delovati ne samo blesavo, nego nekako neuredno, nepismeno i nemoguće?"

Da li neizostavno njega zovu kad god je scenario nekako ošamaren? Ili glumi tako da zbog njega i od dobrog scenarija obavezno ispadne nešto mnogo gore nego što je bilo u piščevoj i u rediteljevoj glavi? Daj, šta ako čovek naprosto nema sreće? Tja, ako vladaš glumačkim zanatom, moraš koji put i ti da budeš lucky, svi glumci imaju uspehe i promašaje, jedino me slučaj N.K. drži u trajnoj zbunjenosti! Poneki njegov film hoću shodno svom instinktu i navici da napustim, ali ipak gledam, da vidim baš dokle misle, kako planiraju da se izvuku, i svaki put gorko sebi dam za pravo...

Uh, ispade ovo okomljenje na brata u Hristu, nije to lepo, a opet, nisam mogao ni večito da ćutim; ako nisam u pravu, utoliko bolje po Nikolasa, i po vas ako mu držite stranu, ja svoje rekoh, i spasih, nadam se, dušu, a možda i uzeh na nju još jedan posve nepotr. greh.

ČAVRLJANJE SA SKITNICOM

Za praznim stolom u kafiću naspram Pejtona sedi skitnica kavkaske rase, native speaker otprilike moje dobi, sunča se sa istim pravom kao i gosti koji jedu lemon cake, sednem za susedni sto, *bum* mi daje nepun minut da se raskomotim: "Cigaru jednu... nemaš? Ne pušiš..." – "Ne pušim, došao sam na kafu..." – "Hm, piješ kafu, a ne pušiš..." Zamolim kelnera da i njemu donese kafu, i sad smo sagovornici, pita me šta sam po zanimanju, kažem da sam novinar, ne ubacujem nijedno drvce da se razgovor održi, ali će on: "Nikad ne bi pomislio da si novinar!" – "Zašto?", moram sad ja da pitam. "Pa zbog odela, kako zašto..." Imam doduše sandale domaće proizvodnje koje se meni prvom ne dopadaju, ali to je sve što je naše opančarstvo ponudilo ove sezone, farmerke su mi 501, neiznošene, čiste, imam mornarsku majicu i, da, imam kapu kakve nose sinovi Magreba ... – "Jesu novinari obučeni bolje nego ja, ili gore?", pitam ga, iznenađen što me proučava više nego ja njega. – "Pa... bolje...", zasmeje se, iznenađen mojom prostodušnošću i mojim srljanjem da saznam nedvosmislenu, izričitu istinu, iako mi je prethodnom rečenicom već bilo rečeno možda i previše.

Tu obojica otpijemo po gutljaj, dvadesetdevetka pokupi buljuk građana i odveze ih ka Malom Drezdenu, sunce sa svoje strane zađe za oblak, kažem mu da sam se malo bogme i sneveselio zbog onoga što mi je rekao, a on će: "Ma boli te k.... Nisi ti žensko! Ako ti tako odgovara, teraj tako, ko te pita!..."

Tako i bi, teram po svome, a opet, ide sa mnom ukorak i ta modna recenzija.

LICE SA NARAMKOM

Koliko sam puta, u kišno jesenje predvečerje nadomak pruge zarasle u korov, video nekoga da nagnut unapred nosi ogroman naramak drva, ko si ti, povijena skulpturo? Kao da si sad izašao iz čitanke gde si nacrtan crnim tušem, kao da si se izdvojio iz kolone Kunovih partizana, šajkaču si zamenio tim šeširom koji od godina i od kiše sa mukom održava oblik.

Ljudi koji sakupljaju ogrev po šumarcima toliko su nalik jedni drugima da deluju kao jedan te isti čovek, korača u istom ritmu, ne očekujući da ga iko poveze, ta najgore je iza njega, još dva ili tri kilometra i u njegovoj hladnoj kujni zaćuće se kako krja tanje grančice, one iznutra, koje su manje vlažne, jedan si od retkih koji imaš svakog dana svež ogrev, i svaki put zaslužiš da se greješ više nego domaćini koji su ogrev poručili još krajem jula. Ili imaš i ti neku zalihu, ovo što danas nosiš ide na vrh gomile koju ja nikad ne vidim? Bilo kako bilo, kad u tvom šporetu zapucketa vatra, uživaćeš više nego ovi koji se greju na pelet, na naftu ili na struju, kad tvoja rekla, čakšire i čarape počnu da se suše, taj ti vonj neće nimalo smetati, podsećaće te da si stigao kući ipak pre mraka i pre pljuska, pred tobom je čitava jedna topla noć, ujutro će još biti žara u šporetu, pa ako dan i ne bude sunčan, čekaće te suve čarape i suve čizme.

Nije mi se išlo u vojsku, u penziju još manje: vojska ti je godinu dana, doklen penzija zar nije reka bez povratka? Kad bi me kogod pitao kad ću u penziju razdražljivo bih odgovarao "nikad, imam prigovor savesti", i zaista video sam sebe kao starijeg sredovečnika koji, gle, uopšte ne poboljeva i koji pod pseudonimom, daleko od razuzdane gomile, piše drame i pokoji roman, novac mu izdavači šalju na post restant, u poštu dolazi sa tamnim naočarima i kapuljačom, i prazni svoje sanduče... Ili pak živim u selu, komšije i ne znaju jesam li u ribolovu, ili u šumi tražim pečurke, oni koji sa utrina zavirnu u moje dvorište vide štrik na kome se odjutros suše raspolućeni i kao knjiga otvoreni smuđevi i štuke, dobro je, kažu, nije marodija. ¶

Nobelova nagrada

UMEĆE ZABORA

Foto: Charlie Forgham-Bailey

Kazuo Išiguro, ovogodišnji dobitnik Nobelove nagrade za književnost, očima njegovog srpskog izdavača

Kazuo Išiguro, proslavljeni britanski pisac japanskog porekla, po mom ličnom i intimnom razumevanju književnosti, oduvek je bio sinonim za autora besprekornog stila, prefinjenog, svedenog izraza koji podrazumeva lake i tečne rečenice, probranu leksiku, specifičnu atmosferu obojenu melanholijom i tihom nostalgijom. Pre više od dvadeset godina, kada sam ga prvi put čitao, osetio sam neku vrstu posebne književne povezanosti s njim, pa nije ni čudo što sam, kada mi se ukazala prilika da budem urednik njegovih dela na srpskom jeziku, doživeo to kao veliku privilegiju. Radeći na srpskom prevodu njegovog poslednjeg romana *Zakopani džin*, uočili smo dve sitne fabularne nedoslednosti i preko agenta zatražili pomoć od samog Išigura, ubeđeni da ipak mi ne razumemo dobro tekst. Možete onda da zamislite koliko sam bio ponosan kada sam dobio odgovor u kom se zahvaljuje celom našem timu, jer niko pre nas, a knjiga je do tada već bila prevedena na mnogo jezika, nije primetio te greške, napomenuvši da će ih svakako ispraviti u narednom izdanju. Veliki pisac je priznao da greši i pritom mi se lično zahvalio! Objektivno, to je jedan od onih događaja koji zasigurno neće ni za mikron promeniti istoriju književnosti – ništa nebitnije nije moglo u njoj da se desi – ali meni se činilo da sam u tom trenutku zaokružio naše veliko dvadesetogodišnje druženje i da se tom krugu više nema šta dodati. Kada sam pre neki dan saznao odluku Nobelovog komiteta, shvatio sam da grešim: taj moj umišljeni krug činio mi se većim nego ikada pre, dovoljno veliki da primi sve znatiželjne, stare i, pre svih, nove čitaoce.

VLJANJA

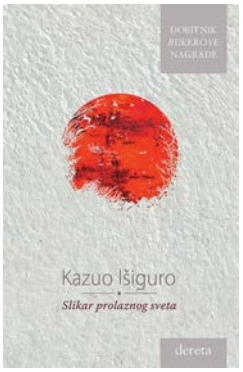
Kazuo Išiguro je rođen 1954. u Nagasakiju odakle se njegova porodica preselila u Englesku kada mu je bilo šest godina. Kako navodi, nije odrastao kao tipičan Englez: u njihovoj kući govorilo se japanskim jezikom i s obzirom da su bili ubeđeni da će se uskoro vratiti u domovinu, roditelji su nastavili da ga vaspitavaju u duhu japanskih vrednosti. Ali ni to neće dugo potrajati: mladi Išiguro je ipak stasavao i školovao se pod jakim uticajem engleske i zapadne kulture. Zato nema sumnje da je Išiguro britanski pisac, ne samo zato što je sve svoje knjige napisao na engleskom već i zbog njihovog tematskog spektra: osim u prva dva romana, čiji su glavni protagonisti Japanci, u narednih pet prevladavaju teme vezane za Britaniju. U Japan će se vratiti tek posle trideset godina, kada je već skoro zaboravio maternji jezik.

Kao mlad sanjao je da postane muzičar: svirao je gitaru i slao demo-snimke producentima koji su neretko znali da budu i grubi: "Posle petnaestak sekundi isključili bi kasetu i rekli: 'Ne sviđa mi se ovo, prijatelju, užasno je. Izlazi napolje.'" Ipak, bilo je mnogo lakše izbaciti Išigura iz muzike, nego muziku iz Išigura. I danas svira u slobodno vreme, piše tekstove za neke etablirane džez izvođače, a 2009. objavio je zbirku priča *Nokturna: pet priča o muzici i sutonu* sa muzikom kao centralnom temom. Srećom, i sam je ubrzo shvatio koji su njegovi istinski talenti, pa se okreće pisanju.

Već s prvim romanom, *Bledi obrisi brda* (1982), postiže zapažen uspeh. Odmah je uočljiva centralna tema njegovog opusa: sećanje. U kompleksnom rečniku simbola Kazua Išigura, ono svakako zauzima posebno mesto kao dominantni topos. Nepouzdanost sećanja i zaborav najstrašnija su stvar koja može zadesiti njegove junake, a ne smrt, bolest i nemaština. Prvo lice nepouzdanog pripovedača postaće zaštitni znak njegovog postupka i tek će nam u *Zakopanom džinu* ispričati priču iz trećeg lica, ali ni taj pripovedač neće biti mnogo pouzdaniji od prethodnih.

Roman *Slikar prolaznog sveta* (1986) kritičari navode kao jedan od njegovih najznačajnijih. Masađiro Onu, umetnik i propagandista državnog aparata, u poslератnom razrušenom Japanu ima problema da se suoči sa sopstvenom odgovornošću i pravim licem društva i zločinačkog režima kome je služio. Jasno je uočljiva još jedna velika Išigurova tema – smena epoha, nostalgija junaka za prošlim vremenima i njihove poteškoće da se prilagode novom nadolazećem ustrojstvu i sistemu vrednosti. Zanimljivo je kako sam autor vidi svoje rane radove. On navodi da su oni slični Platonovim dijalozima gde uvek naiđe neki hvalisavac koji misli da sve zna o svemu... dok se ne pojavi Sokrat i potpuno ga "razvali" (*demolish*). "E, takvi su i moji prvi romani", kaže on, "samo bez Sokrata." Njegovi junaci su prinuđeni sami sebi da nalaze istine i objašnjavaju svet.

Tek sa trećim romanom, *Ostaci dana* (1989), postaće uočljiva još jedna njegova spisateljska karakteristika: napraviće potpuni žanrovski zaokret u odnosu na prethodna dela i od tada mu više nijedan roman neće biti u istom ključu. *Ostaci dana* su njegov *magnum opus*, jedan od najznačajnijih romana svog vremena, koji govori o ostarelom batleru Stivensu, čoveku čije je postojanje svedeno na profesionalno obavljanje svoje dužnosti zbog čega nije mogao da se ostvari ni na jednom drugom planu, pre svega emotivnom i ličnom. Stivensove uspomene postaju neka vrsta putničkog dnevnika, razmišljanja o suštini engleskog etosa i redefinisanju pojmova ljudske veličine i dostojanstva. Ova složena analiza ljudskih karaktera ujedno funkcioniše i kao kompleksna kritika imperijalizma i same engleske imperije.

Posle velikog uspeha i osvojene Bukerove nagrade sve su oči bile uprte u Išigura. Ipak, niko nije očekivao ono što je usledilo: *Bez utehe* (1996), još jedno Išigurovo remek-delo, zbunilo je mnoge kritičare, a jedan od njih ga je čak proglasio "bezvrednim đubretom". U pitanju je kafkijanska drama toka svesti koja prati pijanistu Rajdera na gostovanju u nedefinisanom centralnoevropskom gradu. Koherentnost izlaganja Išigurovih junaka, koja je bila karakteristična za njegova prethodna dela, u ovom romanu postaje haotična vrteška snova, iluzija i misli od kojih se čitaocu lako može zavrteti u glavi. Gubi se ideja stabilnog identiteta, tako da polako počinjemo da otkrivamo nekoliko stepena Rajderove egzistencije. "Snovi su univerzalni jezik (...) i mene je zanimalo koja to gramatika snova."

O narednom romanu, *Kad smo bili siročići*, nemam mnogo toga da kažem, sem da ga i sam Išiguro smatra svojim najneuspelijim delom. Sasvim je druga priča sa *Ne daj mi nikada da odem* (2005), knjigom s kojom je Išiguro postigao veliki uspeh, posebno kod šire čitalačke publike. Radnja je smeštena u nekakvu izmeštenu, paralelnu Englesku bliske budućnosti. Novi nepouzdani narator je klonirana devojka Keti, koja odrasta u nekoj vrsti internata gde svoje pitomce odgajaju da budu donori organa. Kritičari čak nisu mogli ni da se dogovore kom žanru pripada knjiga, ali pokušaćemo da sumiramo njihova nastojanja jednom rogobatnom formulacijom koja bi mo-

»

gla da vam dočara koliko ih je Išiguro (opet) nespremne uhvatio: kvazi-SF triler sa elementima horora.

Zasad poslednji roman, *Zakopani džin* (2015), spada u žanr epske fantastike, na tragu Martina i Tolkina, što bismo verovatno poslednje očekivali od pisca kao što je Išiguro. Međutim, upravo njegovo umeće da prevazilazi ograničenja žanra i podređuje ga svom autorskom postupku čini od njega tako velikog pisca. Početna ideja koja ga je inspirisala bila je neka vrsta kolektivne amnezije kojoj je podlegao čitav narod. Stariji bračni par kreće u posetu sinu koga dugo nisu videli, pa su počeli da ga zaboravljaju. Radnja se odigrava u mitskoj Engleskoj kralja Artura, vitezova, zmajeva i džinova. Mnogi elementi Išigurove proze su tu: snolika atmosfera, istančan nenametljiv stil, besomučna potraga za identitetom. Svako društvo negde duboko ima zakopana sećanja na nasilje koje se nekada odigralo, pa autor postavlja pitanje koliko je uopšte mudro buditi tog "zakopanog džina". Po sopstvenim rečima, delimično je bio inspirisan i dešavanjima na prostoru bivše Jugoslavije (čak je razmišljao tu da smesti radnju), kao i nekim Tarantinovim filmovima, a da pritom nije odgledao nijednu epizodu *Igre prestola*. Na prvi pogled ne možemo ni da naslutimo prisustvo bilo kakve tarantinovske estetike u ovom romanu, a čini se da je duh *Igre prestola* na svakom koraku, samo što je *Džin* neuporedivo veštije napisan.

Mnogi veliki pisci potvrdili su značaj Išigurovog dela, od Salmana Ruždija do Džojsa Kerola Outsa, pa zato odluka Nobelovog žirija i nije toliko iznenađujuća. Ako ništa drugo, kladionice još uvek nisu počele da određuju buduće laureate, jer ni mnogo umniji ljudi od bukmejkera nisu u stanju to da učine. Nema sumnje da će Kazuo Išiguro ostati upamćen kao majstor pera koji se posvetio temama nepouzdanosti sećanja i dvosmislenosti nostalgije, čiji junaci, ophrvani demonima uspomena polako kopne, zaboravljeni i tužni, suočeni sa prolaznošću i dolaskom novih vremena s kojima su, po pravilu, uvek u svađi. ¶

ALEKSANDAR ŠURBATOVIĆ,
glavni i odgovorni urednik izdavačke kuće Dereta

Toliko toga još

"Povezivanje sna i matematike za mene, u nekom smislu, znači racionalizaciju nesvesnog. A upravo takva je i muzika"

Ovogodišnji Bemus otvoren je sinoć koncertom čuvenog ruskog hora Glinka, završiće se 20. oktobra koncertom Simfonijskog orkestra RTS-a, a između će biti još šest koncerata. Na završnom koncertu premijerno će biti izvedena kompozicija koju, tradicionalno, naručuje Bemus od domaćih kompozitora – *Matematički san* Damjana Jovičina.

Damjan Jovičin (1995) diplomirao je na Fakultetu muzičkih umetnosti u Beogradu kod profesora Zorana Erića, gde je trenutno na master studijama. Za svoja dela *Jutro u parku Manjež* (za solo saksofon), *Mistral* (za violu i klavir) i druga, osvajao je nagrade na domaćim takmičenjima, njegova muzika je izvođena i u Bosni i Hercegovini, SAD, Finskoj, Belgiji i Češkoj, a Bemusova porudžbina i predstavljanje publici ovog našeg najrenomiranijeg festivala klasične muzike, najveće je priznanje u karijeri dvadesetdvogodišnjeg Damjana Jovičina.

"VREME": Da li *Matematički san* ima veze sa matematikom?

DAMJAN JOVIČIN: *Matematički san*, u postmodernom smislu, ima veze sa matematikom. Poveznica su strukture, koje postoje u harmoniji i kontrapunktu, a kojima je moguće zameniti odnose tonskih visina brojevima. Savremenu muziku teoretičari danas

ima da se otkrije

Foto: Marija Janković

posmatraju ili kao muziku koja nije u tonalnom sistemu, ili kao muziku koja funkcioniše u novom sistemu kontrapunkta i harmonije, koji se potpuno razlikuje od konvencionalnog. Pošto je u teoriji savremene muzike moguće od melodije ili akorda napraviti kod, onda celu kompoziciju mogu da ispišem u brojevima, kao i da pravim jednačine sa muzičkim materijalom, tj. da odredim u kakvoj reperkusiji će se on kasnije javiti. Međutim, ništa od toga nema veze sa mojom osnovnom idejom da komponujem *Matematički san*. Video sam skulpturu američkog slikara i skulptora Saja Tvomblija *Neimenovano*, na kojoj piše "Matematički san Asurbanipala". Ovaj kompleksan naziv inspirisao me je da imenujem svoj stvaralački proces, a ne samo ovu kompoziciju. San je nešto što skoro da izlazi iz naše percepcije, a matematika je nešto striktno i logično. Povezivanje ova dva pojma za mene, u nekom smislu, znači racionalizaciju nesvesnog. A upravo takva je i muzika.

Koliko u onome što komponujete ima mesta za improvizaciju?

Kod mene je idejno postavljanje muzičkih delova koji se pomeraju u individualnom doživljaju izvođača i slušaoca deo procesa komponovanja. Stvoriti strukturu pa je dekonstruisati ili se "igrati" sa njom je neka vrsta improvizovane "matematike". Improvizacija bi u tom slučaju bila kao svi pokreti i položaji koje možemo da izvedemo ili zauzmemo bez da izgubimo ravnotežu. Primera radi, u mojoj diplomskoj kompoziciji sve je uobličeno i napisano, ali u određenom vremenu može da menja formu i dužinu. Tekst se u nekim trenucima čuje potpuno jasno, a nekad su glasovi deo zvučne slike. Izvođenje je promenljivo, i ono rađa različite doživljaje. Moguće je da se iz fiksiranih nota u procesu izvođenja dobijaju različita značenja. Ta neuobičajenost, ta nepredvidljivost su ono što mene zanima. Odstupanja, "greške" su unapred dopuštene u metamorfozi, a ipak se čuje onaj materijal koji sam ja napisao.

Šta je ono što vaše kompozicije izdvaja na domaćoj muzičkoj sceni?

Trudim se da u svom stvaralaštvu budem iskren, a iskrenost je ono što ujedno najviše poštujem kod drugih umetnika. Možda postupati iskreno znači biti originalan po ličnim kriterijima.

Na koji način digitalno doba utiče na odnos čoveka i muzike?

Verovatno je da možemo da posetimo mnogo više koncertnih sala putem interneta nego što možemo da kročimo u njih. S druge strane, postoje novine koje digitalno doba donosi u vezi sa komponovanjem. Voleo bih da savladam muzičko programiranje – kompjuteri nam sada daju mogućnost da se čitava kompozicija ispiše u kodu. Ljudi već uveliko na svojim laptopovima mogu da odsviraju šta god požele. Moje primarno polje delovanja još uvek je akustična muzika, pa i ono je za mene još uvek neistraženo... Toliko toga još ima da se istraži da se ja prosto bojim da nemam vremena.

Uvreženo je mišljenje da mladi ne slušaju klasičnu muziku.

U mom okruženju to nije tako. Ja sam stalno sa ljudima koji klasičnu muziku izvode, komponuju, slušaju je, a siguran sam da ima i mladih ljudi koji se ne bave klasičnom muzikom, ali je svejedno poznaju i slušaju. Iako postoji sklonost ka fragmentarnom čitanju, pisanju i slušanju, verujem da onaj ko doživi lepotu umetnosti uvek joj se vraća.

Muzičko obrazovanje sticali ste u Prijedoru i Beogradu, zatim ste sarađivali sa mnogim poznatim kompozitorima, i – ostali ovde. Kako je biti mlad muzičar u Srbiji?

Završio sam Srednju muzičku školu u Prijedoru – odsek klavir. U to vreme sam vežbao pet-šest sati dnevno. Za muzičare je to stvar discipline, ali i radno vreme – naš posao je muzika, kao i svaki drugi. U jednom trenutku, shvatio sam da bih radije da komponujem nego da sviram pet-šest sati dnevno. Sviram klavir, bas gitaru, bubnjeve i saksofon i to mi je omogućilo širinu u stvaranju. A biti mlad muzičar je divno svuda. Ostanak u zemlji nije nezamisliva opcija, imam veoma lepa iskustva sa mnogih koncerata, snimanja, improvizacija sa muzičarima iz Srbije. Mislim da je moguće biti umetnik u Srbiji, čak mislim da mi u Srbiji imamo veću estetsku slobodu nego što je to slučaj u zapadnom svetu. Ovde ne postoji imperativ u poštovanju kanona, zapadna moda se nas ne tiče, te je ono što bi u zapadnim akademskim branšama možda bilo osuđeno, ovde prihvatljivo. Kod nas je, dakle, dozvoljeno biti inovativan, jer stvaramo u jednom relativno neispitanom polju, pa toliko toga još ima da se otkrije. ¶

JOVANA GEORGIEVSKI

Iza današnjice

"Bouvi nas je sve vreme hrabrio da se zabavimo i sviramo tačno onako kako osećamo, čak i ako je u pitanju nešto neobično, van bilo kakvih pravila. To je ono čemu sam i sam težio celog života"

Doni Mekaslin (Donny McCaslin) jedan je od onih tihih savremenih vizionara džeza čija se muzika dugo pripremala daleko od očiju javnosti, da bi eksplodirala u času kad je njegov sastav uposlio niko drugi nego Dejvid Bouvi. Posle namerne posete njujorškom klubu u kome je Doni redovno nastupao, došlo je do saradnje iz koje je iznikao oproštajni Bouvijev projekat *Blackstar*, već sada jedan od albuma koji spadaju u rokenrol zaostavštinu za budućnost.

Inspirisan ovim iskustvom, Mekaslinov najnoviji album *Beyond Now*, korak je dalje u spajanju umetničke muzike sa društveno angažovanim stavom: više nije važno da li se nešto zove džez ili rok ili bilo kako drugačije, nego je opet ključno da li to nešto stvarno kazuje o stanju sveta oko nas. Sa svojim sastavom, Doni Mekaslin nastupiće na Beogradskom džez festivalu 30. oktobra u Sava centru, pa ćemo se i sami uživo uveriti u svetleći žar novih džez vizija.

"VREME": Vaše detinjstvo čini se veoma zanimljivim, čak izuzetnim. Kako je bilo odrastati pokraj oca vibrafoniste i peći zanat u njegovom ansamblu?

DONI MEKASLIN: Moje najranije uspomene na muziku izvedenu uživo vezane su za sedenje i slušanje kako moj otac svira sa svojim bendom u Santa Kruzu u Kaliforniji. U centru grada postoji jedan prostor na otvorenom, gde je njegov sastav Warmth svirao svako veče, skoro cele nedelje, od ranih sedamdesetih do 1989. Izvodili su miks džez standarda, latino džeza pod uticajem Kola Tjadera, i fank numere. Bend se sastojao od duvačke sekcije, pevača, udaraljki sa ritam sekcijom i cela atmosfera koju su stvarali bila je veoma živopisna. Dok sam još bio suviše mali da se tuda šetam sam, tata bi me posadio na stolicu pored muzičara, te sam svake nedelje imao mesto uz njih. Iz te privilegovane pozicije slušao bih sate i sate žive muzike. Kada sam počeo da sviram saksofon, moj otac me je ohrabrio da im se pridružim i velikodušno mi omogućio da nastupam sa bendom kad god je to bilo moguće. Samo to što sam proveo tolike sate na sceni, bilo je neverovatno važno iskustvo, za koje ću mu večno biti zahvalan. Bio sam srećan što mogu da sviram sa ocem i – mada sam sa osamnaest godina otišao od kuće u Boston na koledž – nikad nismo prestali da sviramo zajedno... Uvek kad se vratim sviram sa njim, jer je to jedna veoma specijalna veza koja nas spaja. To mi nikad nije stvorilo problem da nađem sopstveni glas, jer me je otac ohrabrivao bez obzira koji umetnički smer da odaberem. Tokom svojih ranih dvadesetih, počeo sam da tražim taj svoj glas u džezu i to je bio proces koji je trajao. Veliki je izazov balansirati između studiranja i prihvatanja celokupne tradicije džeza i njegove istorije, sa jedne strane, dok sa druge strane pokušavaš da sve to baciš kroz prozor i pratiš samo svoj instinkt, kuda god da te vodi. Ponekad sam se teško borio sa svim tim, ali sam na kraju shvatio da je najvažnije prepustiti se onome što se tebi čini da je stvaralačko, onome što ti savetuje tvoj kreativni instinkt, bez obzira koji stil muzike je u pitanju.

Koja vrsta džeza se svirala u Santa Kruzu u vreme vašeg odrastanja?

U to vreme tamo je bilo prisutno mnogo umetnika. Bend mog oca bio je veoma aktivan, svirali su pet do šest noći nedeljno u lokalnim klubovima. *The Kuumbwa Jazz Center* otvoren je tokom sedamdesetih i slavni bendovi su svirali u Santa Kruzu svakog ponedeljka uveče, pošto bi u obližnjem San Francisku imali nastupe od utorka do nedelje. Tako sam imao sreću da vidim Elvina Džonsa i njegove Jazz Machine kad sam imao svega dvanaest godina. Kao tinejdžer video sam sve rege velikane, kao što su Piter Toš, Džimi Klif, Black Uhuru, Mighty Diamonds, te Burning Spear. Svirao sam u salsa bendu u tim godinama, dok je naš gimnazijski orkestar svirao pre svega Djuka Elingtona. Pol Džekson, legendarni basista grupe The Headhunters, živeo je tada u Santa Kruzu, i ja sam neko vreme svirao u njegovom sastavu. To je bio veoma živ kraj u muzičkom smislu, i ja sam imao priliku da slušam i sviram svu tu raznovrsnu muziku.

Školovali ste se na čuvenom Berkliju. Jeste li još onda, uz džez, osluškivali ono što radi Dejvid Bouvi, ili ste tek kasnije otkrivali njegov svet kosmičkih čudesa?

Prvi put kad se sećam da sam čuo Dejvidovu muziku, bilo je kad se pojavila njegova ploča *Let's Dance*. Izašla je dok sam bio u srednjoj školi, i tri singla sa nje – *Modern Love*, *Let's Dance* i *China Girl* – ostavila su veoma dubok utisak na mene. Taj album smatram delom "soundtracka" svog detinjstva.

Bili ste praktično odabrani da snimate sa njim, ispostaviće se, njegov poslednji album. Kako se sećate atmosfere sa snimanja njegovog albuma *Blackstar*?

Atmosfera na snimanju albuma *Blackstar* je bila fenomenalna, to se drugačije ne može opisati. Dejvid je bio veoma koncentrisan, relaksiran i srećan sa onim što se muzički dešavalo. Što se mene tiče, nisam mogao ni da zamislim kreativniju atmosferu u kojoj bih stvarao. Na primer, bio je sve vreme sa nama u studiju dok smo snimali, nismo se uopšte odvajali – moje sviranje inače dosta zavisi od deobe emocija sa saradnicima, a ovde ih je bilo sve vreme... šale, vicevi, jedna neprestano topla komunikacija među ljudima. Dejvid nas je sve vreme hrabrio da se zabavimo i sviramo tačno onako kako osećamo, čak i ako je u pitanju nešto neobično, van bilo kakvih pravila. To je ono čemu sam i sam težio celog života.

Foto: Jimmy King

Koliko je za vas bila važna odluka da pre godinu dana snimite svoju ploču *Beyond Now* sa muzičarima sa ploče *Blackstar*? Kakva je tada bila atmosfera, je li to bio svojevrsni dug Bouviju, kao i svakome od vas učesnika?

Za mene je to bio jedini mogući izbor posle rada sa Bouvijem. Bend je već svirao zajedno četiri ili pet godina pre nego što smo se našli u studiju sa Dejvidom, i ja sam album *Beyond Now* video kao produžetak našeg puta, novi nivo međusobne interakcije, pošto smo svi skupa prošli kroz jedinstveno iskustvo kolektivnog pravljenja *Blackstar* – kao da nas je Dejvid zbližio na neki neslućeni način, više nego što smo ikad bili povezani. Dok smo radili na kompozicijama za *Beyond Now*, prepoznao sam u jednom trenutku te neočekivane promene koje sam samo kod Bouvija čuo i znao sam da smo morali da napravimo taj album i zbog njega i zbog nas.

Bili ste već u Beogradu, jednom kao mladi muzičar početkom devedesetih, a drugi put u društvu Dejva Daglasa 2006. Sad se vraćate kao lider svog benda. Šta se sve sa vama desilo od poslednje posete do danas?

Sećam se da je publika u Beogradu bila ekstremno puna entuzijazma i topla. Svidela mi se strast koju sam osetio u publici. Ali, od tad mi se desilo toliko mnogo stvari u životu, ne samo rad sa Dejvidom Bouvijem, već i činjenica da mi se u međuvremenu rodilo dvoje dece. Povratak na mesta na kojima ste ranije bili uvek sa sobom donosi mogućnost za refleksije, promišljanje.

Moto 33. Beogradskog džez festivala je "Džez vizije". Ima li još uvek mesta za vizije u džez muzici 21. veka?

Da! ¶

ZORICA KOJIĆ I DRAGAN AMBROZIĆ

Moć vladareve slike

Narodni muzej, Muzej grada Beograda i Muzej primenjene umetnosti izložbama iz svojih kolekcija obeležavaju dva veka od rođenja Anastasa Jovanovića

Ove godine navršava se dva veka od rođenja Anastasa Jovanovića, umetnika zahvaljujući kome danas znamo kako su izgledale mnoge ličnosti iz srpske istorije. Jedan od prvih srpskih fotografa i litografa, pionir primenjene umetnosti, obeležio je ali i zabeležio doba u kome je živeo. Dve stotine godina od rođenja ovog svestranog umetnika obeležavaju tri muzeja – Narodni muzej u Beogradu, Muzej grada Beograda i Muzej primenjenih umetnosti.

O Anastasu Jovanoviću dosta se zna, zahvaljujući pre svega njegovoj autobiografiji. Rođen početkom XIX veka, zanima se za štamparstvo i radi kao šegrt u prvoj srpskoj štampariji. Pažnju kneza Miloša privlači kada uspeva da napravi slova za štampanje prvog srpskog bukvara. Miloš ga šalje na školovanje u Beč gde se upoznaje sa novim izumom, fotografijom. Oduševljen, uspeva da nabavi "fotoaparat", a istovremeno počinje da se bavi i litografijom. Uspostavlja dobre odnose sa dinastijom Obrenović, a vrhunac njegove političke karijere je kada postaje upravitelj dvora kneza Mihaila. Zbog bliskih veza sa Obrenovićima, tokom smene dinastija i vladavine Karađorđevića onemogućen mu je povratak u Srbiju. To je i period Anastasovog najplodnijeg rada, a kroz njegov atelje u Beču prolaze knez Mihailo, kneginja Julija, Vuk Karadžić, vladika Njegoš, knez Danilo I, Kleopatra Karađorđević, patrijarh Rajačić, mitropolit Petar Jovanović, Toma Vučić Perišić, Kosta Cukić, Ilija Garašanin, kapetan Miša Anastasijević, Uzun Mirko, Milica Stojadinović Srpkinja, Branko Radičević, Ljuba Nenadović, Đura Daničić, Dimitrije Avramović ...

NARODNI MUZEJ

Obeležavanje dva veka od rođenja Anastasa Jovanovića započeo je Narodni muzej u Beogradu izložbom "Slike građanskog društva" u Medija centru Odbrana. Predstavljeno je 37 radova, uglavnom litografija, na kojima se mogu videti portreti javnih ličnosti tog doba. Po rečima Evgenije Blanuše, autora izložbe, Anastas je bio višestruko talentovana ličnosti, izraziti predstavnik romantizma u srpskoj umetnosti, a njegov politički angažman vidi se u "Spomenicima srbskim".

Anastas Jovanović, živi dinamično posle školovanja i tada započinje prosvetiteljsko-politički program, tzv. "Spomenike srbske", u nameri da aktivno doprinese emancipaciji nacije i buđenju nacionalne svesti i kulture. Sve se dešava u doba romantičarskog zanosa, kada su dominantne teme iz nacionalne istorije. Dozvolu za izdavanje "Spomenika" je teško dobio od austrijskih vlasti, a prvi broj je oglasio putem plakata na kome je litografija Srba koji okružuju alegorijsku predstavu Srbije, u vidu spomenika – kao mlada žena sa krunom na glavi, u levoj ruci drži knjigu istorija Srbije, a desnom pridržava štit sa srpskim grbom i četiri ocila u krstu. Ideja je bila da se objavi 12 svezaka, svaka sa po četiri litografije – tri portreta i jednom istorijskom kompozicijom, kaže Evgenija Blanuša, dodajući da su, nažalost, zbog malog tiraža objavljene samo četiri sveske. Danas su u više primeraka sačuvane sve litografije iz edicije "Spomenici srbski", a sačuvan je i manji broj kolorisanih primeraka.

MUZEJ GRADA BEOGRADA

Većina Anastasovih dela dospela je u muzeje zahvaljujući njegovim naslednicima, ćerci Katarini, kao i njenom imenovanom nasledniku inženjeru Savi Veličkoviću. Najbogatija kolekcija umetničke i privatne zaostavštine čuva se u Muzeju grada Beograda. Fond Anastasa Jovanovića čini 1575 predmeta od kojih su 723 originalna talbotipska snimka (pozitiv i negativ), preko sto fotografija, 71 stereoskopski snimak; 39 fotografija na staklu, 210 litografija; 22 akvarela; 165 crteža i mnogobrojna pisma i lični predmeti. Na izložbi koja će biti otvorena krajem oktobra

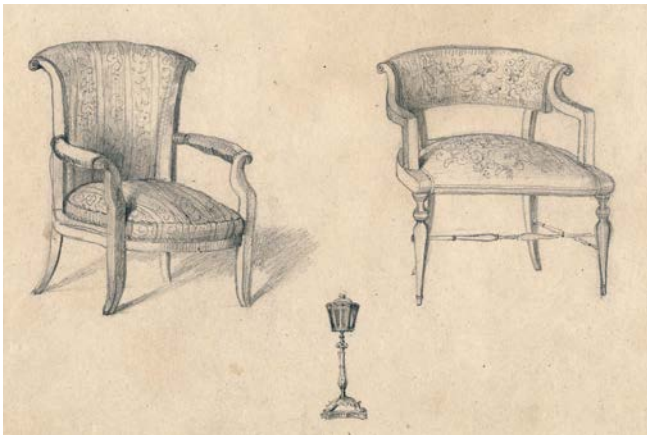
u Konaku kneginje Ljubice publika će moći da vidi umetnička dela, od fotografije preko crteža do litografije. Biće izložen i deo predmeta iz umetnikove lične zaostavštine.

Izložbu će pratiti katalog, kao i niz pratećih programa – predavanja, promocija knjiga, radionica i muzičkih manifestacija, a biće objavljena i monografija "Identitet i mediji: umetnost Anastasa Jovanovića i njegovo doba", kojom, po rečima Danijele Vranušić, kustosa, "Muzej grada Beograda želi da se dostojno oduži umetniku i vrsnom vizuelnom hroničaru vremena, koji je svojim stvaralaštvom prenosio evropsko iskustvo na tlo mlade srpske države i tako postao kreator vizuelnog, modernog imidža obnovljene Srbije." Iz bogatog opusa Anastasa Jovanovića, kaže Danijela Vranušić", posebno se izdvaja veliki broj portreta tadašnjih vladara. Živeći u sredini visoko

Anastas je samostalno kreirao danas dobro poznati lik Marka Kraljevića, junaka narodne poezije, kao lice sa istaknutim brkovima, snažne figure sa buzdovanom u desnoj ruci, odeven u atilu i zaogrnut plaštom, saznajemo od Danijele Vranušić. Hajduk Veljko Petrović je poginuo pre nego što je fotografija otkrivena, tako da se nije znalo čiji je zapravo lik za koga mi smatramo da predstavlja ovog junaka Prvog srpskog ustanka. Fotograf Goran Malić otkrio je da se u stvari radi o portretu Petra Vukotića, tasta kralja Nikole, koji je sa Njegošem dolazio u Anastasov atelje u Beču. Za čuvenu litografiju *Srbi oko pevača*, koja je kao prigodna kompozicija patriotskog sadržaja uživala veliku popularnost i postala poznata kao *Srbi oko guslara*, lik pevača je pozajmljen od Petra Zubana, prijatelja Vuka Karadžića.

razvijene reprezentativne kulture, on je dobro razumeo moć vladareve slike kao jednog od najvažnijih sredstava širenja političkih ideja, patriotskih osećanja i nacionalne svesti. Kako je izostanak sa javne scene dinastije Obrenović u Srbiji mogao dovesti do pada u zaborav i gubitka sećanja na prognane kneževe, Jovanović je kao odan, privržen i propagandno delatan umetnik kontinuirano proizvodio likove kneza Mihaila u cilju održanja aktivnog sećanja na izbeglu vladarsku dinastiju. Nesumnjiva umetnikova odanost Obrenovićima uslovila je veliku produkciju vizuelnih predstava članova dinastije."

MUZEJ PRIMENJENE UMETNOTI

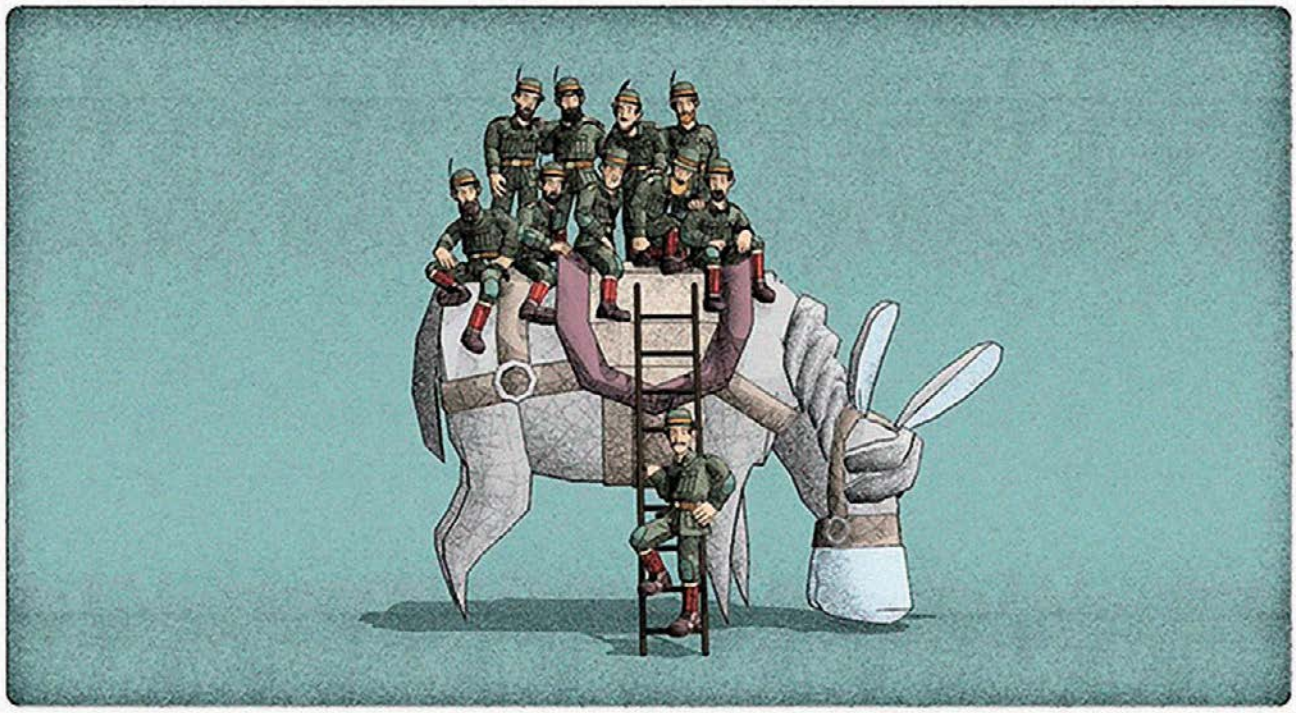
Najmanje poznat deo Anastasovog stvaralaštva je dizajn, pa će Muzej primenjene umetnosti prikazati na izložbi kolekciju nacrta za upotrebne dekorativne predmete sakralne i profane namene. Najvećim delom je u pitanju stoni pribor – samovari, čajnici, ibrici, poslužavnici, različite posude, zatim pribor za dekoraciju enterijera – kandelabri, svećnjaci, putiri, fotelje, kao i delovi odeće. Pretpostavlja se da su nacrti rađeni za naručioce iz Srbije, kao i za pravoslavno stanovništvo Beča. Nažalost, pošto predmeti nisu sačuvani, biće izložen i deo srebrnine Muzeja primenjene umetnosti, da bi se, po rečima mr Jelene Perać, muzejskog savetnika i autora izložbe, videli uzori, uticaji i formativni okviri u kojima je Anastas stvarao.

"Bilo mi je bitno da istaknem jednu ličnu Anastasovu crtu, koja dobro oslikava položaj umetnika tog vremena. On pripada novom tipu umetnika čije je delovanje prvenstveno odredilo umetničko tržište koje se razvija još od XVIII veka, ali naročito od XIX veka. Bio je vrlo pragmatičan, prvenstveno poslovan čovek i to se može videti na osnovu sačuvanih dnevnika. Imao je vrlo razgranatu mrežu poverenika koji su prodavali njegove litografije, ikone, ramove. Pritom, bio je umetnik koji je prepoznavao nove tendencije u umetnosti, kada počinje ono što mi danas zovemo primenjena umetnost i dizajn, dakle umetnik koji je shvatao da razvoj umetničkih zanata ide upravo u tom pravcu. U Beču se prva akademija primenjene umetnosti otvara tek šezdesetih godina XIX veka, ali na samoj likovnoj akademiji gde se Anastas školovao bila je već prepoznata veza o potrebi povezivanja umetnosti sa industrijom, trgovinom... odnosno sve ovo što čine današnji dizajneri", kaže Jelena, dodajući da Anastas živi u današnje vreme, bio bi najveći haj-tek umetnik. ¶

SLAĐANA DIMITRIJEVIĆ i JOVANA PEŠIĆ

Tekst je nastao u okviru projekta "S muzejima kroz izložbe – Upoznavanje muzejskog nasleđa Srbije".
Projekat je sufinansiran iz budžeta Republike Srbije – Ministarstva kulture i informisanja.
Stavovi izneti u podržanom medijskom projektu nužno ne izražavaju stavove organa koji je dodelio sredstva

Šerbedžija, Rundek i Ćopić

NAGRAĐENI: *59 Sekundi* Maura Karara i *Ježeva kućica* Eve Cvijanović

Na evropskom festivalu animiranog filma Balkanima prikazano sto trenutno najpopularnijih kratkih animiranih filmova

Filmovanog Ježa iz poeme *Ježeva kućica* Branka Ćopića nedavno su, poslije premijere na festivalu u Berlinu, upoznali i gledaoci u Beogradu jer je istoimeni film otvorio evropski festival animiranog filma Balkanima, a nakon toga je dobio i nagradu ovog festivala za najbolji film Jugoistočne Evrope. Pohvaljen je za savremen pristup klasičnoj priči kroz animaciju i uspješno združivanje onog najboljeg na Balkanu u području audiovizuelnog.

Evropski festival animiranog filma Balkanima je beogradski festival animacije sa međunarodnim renomeom koji već četrnaestu godinu organizuje Dom kulture Studentski grad. Ove godine je za pet dana na Balkanimi prikazano stotinu kratkih animiranih filmova iz trideset evropskih zemalja, koji su se takmičili u četiri programa. Selektorka i umjetnička direktorka festivala Iva Ćirić za "Vreme" kaže da su izabrani filmovi trenutno najaktuelniji u Evropi. "Neke od njih su kreirali najznačajniji evropski autori. Skrenula bih pažnju, na primer, na filmove *59 Sekundi* švajcarskog reditelja Maura Karara (Gran-pri festivala), *Noćna ptica* višenagrađivane slovenačke autorke Špele Čadež, i *Bio dvaput jedan kralj* pisca i reditelja Vojina Vasovića."

Pomenuta kratkometražna animirana verzija *Ježeve kućice* koja u potpunosti prati tekst poeme, nastala je u produkciji kanadskog Nacionalnog filmskog odbora i hrvatskog Bonobostudija. Film je snimljen u formi lutka animacije, a autorka je hrvatsko-kanadska režiserka i scenaristkinja Eva Cvijanović. Ona smatra da Ćopićevo djelo o ježu i njegovoj ljubavi prema domu ima univerzalni koncept koji je bitan u savremenom kontekstu globalnog sela. "Iskustvo domaćeg okruženja zajedničko je svim kulturama i generacijama, i uvijek je jednako važno. Taj prostor, koji nam ujedno služi kao utočište i odraz našeg identiteta, ključan je element ljudske egzistencije. To je razlog zašto danas, kada iza sebe imam mnogo različitih domova u Bosni, Srbiji, Hrvatskoj i Kanadi, ona i dalje odjekuje u meni jednako snažno kao nekada, u nekim vrlo drugačijim okolnostima, kada sam je kao dijete prvi put čula", rekla je. Da bi osjećaj neizmjerne i duboko usa-

đene ljubavi prema domu mogao biti približen međunarodnoj publici, film je snimljen na tri jezika: hrvatskom, engleskom i francuskom. Narator hrvatske verzije je Rade Šerbedžija, a muziku je komponovao Darko Rundek, što su takođe razlozi za popularnost ovog desetominutnog filma.

Animacija je danas sveprisutna pojava i zaslužuje ozbiljniju podršku i pažnju javnosti. Iva Ćirić objašnjava da se autorski animirani film kod nas tek razvija, za razliku od animacije u reklamama ili video-igrama koje su već godinama kvalitetne: "Animaciju u Srbiji karakteriše odsustvo kontinuirane produkcije. Pored pet animiranih filmova, koliko ih nastane svake godine kao završni rad na predmetu Animacija na Fakultetu primenjenih umetnosti, snime se još dva ili tri filma. Problem je što mnogo vremena, nekada i godinu ili dve, zahteva realizacija filma koji na kraju može da traje šest minuta. Takođe, razvoj autorskog animiranog filma je devedesetih godine bio usporen, skoro da ga nije ni bilo, jer zbog izolacije nije bilo mogućnosti za koprodukciju. Trenutno se konkursima Filmskog centra Srbije podrži stvaranje nekoliko animiranih filmova godišnje čiji se kvalitet iz godine u godine poboljšava. Balkanima nastoji da podrži produkciju animiranih filmova, pa u tom kontekstu prikazujemo i one koji su nastali kao diplomski radovi."

Od 1949. godine, kada su za Avala film iz Beograda Vera i Ljubiša Jocić napravili prvi animirani lutkarski film, pa do danas, proizvedeno je više od 500 animiranih filmova. Neki od njih su prikazani na Balkanimi, koja je za skoro deceniju i po postojanja izgradila svoju publiku. Ipak, ljudi iz organizacije festivala kažu da osim umjetnicima i poznavaocima oblasti audio ili vizuelnih umjetnosti koji trenutno čine veliki dio te publike, animirani film žele približiti široj javnosti kojoj treba razbiti predrasude da se animirani filmovi snimaju samo za djecu. *Ježeva kućica* i njeni autori mogući su siguran put ka tom cilju. ¶

JOVANA PREŠIĆ

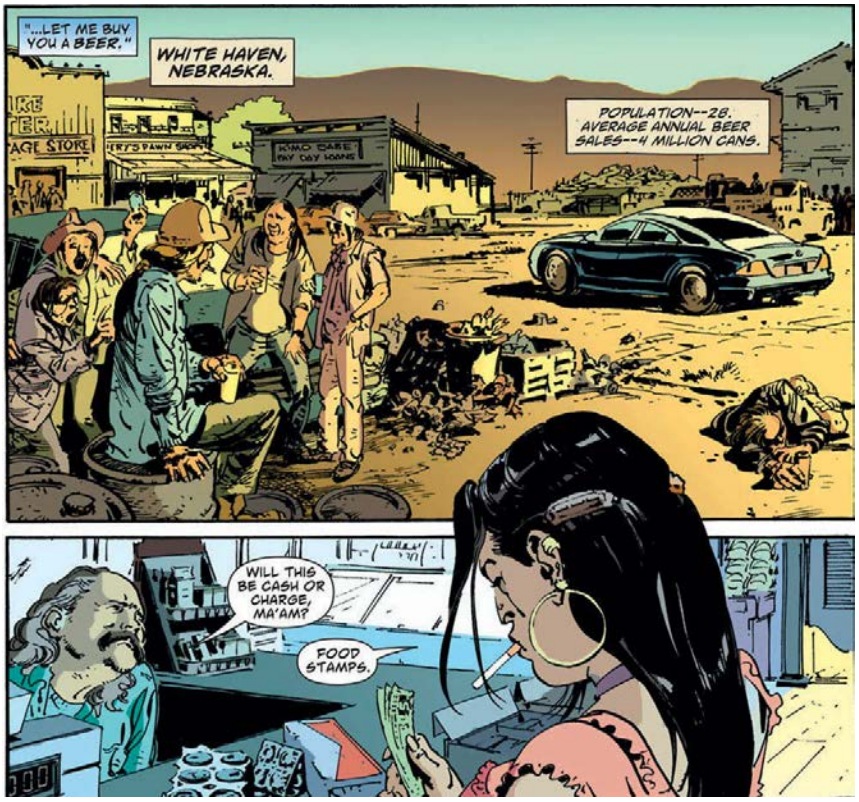
Bluz prašine i lošeg viskija

Objavljeni su *Skalpirani* i podsetili na besmislenost optužbi da propagiraju negativne stereotipe Indijanaca u američkom društvu, ali i na posebnost crteža svetskog strip crtača Beograđanina r.m. Geru

Vertigov serijal *Skalpirani* Džejsona Arona i r.m. Gere već čitavu deceniju slovi za jedan od najvećih hitova ove američke izdavačke kuće. Utoliko više začuđuje činjenica da dosad nije bilo izdanja na srpskom jeziku, i pored brojnih betmena, torova, hulkova i inih, koji oslikavaju jedan potpuno drugačiji američki strip. Izdanje beogradskog "Darkwooda" dolazi deset i po godina nakon premijere u Americi. Objavljena je prva od planiranih pet knjiga, koje će obuhvatiti ceo serijal rezervatskih *Sopranovih* (kako ih često opisuju), originalno objavljen u 60 sveščica.

Skalpirani se bave savremenim događajima u (fiktivnom) indijanskom rezervatu Prerijska Ruža u Južnoj Dakoti, gde nekada ponosna nacija Oglala Sijuksa provodi dane u potpunom siromaštvu, skrajnuta na margine američkog društva. U domišljatoj kombinaciji ovovremenog vesterna, noara i trilera, *Skalpirani* se dotiču ružnih tema američkog društva. Rezervatom vladaju korupcija, alkoholizam, narkomanija i kriminal, a autori provokativno uzimaju u fokus nekadašnje vladare američkih prostranstava koji žive kao autodestruktivni šljam otrovanog okruženja. Ali Aron i Gera to čine indirektno, pod maskom kriminalističke priče, čija predistorija seže decenijama unazad. Sprega između kritike naroda koji je ostavljen da nestane i američkog društva koji je Sijukse gurnuo na taj put, odrađena je u savršenom balansu. Krivci su na obe strane i ovo je priča u kojoj je teško naći potpuno pozitivne likove. Gera i Aron se ne dotiču direktno viših ideala i opsežne istorijske analize. Oni oslikavaju prizemnu stvarnost i surovu realnost. Ne razmatraju uzročnike, već prikazuju posledice nekadašnjih velikih istorijskih događaja. I efekat te stvarnosti je snažniji od romantizovanih metanarativa indijanskih ratova 19. veka.

Jedan od najsnažnijih aduta *Skalpiranih* je kvalitetno osmišljena karakterizacija likova. Dašijel Zli Konj, povratnik u rezervat, pokreće radnju. Njegova pojava je okidač sveprisutnog nasilja već na prvim stranicama. Aron i Gera postepeno uvode likove, često im dajući pozadinu i produbljujući motive u posebnim poglavljima stripa. Crvena Vrana je neprikosnoveni gospodar rezervata i nesum- »

njivi negativac, što je očigledna finta autora da skrenu pažnju čitalaca. Naknadno ispripovedana prošlost Crvene Vrane to i dokazuje. Federalni agent Nic je predstavnik zakona i arhetipski prikaz belaca kakvi su zaslužni za trenutnu bedu Oglala. Plejada ostalih likova oscilira od onih koji prodaju ponos i telo za alkohol i metamfetamine, do onih koji se upiru da zadrže trunku tog istog ponosa i nekadašnjeg indijanskog duhovnog bogatstva, često prinuđeni da čine podjednako teške moralne kompromise. U centru dešavanja je kazino, projekat Crvene Vrane i poslednji pokušaj Oglala da stanu na svoje noge, u čijim pak temeljima leže godine kompromisa, ubistava i drugih zločina, čija je naplata morala pre ili kasnije doći na red. I upravo to se dešava na stranicama *Skalpiranih*.

Od premijere serijala 2007. godine, *Skalpirani* su bili pod žestokim udarom kritike. Dok je većina hvalila Aronov narativ i Gerin crtež, nekoliko kritičara je isticalo da *Skalpirani* propagiraju negativne stereotipe Indijanaca u američkom društvu. Serijal je ispunjen nasiljem, kriminalom i vulgarnim rečnikom, to je istina. Ali ne treba smetnuti sa uma da je reč o prvenstveno kriminalističkoj priči, koja se uprkos nasilnom sadržaju drži podalje od degutantnog. Da li se ističu negativni stereotipi u sličnim serijalima koji se odvijaju u siromašnim delovima Njujorka? Da li bi priča bila politički nekorektna da se odvija na ulicama Menhetna? Da li je *Kum* isticao negativne stereotipe Amerikanaca italijanskog porekla? To su pitanja na koja je teško dati odgovor. A možda se taj odgovor krije u prostoj činjenici da serijal prikazuje naciju koja je i u 21. veku zatvorena u nešto što se zove "rezervat". Takođe, poznato je da američka javnost i dalje teško prihvata pojedinosti iz tog dela svoje istorije. Pomirljivije kritike su isticale da je na svakog negativno prikazanog Indijanca morao doći jedan sa istaknutim moralnim kvalitetima. Život pak ne funkcioniše tako i ne postoji čisto crno-bela karakterizacija. Aron i Gera su prikazali stanje u kome se nalaze Sijuksi i u koje su dovedeni, a ne svojevoljno potonuli. Ne treba zaboraviti ni da su u stripu najnegativnije prikazani neindijanci, sa federalnim agentom Nicom i psihopatom Dizelom na čelu. Nije cilj umetnosti, a samim tim ni *Skalpiranih*, da se dodvoravaju političkoj korektnosti zarad pozitivnih kritika dela javnosti. Prikazivanjem sadržaja u kome svi žive američki san ne briše se činjenica o milionima koji žive u prikolicama opijajući se do besvesti, metamfetaminskim laboratorijama u šupama i trudnicama koje puše krek, bez obzira na boju kože i maternji jezik.

Skalpirani su delo jednog od najvećih crtačkih talenata sa prostora bivše Jugoslavije. Radeći pod pseudonimom ili bolje rečeno identitetom r.m. Gera (*r.m. Guéra*), Beograđanin Rajko Milošević je stvorio izuzetnu karijeru u svetskom stripu. Nastanio se u Barseloni 1991. godine i stvarao za evropsko tržište. *Skalpirani* su Gerin veliki proboj u svet američkog stripa i instant uspeh: hvale ga poznate ličnosti poput Semjuela L. Džeksona, a 2009. Tarantino insistira da upravo on nacrta strip adaptaciju *Inglorious bastards* za "Plejboj". Ponovo na poziv slavnog režisera, Gera 2012. godine radi strip adaptaciju Tarantinovog sledećeg projekta – *Đangova osveta* – koja od planiranih 120 tabli narasta na oko 200. Rad na *Đangovoj osveti* poklapa se sa završetkom *Skalpiranih* u Americi. Narednih godina ponovo radi sa Džejsonom Aronom na serijalu *Goddamned*, čije je objavljivanje u Srbiji zvanično najavljeno. Trenutno crta jednu priču *Teksa Vilera* na poziv izdavačke kuće "Serđo Boneli". Svoj umetnički opus dopunjuje bluzom, kojim se neprestano bavi još od beogradskih dana. "U bazi džeza je bluz, u bazi roka je bluz. U bazi emocionalnog života je bluz. Sevdah. Recimo i u muzici The Clash postoji dimenzija bluza. Ta jaka potreba da se definiše bol raskoraka sa okolinom, nerazumevanje, pa i ta energija, bes. Baza toga je bluz. Ali ne u striktno muzičkom smislu. Već kada se ode dublje. Svako slomljeno staklo je bluz. U bazi povučene linije je bluz", rekao je Gera 2014. godine u intervjuu "Vremenu".

Skalpirani su bluz, bez ikakve sumnje. Poseduju bol, energiju i bes, sve što je Gera slio u serijal stvarajući od Aronove krimi-rezervatske priče vrhunsko delo devete umetnosti. Uspeh i neosporni kvalitet serijala ne mogu se pripisati samo Aronovom narativu, Gerinom grafizmu ili višestruko nagrađivanim naslovnicama, delu britanskog umetnika Džoka. *Skalpirani* su komplementarnost svih ovih faktora, što je autore vinulo u sam vrh strip scene. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

DRAGAN ILIĆ

Moja prva – kraljevska svadba

Foto: Tanjug

U prenosu na TV Prvoj voditeljke su treptale od uzbuđenja, jer se jednoj devojci u Beogradu ispunio san da postane princeza

U subotu je u Beogradu održano crkveno venčanje njegovog kraljevskog visočanstva princa Filipa Karađorđevića i njegove izabranice gospođice Danice Marinković. Televizija Prva je ovaj događaj prenosila uživo u specijalnoj emisiji koja je trajala više od dva sata. Ovo kraljevsko venčanje je privuklo veliku pažnju domaćih i svetskih medija, naročito emisija koje se bave šarolikim svetom evropske aristokratije i internacionalnog džet-seta. Na sreću, među zvanicama ispred Saborne crkve nije bilo ni preterano mnogo predstavnika vlasti, ali ni estradnih ličnosti. Zvaničnu vlast je simbolizovala Maja Gojković, dok je predstavnica estrade bila Suzana Mančić u bundi. Princ Filip, kao i njegova dva brata, živi u inostranstvu. On po redu nasleđivanja nije prvi, mada je komentator iz studija istoričar Čedomir Antić tvrdio da je Filip najprivrženiji Srbiji. Pošto je gospodin Antić član Krunskog saveta, jasno je da poštuje dinastičku tradiciju Karađorđevića, pa mi je zato jasan pokušaj da nama, gledaocima – naročito nama republikancima – objasni zašto je, osim u okvirima medijskog senzacionalizma, važan ovaj događaj. Argumenti se tiču afirmacije državnosti Srbije, negovanja tradicije, oživljavanja duha venčanja iz 1922, kada su se na istom mestu venčali kralj Aleksandar i kraljica Marija a naša dinastija postala deo komplikovane evropske vladarske rodbine. Po ocu Filip vuče nasleđe Vindzora i Romanovih, a Karađorđevići su pored Burbona jedina narodna dinastija u Evropi.

Ove analize "plave krvi" danas postaju apsurdne, jer suštinski dele ljude isključivo prema poreklu, dok se u praksi svode isključivo na veće ili manje privilegije.

Kuma na venčanju je bila prestolonaslednica Švedske, koja je postala zvezda tabloida pre nekoliko godina kada se protivno volji porodice udala za svog fitnes instruktora, pa su mnoge aristokrate bojkotovale venčanje, ali naši Karađorđevići su bili prisutni. Eto to je jedini detalj koji mi se dopao, jer unosi malu dozu subverzije u jedan srednjovekovni model poimanja društva i braka.

U prenosu na TV Prvoj voditeljke su treptale od uzbuđenja, jer se jednoj devojci u Beogradu ispunio san da postane princeza i uda se u venčanici Roksande Ilinčić. Bilo je znatiželjnih i ispred crkve, mada mi je misterija ko je organizovao i platio prevoz za te rojaliste. Biser prenosa je lapsus reporterke koja je objasnila kako ispred Saborne crkve gosti pričaju na "stranim jezicima, uglavnom britanskom i španskom". Pre službe i čina venčanja koji je obavio patrijarh Irinej, emitovan je i sentimentalni filmić o ljubavi mladenaca. Kao, upoznali se u jesen, pa su pričali telefonom, pa se krili od javnosti po Veneciji i tako, reč po reč, pogled po pogled, zavoleše se deca. Bez obzira na moju levičarsku orijentaciju, jedino što zaista slavi svako, pa i ovo venčanje, jeste ljubav dvoje ljudi, jer ih upravo ljubav istovremeno čini jedinstvenim i posebnim. U ljubavi su i kraljevi i prosjaci jednaki. Sve drugo je ili estrada ili politika.

Nisam mogao da se otmem utisku da i po ovom pitanju u Srbiji postoji medijska podeljenost. Pre samo nekoliko nedelja, konkurentska Televizija Pink je u istom popodnevnom vikend terminu emitovala dvosatnu emisiju gde smo prisustvovali porodičnom okupljanju kod Karića. Mada, koliko mi je poznato, za sada nemaju pretenzije na srpski presto, Karići su prikazali veoma sličan dinastički potencijal. Uz to su složniji, ponovo su na domaćem terenu, možda brkaju padeže, al' bolje govore naški – a ne britanski. Emisija na Pinku se zvala "Premijera", a među novinarima i novinarkama su vladali isto strahopoštovanje i fascinacija luksuzom. Para kod Karića očigledno ne fali, dok su Karađorđevićima zamalo isključili struju zbog duga.

U pitanju je dakle nešto suštinski slično kod oba medijska porodična okupljanja. Naše društvo je u neprekidnoj potrazi za društvenom elitom, a ispostavlja se da imamo nekoliko isprepletanih elita. Politika i estrada su se spojili u jedan konglomerat, od hapšenja Miškovića je neuputno da se u javnosti pojavljujete kao tajkun (osim ako niste Bogoljub Karić), intelektualna elita je takođe u javnosti nevidljiva i ostaje samo taj žal za prošlim vremenima na koje se kači naša tanka i posvađana aristokratija. Zato je kraljevsko venčanje u Republici Srbiji potpuno u senci inauguracije predsednika, koji je vrhovni komandant, baš kao nekada kralj. Tada smo takođe videli pokušaj afirmisanja nove društvene elite koja će u našem društvu definisati nova merila vrednosti. Zato će mladi prinčevsko/kraljevski par verovatno učiniti isto ono što čine i drugi lepi, mladi i obrazovani parovi iz Srbije – zbrisaće u inostranstvo. ¶

Zamrznuta nezav

Evropa je odahnula: Karles Puđdemon je predložio da Katalonija privremeno suspenduje odluku o proglašenju nezavisnosti i time otvorio vrata za pregovore sa Madridom. Pitanje je, međutim, da li zamrznuta nezavisnost može da ublaži konflikte u Španiji

Tokom zasedanja katalonskog parlamenta u utorak uveče bilo je mnogo pripadnika policije koja je osiguravala aerodrome i železničke stanice, a u Barseloni razdvajala dve velike grupe demonstranata – onih koji su za nezavisnost Katalonije i onih koji su za jedinstvo Španije. Obe grupe su 10. oktobra napeto i mirno čekale početak govora predsednika Generaliteta (katalonske vlade) Karlesa Puđdemona koji je odložen za jedan sat zbog njegovog razgovora u poslednji čas sa predsednikom Evropske komisije Žan-Klodom Junkerom i sa predstavnicima političkih partija.

Španski sud je prethodno zabranio sednicu Parlamenta zakazanu za ponedeljak 9. septembra na čijem je dnevnom redu trebalo da bude nezavisnost, pa je Puđdemon na sednici narednog dana,

visnost Katalonije

ZA KATALONIJU U ŠPANIJI: Protesti u Barseloni
Fotografije: AP Photo

koja je bila posvećena razmatranju aktuelne situacije nakon referenduma, u 45-minutnom govoru konstatovao da je na osnovu rezultata referenduma, koji je Madrid pokušavao da onemogući silom, Katalonija stekla pravo da postane nezavisna država i da katalonski parlament treba da proglasi nezavisnost – ali da katalonska vlada treba prvo da predloži privremenu suspenziju odluke o nezavisnosti radi pokretanja ozbiljnog dijaloga koji traže grupa nobelovaca i Evropska unija. Pozvao je špansku vladu da započne pregovore. Posle toga se i dalje napeto čekalo na najavljeni odgovor premijera Španije Marijana Rahoja, koji je do tada odbijao svaki razgovor o katalonskoj nezavisnosti koju je proglasio neustavnom.

PAT-POZICIJA

Prethodnih dana se činilo da su Barselona i Madrid na ratnoj stazi, jer je konflikt dobijao na ubrzanju zbog nacionalne napetosti koja ima dugu istoriju, kombinovanu sa nezadovoljstvom protiv vlade u Madridu u birokratije u Briselu, karakterističnim za novi separatistički talas koji potresa Evropu od Glazgova do Lombardije. Pitanje meseca je bilo da li će Katalonci preći crtu, koju na svom referendumu nisu prešli Škoti, čiji su političari, pripremajući se za novi pokušaj, bili među retkima koji su podržavali katalonske indipendiste.

Rezultat referenduma od 1. oktobra je više vodio ka eskalaciji krize nego ka razrešenju napetosti – za nezavisnost je glasalo 2,26 miliona birača (90 odsto izašlih na biralište), što čini 42,3 odsto od 5,34 miliona Katalonaca s pravom glasa. To je po katalonskom zakonu dovoljno, ali ne predstavlja većinu u Kataloniji čije je vođstvo to pokušavalo da relativizuje tvrdnjom da je španska policija nasilno sprečila najmanje 770.000 ljudi da izađu na biralište.

List "Avangardija" (1881), koji izlazi na španskom i katalonskom, nedelju dana posle referenduma je pisao da je ime Katalonije upisano na tablu konflikata, što je privuklo pažnju svetskih sila, predstavilo svetu španske sporove, pogrešne proračune, nesposobnost za dijalog, možda i samouništavajući kapacitet, a to ne mora da bude dobro, kako neki strateži nezavisnosti neodgovorno veruju kada kažu: "Svet gleda na nas!"

Prvi efekti, piše "Avangardija", jesu da je cunami neizračunivih konsekvenci bio na vidiku. Da izmeste svoja sedišta van Katalonije prve su odlučile glavne banke u zemlji: *CaixaBank* (premešta sedište u Valensiju), *Banc Sabadell* (u Alikante), *Criteria* (u Madrid), *Fundació La Caixa* (u luku Palma na ostrvu Majorka), *Gas Natural* (u Madrid), *Agbar* (u Madrid). To, navodno, diskretno pokušavaju i stotine malih kompanija.

Španski "Pais" je u tom kontekstu pisao kako je problem za Kataloniju i to što Puđdemon i njegovi saveznici znaju bolje nego iko kakve probleme donosi zakasnela nezavisnost u eri globalizacije, u kojoj nacionalne države svoju suverenost u fundamentalnim aspektima prenose na supranacionalne entitete.

U jednom listu citiran je analitičar Džošua Kiting, koji je nedavno u "Njujork tajmsu" podsećao na to da su Ujedinjene nacije u trenutku kada su formirane imale 51 članicu, a da sada imaju 193 članice, ali da je kreacija novih država usporena. U analizi stoji da su u 21. veku samo tri države postale članice UN: Istočni Timor, Crna Gora i Južni Sudan. Doduše, i Švajcarska se pridružila UN 2002, ali to očito nije nova zemlja. Nekoliko drugih država – Kosovo, Abhazija, Južna Osetija i Somalija – nisu priznate u UN. Evropska unija funkcioniše kao klub koji teško prima nove članove, a Kataloniji je stavljeno do znanja da će biti van EU ako proglasi nezavisnost.

ČIJE SU ULICE

Što se nije do kraja izmerilo u glasačkim kutijama, odmeravalo se posle referenduma na ulicama. Pristalice nezavisnosti (prema organizatorima, njih oko 750.000) izašle su na ulice sa hiljadama katalonskih crveno-žutih zastava s belom petokrakom na plavom trouglu i tražile da španska Civilna garda napusti Kataloniju. Organizovan je i generalni štrajk. "Ulice su naše!", uzvikivali su između ostalog.

Isti slogan uzvikivale su u nedelju 8. septembra u Barseloni pristalice unitarne Španije (prema organizatorima 950.000, prema policijskim procenama 350.000), prema španskim komentatorima "tiha većina" s desetinama hiljada »

španskih i katalonskih zastava u španskoj verziji (bez bele zvezde u plavom trouglu).

Izgleda da su među njima dominirali simpatizeri Rahojeve Narodne partije, a u tim demonstracijama su učestvovali i socijalisti, čiji je veteran Felipe Gonzales, bivši španski premijer, kritikovao Rahoja što još uvek nije raspustio katalonski parlament.

Nobelovac Mario Vargas Ljosa je osudio nacionalizam kao najgore osećanje i "puč" katalonskih indipendista koji preti da razori 500 godina istorije jedinstva Španije.

Bivši predsednik Evropskog parlamenta Horhe Borel, koji je apelovao na više ozbiljnosti i zajedničkog rada, a ne bojkota i optužbi, demonstrantima koji su došli u Kataloniju iz drugih krajeva Španije savetovao je da se, kad se vrate kući i kupe flašu katalanskog penušavog vina *cava*, ne bi povećao broj nezaposlenih u Kataloniji.

Nasuprot spekulacijama da je veći broj demonstranata u Barselonu došao iz drugih delova Španije, na osnovu medijskih izveštaja izgleda da su većinu ipak činili Katalonci iz otmenih kvartova Barselone, kao i ljudi iz radničkih predgrađa u industrijskom pojasu drugih gradova kao što je sto kilometara od Barselone udaljena katalonska Lerida.

Neki izveštaji govore i o tome da su na marginama tih demonstracija pred sedištem Civilne garde demonstrirali i pripadnici desne Platforme za Kataloniju i falangisti (Falanga u Španiji ima mali uticaj, ali imala ga je i pre španskog građanskog rata 1936–1939, da bi pod Frankom bila jedina partija).

Unionističkih demonstracija je bilo i u Madridu i u drugim španskim gradovima

van Katalonije. U Valensiji, u kojoj se govori katalonski jezik, a koja nije deo katalonske autonomije, policija je sprečavala da se rasplamsa tuča između separatista i unionista.

Na severozapadnoj španskoj obali u Baskiji indipendisti su pažljivo gledali šta se događa s Katalonijom. ETA, baskijska teroristička organizacija, do sada je poštovala prekid vatre, ali da li će to poštovati i nadalje?

KOMPANISOVA SUDBINA

Vlada u Madridu je prethodnih nedelja gasila vatru benzinom, poslala je policiju u Kataloniju da bije one koji hoće da glasaju, hapsila katalonske vođe i pretila katalonskim separatistima najavom da će na unilateralnu deklaraciju nezavisnosti odmah odgovoriti aktivacijom člana 155 španskog ustava o suspenziji katalonske autonomije.

U Intervjuu listu "Pais" španski premijer Rahoj je ponovio više puta da sa katalonskim vođstvom neće pregovarati dok oni ne poništе referendum i ne povuku deklaraciju o nezavisnosti, a da je on spreman da iskoristi sve opcije i svu silu koje mu u ruke stavlja zakon, što znači i suspenziju katalonske vlasti. Rekao je i da će javni tužilac nastaviti da goni one koji su prekršili ustav.

Preteću retoriku svog šefa je pojačao portparol Rahojeve desne Narodne partije Pablo Kasado, koji je direktno pretio Puđdemonu, koji je pre zasedanja katalonskog parlamenta tražio posredovanje i pregovore s Madridom: "Ovo nije Jugoslavija. Niko ne treba ni oko čega ovde da posreduje! Onaj s kim Karles Puđdemon treba da razgovara jeste njegov advokat..."

Pablo Kasado je i direktnije nagovestio mogućnost da predsednik katalonske vlade, koji je istovremeno i predsednik Katalonije, dospe u zatvor, zapretivši mu da može da prođe kao nekadašnji lider Republikanske levice Katalonije Luis Kompanjis, koji je 6. oktobra 1934. proglasio Katalonsku Republiku u okviru Španske federalne republike. Kompanjis je po naređenju predsednika španske Druge Republike Niseta Alkale Zamore uhapšen, zatvoren na brodu blizu Barselone, osuđen na 34 godina robije, a potom, kad je nakon izbora 1936. došla na vlast levičarska vlada, oslobođen. Kada su u februaru 1939. Frankove trupe ušle u Barselonu, koja je poslednja pala, hiljade Katalonaca je ubijeno ili pobeglo u Francusku. Kompanjisa je ubila Frankova vlast 1940. nakon što su ga nacisti uhapsili u Francuskoj, gde je posle sloma španske republike živeo u azilu.

Pablo Iglesijas, lider levičarske španske partije Podemos, koja je protiv katalonske nezavisnosti, ali za dijalog umesto pretnji i sile, je tvitovao je: "Kasado kaže da Puđdemon može da završi kao Kompanjis, koji je bio mučen i ubijen. On je ili glup ili neodgovorni smutljivac!" Kasado je posle objašnjavao da nije mislio na Frankov, već na Zamorin proces protiv Kompanjisa.

Jedna od najpoznatijih Frankovih žrtava je, inače, bio advokat Hose Sinjol, jedan od republikanskih lidera i predsednik FK Barselona. Njen stadion Kamp nou je sada važan branilac katalonskog separatizma od Kraljevine Španije, a Barsini navijači odaju počast Sinjolu na svakoj utakmici, kao što uvek skandiraju i kada na Barsinoj utakmici sat pokaže 17.14. Za katalonske indipendiste od simboličke važnosti je što aktuelni kralj Felipe VI ima isto ime kao Filip V, unuk Luja XIV Burbonskog koji je 1714. godine na kraju Rata za špansko nasleđe zauzeo Barselonu.

KRALJEVSKA KARTA

Protiv katalonske nezavisnosti izjasnio se i španski kralj Felipe VI optuživši katalonsko vođstvo za nelojalnost, sa čime katalonski indipendisti-republikanci mogu hladno da se slože. Katalonski predsednik je svojevremeno odbio da položi zakletvu španskom kralju Felipeu VI.

Dopisnik nemačkog "Zidojče cajtunga" iz Španije zapaža da Katalonci špansku monarhiju opisuju i kao nastavak Frankove neustavnosti, tokom koje je autonomija Katalonije uništena, zato što je ona ustanovljena krunisanjem Huana Karlosa, nakon Frankove smrti 1975. na osnovu kaudiljovog izbora naslednika, a Felipe VI je njegov naslednik.

Katalonska autonomija po ustavu iz 1978. slična je onoj koju je Katalonija imala 1921. u republikanskoj Španiji i očito nije zadovoljila katalonske nacionalne i kulturne pretenzije. O tome

ODSTUPNICA: Karles Puđdemon

je svojevremeno govorila aktivnost pokreta *Krida ala solidaridad*, platforme za priznavanje katalonskog jezika, kulture i muzike koja je delovala osamdesetih i devedesetih godina prošlog veka, raspuštena 1993, a čiji se uticaj oseća i danas.

Politička partija Konvergencija i unija u početku je tražila da se Katalonci-ma prizna status nacije unutar Španije, težeći najvišem nivou autonomije, postavljajući socijalnu, institucionalnu i obrazovnu bazu za dostizanje kratkoročnih i dugoročnih ciljeva, a odnedavno se zalaže za secesiju. Katalonski parlament je 2005. većinom od 80 odsto odobrio novi statut i poslao ga u Madrid, odakle je vraćen sasvim izmenjeni tekst iz koga su izbrisana mnoga predložena katalonska autonomna prava.

Deklaraciju o suverenosti i pravu na samoopredeljenje naroda Katalonije katalonski parlament je doneo 2013, Vrhovni sud Španije ju je poništio i tadašnjem predsedniku katalonske vlade Arturu Masu zabranio bavljenje javnim poslom i kaznio ga sa pet miliona evra zbog organizovanja referenduma 2014. Puđdemon je u govoru pred parlamentom rekao da je Barselona 18 puta tražila pregovore o statusu, ali da je uvek bila odbijena.

Nakon što su indipendističke partije osvojile većinu na katalonskim izborima 27. septembra 2015, izglasale su 9. novembra te godine. Deklaraciju o inicijaciji procesa za nezavisnost Katalonije, a potom donele zakon o referendumu, raspisale ga i održale ga, uprkos zabrani španskog vrhovnog suda, hapšenju katalonskih zvaničnika i nasilju Civilne garde.

PRETNJE

Madrid je ne samo Puđdemonu pretio da po španskom Krivičnom zakonu može da ga stigne kazna od "jedne godine za pozivanje na pobunu i 25 godina za pobunu". Na listi ličnosti protiv kojih je povedena istraga su između ostalih predsednik Katalonske nacionalne skupštine Đordi Sančez, zatim predsednik organizacije za promociju katalonskog jezika Omnijum kultural Đordi Kušart, kao i oficir katalonske policije Mosos (*Mossos de ekquadra*) Hose Luis Trapero, koji je saslušavan u madridskom istražnom sudu.

Španski listovi "Pais" i "Mundo" su naširoko informisali o izveštaju Civilne garde o dokumentima zaplenjenim 20. septembra kada je španska policija ušla u katalonske kancelarije za ekonomiju, unutrašnje poslove, spoljne poslove, socijalna pitanja, telekomunikacije i poresku politiku, kojom prilikom je uhapšeno 14 katalonskih političara koji su bili angažovani u pripremanju referenduma. Među njima je bio i katalonski generalni sekretar za ekonomiju, profesor univerziteta i lider ujedinjene levice Katalonije Hose Marija Hove, koji je osumnjičen da je "upravljao fundamentalnim elementima referenduma", kao potpredsednik Oriol Hunkeras koji je imao komandu nad Civilnom gardom Barselone. Obelodanjeni su navodni dokumenti zaplenjeni u istrazi o planovima indipendista, između ostalog i o tome šta će se činiti kada jednostrana deklaracija o nezavisnosti generira konflikte. Drugim rečima, pokrenut je veleizdajnički proces.

Predsednik Katalonskog vrhovnog suda zatražio je dan pre zakazanog obraćanja Puđdemona parlamentu da nacionalna garda zaštiti zgradu suda, koju inače u normalnim prilikama čuva Mosos. Zahtev je obrazložen strahom da će proglašenje nezavisnosti ugroziti rad suda, a možda i smenu sudija i predsednika suda.

Ministarstvo odbrane je u Barselonu poslalo dva konvoja svoje grupe za podršku Nacionalnoj policiji i Civilnoj gardi. Vojne jedinice su prošle godine trenirale kako da održavaju javni red i imaju opremu za izlazak na ulice.

Kada je u Kataloniju poslato oko 6000 pripadnika Civilne garde i Nacionalne policije, veliki broj pripadnika katalonske policije Mosos je bojkotovao njihovu akciju, na osnovu čega su ministarstva unutrašnjih poslova procenjivala da će u slučaju uspostavljanja vanrednog stanja u Kataloniji (po članu 116 španskog ustava) ili "deaktivacije Generaliteta" (po članu 155 španskog ustava) sa nacionalnim policijskim snagama sarađivati 8000 od 17.000 pripadnika katalonske policije. Vlada iz Madrida računa da će na teritoriji Katalonije imati komandu nad 14.000 policajaca.

PRILIKA

Radi stišavanja opasne atmosfere, nekoliko dana po okončanju referenduma na ulice Barselone izašle su hiljade ljudi, obučenih u belo, koji su pozivali Madrid i Barselonu da se urazume i da pregovaraju. Gradonačelnica Barselone Ada Kolau je pozvala na hitne pregovore, rekavši da se Španija suočila sa najvećom institucionalnom krizom od njenog povratka u demokratiju nakon Frankove smrti 1975, da "rezultati 1. oktobra ne mogu da se koriste kao garancija za proglašenje nezavisnosti, ali da predstavljaju priliku da otvore dijalog i međunarodnu medijaciju". Pozivajuć i obe strane na smirenje tenzija, naglašavala je: "Vreme je da se grade mostovi, ne da se ruše."

Čini se da je međunarodno izolovani Puđdemon solomonskim predlogom pokušao da izbegne od Madrida najavljenu represiju, ponudivši Rahoju Danajski poklon, zamrznutu nezavisnost i defakto pregovore o otcepljenju Katalonije. To je mnogo više od statusa federalne jedinice za Kataloniju, što je, kako smo videli, Madrid u raznim istorijskim prilikama izbegavao. Na potezu je bila centralna vlada u Madridu, koja se do tog trenutka držala veoma tvrdo i nije davala znaka da će bitno omekšati stav.

"Španija nije Jugoslavija i niko tu neće posredovati", govorilo se u Madridu, ali Bi-Bi-Si javlja 10. oktobra uveče kako se čuje da postoje pokušaji medijacije međunarodnih organizacija u koje su uključene vrlo visoke (*very very senior*) međunarodne političke figure. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Intervju: Prof. dr Tibor Varadi

Zavađena tumačenja

Samoopredeljenje naroda je bez sumnje značajan princip, ali se u međunarodnom pravu nisu razvila jednosmislena merila o tome kada samoopredeljenje opravdava secesiju. Na to u praksi utiču politika i odnos snaga, kao što se vidi u slučajevima Kosova, Katalonije ili Krima

Dok jedni tvrde da duh kosovske nezavisnosti zlokobno lebdi nad Katalonijom, drugi kažu da jedno sa drugim nema nikakve veze. Evropska unija je u stanju povišene pripravnosti, secesionistički evropski pokreti čekaju na rasplet u Španiji, političari i pravnici izjašnjavaju se o situaciji koja eskalira. "U međunarodnom pravu nisu se razvila jednosmislena merila o tome kada samoopredeljenje opravdava secesiju", kaže profesor prava Varadi objašnjavajući različita tumačenja naizgled istih problema.

"VREME": Bilo da je reč o Krimu ili Kataloniji, kad god neki secesionistički pokret dovoljno ojača da postane vest u medijima, neminovna su poređenja sa Kosovom. Da li sa aspekta međunarodnog prava Vlada i Parlament Katalonije mogu da se pozivaju na nezavisnost Kosova koju je priznala većina relevantnih zapadnih demokratija, a koje sada neće ni da čuju za nezavisnost Katalonije?

TIBOR VARADI: Paralela zaista postoji, poređenje ima smisla. No nije sve isto, pa tako primer Kosova postaje uporište za odbranu različitih stavova.

Oni koji traže argumente za nezavisnost mogu da se pozovu na činjenicu da su nezavisnost Kosova priznale mnoge zemlje bez obzira na to što proglašenje nezavisnosti nije bilo u skladu sa ustavom zemlje kojoj je Kosovo pripadalo. Španski ustav takođe ne pruža mogućnost za secesiju. Tako da se može reći da je reč o istovrsnim slučajevima.

Oni pak koji ne žele nezavisnost Katalonije traže razlike između ta dva slučaja, pa naglašavaju da je Kosovo nešto posebno, jer je do odvajanja došlo nakon ukidanja autonomije, diskriminacije i nasilja.

Zaista teško pitanje jeste dilema koje su pravne posledice (ili sankcije) adekvatna konsekvenca onoga što je bilo specifično na Kosovu. Da li je separacija bila prikladan odgovor?

Da li je onda Vlada Republike Srbije u pravu kada u slučaju Katalonije i Kosova govori o primeni dvostrukih standarda?

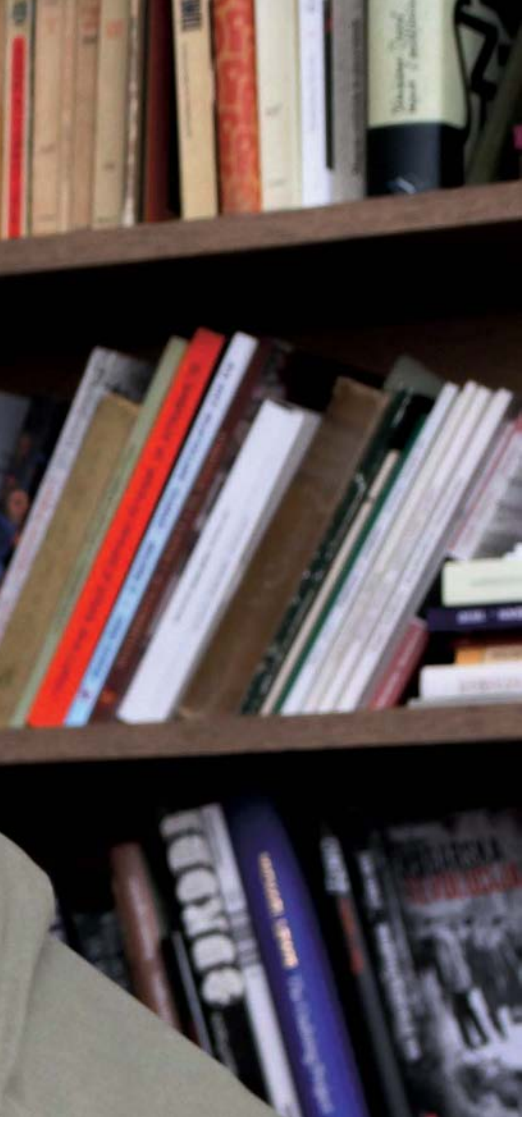

Foto: Andrej Pap /Tanjug

Donekle jeste. Kao što rekoh, razlike postoje, ali je pitanje da li ono što čini slučaj Kosova različitim opravdava osamostaljenje (ili bi, recimo, adekvatnije bilo vraćanje autonomije i kažnjavanje onih – bez obzira da li su Srbi ili Albanci – koji su zaista činili nedela).

Odgovor nije jednostavan. Postavlja se i pitanje da li je Kosovo slučaj *sui generis* samo zato što je na Kosovu zaista nastala jedna nenormalna situacija koja je dovela i do žrtava i koju tadašnja srpska vlast nije uspela da reši; ili je *sui generis* zbog toga (ili možda i zbog toga) što su geopolitički interesi zapadnih sila drugačiji u slučaju Kosova nego u slučaju Katalonije.

Teško je oteti se utisku da se principi koriste selektivno, u skladu sa političkim ciljevima – ali to naravno nije novost ni na međunarodnoj, ni na domaćoj sceni.

Dodao bih da, dok pišem ovaj tekst, čitam u beogradskim dnevnim listovima da su "emisari SAD i Rusije" u Beogradu pregovarali o istočnom delu Ukrajine i da su se približili rešenju. Znači, velike sile se dogovaraju o delu jedne treće zemlje (Ukrajine), a mi smo ponosni da se to događa kod nas. Može se opet reći i to da sama Ukrajina do sada nije uspela da nađe razumno rešenje.

Međunarodno pravo polazi od ustavnog poretka i teritorijalnog integriteta jedne država, priznaje pravo na samoopredeljenje naroda i teritorija unutar jedne države, ali poznaje i pravo na otcepljenje. Šta je presudilo u slučaju Kosova, ili svojevremeno kod otcepljenja Slovenije i Hrvatske od Jugoslavije, a šta prevaže u slučaju Katalonije? Ili, sa zapadnog stanovišta, Krima?

Samoopredeljenje naroda je bez sumnje značajan princip, ali se u međunarodnom pravu nisu razvila jednosmislena merila o tome kada samoopredeljenje opravdava secesiju.

Što se Slovenije i Hrvatske tiče, Evropska zajednica je još 1991. godine bila usvojila jednu deklaraciju, koja je sadržavala uputstva za priznanje novih država na teritoriji Istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza. Upućeni su i pozivi Hrvatskoj i Sloveniji (kao i drugim republikama SFRJ) da se izjasne da li žele nezavisnost. No takav poziv nije upućen Kosovu, jer su adresati bile samo republike, a ne i pokrajine.

Na Kosovu je 1991. godine ipak održan referendum, proglašena je nezavisnost – ali je to ostalo bez međunarodnog priznanja. Dakle, 1991. godine čini se da je bilo ključno o kakvoj je teritorijalnoj jedinici (republici ili pokrajini) bilo reči.

Godine 2008. (kada je Skupština Kosova proglasila nezavisnost) to se više nije smatralo ključnim pitanjem – niti su to smatrali važnim oni koji su pristalice odvajanja Krima.

Pod kojim uslovima bi, dakle, jedna teritorija na osnovu međunarodnog prava mogla da se otcepi od matične zemlje i proglasi nezavisnost, a jedan narod mogao da postane samostalan?

Nemam pravi odgovor na ovo važno pitanje. Ima većih stručnjaka od mene u ovom domenu, ali mislim da bi i oni rekli da su kriterijumi složeni i nedovoljno jasni. Stvari otežava i okolnost da je tokom istorije uspešnost otcepljenja ili osamostaljenja najčešće zavisila od odnosa snaga. Pravila međunarodnog prava su negde više, negde manje pominjana, ali najčešće selektivno, da bi se podržalo jedno ili drugo stanovište.

Oni koji kažu da je Kosovo *sui generis* pozivaju se najčešće na represije, ukidanje autonomije i diskriminaciju. Ovo nije bez osnova, ali stvarna slika nije jednostrana.

Srpske vlasti su govorile da su kosovski Albanci stvarali paralelne institucije. Albanci su govorili da su to činili zato što su isterani iz zajedničkih institucija. Zaista je bilo primera otpuštanja bez razumnog razloga. Meni su poznati samo neki pojedinačni primeri. Na osnovu službenog obaveštenja iz 1992. znam, recimo, da je Agron Oloni bio izbačen sa prištinskog Pravnog fakulteta zato što je "doprineo pogoršanju samoupravnih odnosa" i posebno što je 10. septembra 1991. napustio radno mesto u 10.15, "iako je bio obavezan da bude na svom radnom mestu od 8 do 14 časova". Otpuštena je i asistentkinja Hava Bujupaj (koja je otišla sa fakulteta u 10.45). Poslednjih pola veka video sam u svetu puno pravnih fakulteta i nastavnika, ne znam da li bi se iko od nastavnika koje sam upoznao zadržao na radnom mestu uz ovakva merila.

Ali je činjenica i to da su na Kosovu mnogi napuštali radna mesta iz protesta i želje da stvore paralelne institucije. Bilo je i diskriminacija i nasilja – a postojala je i delovala Oslobodilačka vojska Kosova.

Danas su pred nama činjenice, ali i težnja da se činjenice filtriraju. Tu su i suprotstavljeni narativi. Bogdan Bogdanović (koji nije bio samo sjajan arhitekta, nego i značajan mislilac) napisao je 1993. godine esej sa naslovom "Zavađena sećanja". U tom eseju piše da će jednog lepog dana novi ustav Jugoslavije početi sledećim rečima: "U našoj zemlji sva su sećanja jednaka." Na to još treba pričekati.

Da li to onda znači da zapravo u međunarodnom pravu ne postoje jasni kriterijumi na osnovu kojih bi mogla da se prizna nezavisnost jednog naroda i jedne teritorije, osim ako to nije kompromisna odluka svih činilaca?

Da. Mislim da dosadašnja praksa podržava upravo takav odgovor.

Da li onda, po vama, Kurdistan na severu Iraka, to jest Kurdi, ispunjavaju uslove za samostalnost?

I reakcije na nedavni referendum na iračkom delu Kurdistana su dalja podrš- »

ka zaključku da se nije formiralo zaista principijelno stanovište.

Oni koji smatraju da je Kosovo poseban slučaj oslanjaju se, kao što sam to već pomenuo, na diskriminacije i patnje, naročito devedesetih godina. U tome ima istine (mada istina nije sasvim jednostrana).

No čak i ako bismo u potpunosti prihvatili narativ albanske strane, nasilje i diskriminacija koji su pogodili Albance na Kosovu značajno zaostaju za višedecenijskim patnjama Kurda. A referendum Kurda o osamostaljenju ne podržavaju ni Evropska unija, ni Amerika, ni Rusija.

Analizirajte nam molim vas u ovom novom "katalonskom" kontekstu presudu Međunarodnog suda pravde o nezavisnosti Kosova, na koju se Srbija svojevremeno žalila.

Reč je zapravo o savetodavnom mišljenju Međunarodnog suda pravde. Tekst savetodavnog mišljenja se poziva na različite argumente, teorije i stavove, sadrži i argumente na koje bi se pristalice autonomije u Kataloniji mogle pozivati, ali mislim da ipak ne daje odlučujući oslonac. Donekle i zbog toga što je Međunarodni sud pravde u stvari izbegao odgovor na ključno pitanje: njegovo mišljenje ne odgovara na pitanje da li je nezavisnost Kosova u skladu sa međunarodnim pravom, već da li sama deklaracija o nezavisnosti vređa međunarodno pravo.

Da li se do sada pokazalo da je međunarodno pravo u praksi zapravo pravo jačeg?

Vidite, ja naravno navijam za međunarodno pravo. Postoje oblasti u kojima su međunarodno pravo i institucije međunarodnog prava zaista doprineli da se uvreži neka normalnost. Međunarodno pravo je u više prilika dalo vredne putokaze – ponekad i hrabre putokaze. No, pitanje osamostaljivanja delova država nije oblast u kojoj su odluke vođene principima i principijelnošću međunarodnog prava.

Zamislimo da se i Kosovo i Katalonija nalaze u Sjedinjenim Američkim Državama u čijem pravnom sistemu sudski presedani igraju ključnu ulogu. Da li bi Vrhovni sud SAD na osnovu kosovskog presedana automatski priznao i nezavisnost Katalonije?

To je zaista zanimljivo pitanje. Pre nekoliko godina to bi bilo čisto teorijsko pitanje. U osnovi nije ni danas drugačije, mada nakon dolaska Donalda Trampa na vlast neki govore o eventualnom odvajanju Kalifornije.

Hipotetičko pitanje bi bilo: ako bi se Vrhovni sud SAD na neki način saglasio sa odvajanjem Kalifornije, da li bi to bio presedan po pitanju odvajanja neke druge države članice SAD? Jednosmislen odgovor, nažalost, ne mogu dati. U SAD precedentno pravo ima zaista značajno mesto, ali unutar precedentnog prava postoji krupan prostor za raspravu o tome koji je tačno taj splet činjeničnih okolnosti na kojima se zasniva presedan.

Oni koji kažu da je Kosovo *sui generis* pozivaju se najčešće na represije, ukidanje autonomije i diskriminaciju. Ovo nije bez osnova, ali stvarna slika nije jednostrana

Dok se Vlada Španije poziva na važeći ustav, dakle na pravnu državu, katalonski separatisti se pozivaju na demokratsko pravo naroda da odluči da li želi da ostane u sklopu Španije. Recimo da je referendum protekao bez incidenata, da je izlaznost bila 80 odsto i da se 90 odsto građana Katalonije izjasnilo za otcepljenje, da li bi to sa pravnog aspekta išta promenilo?

Sa stanovišta Ustava Španije razlika ne bi bila odlučujuća. Koliko znam, broj glasova za nezavisnost je zaista bio iznad 90 odsto – ali broj glasača nije dostigao 50 odsto građana sa pravom glasa. No i kada bi i izlaznost bila znatno veća, ostalo bi kao prepreka ustavno stanovište u Španiji prema kojem bi samo glasovi cele Španije, a ne glasovi Katalonije ili Baskije, mogli da opravdaju otcepljenje.

U Kanadi vlada drugačije stanovište, građani Kvebeka bi mogli da se odluče za otcepljenje putem referenduma. Sličan je i ustavnopravni položaj Škotske unutar Velike Britanije.

Znači da pravna država ima veću težinu od demokratskih načela?

Pravna država bi trebalo da se zasniva na demokratskim načelima. No pravna država ponekad postavlja i neke ograde ispred volje većine. I tu stižemo da složenih pravno-filozofskih pitanja.

Postavlja se i pitanje koja je većina relevantna? Da li većina u Kataloniji ili većina u celoj Španiji? A čak i ako je reč o volji većine na prostoru cele države, ta volja nije uvek racionalna, može da bude vođena i predrasudama. Pitanje je da li neko ima pravo da proceni kada je većina neracionalna. Ako recimo većina u jednoj državi smatra da ne treba primati migrante – ili da se mogu primati samo migranti hrišćani – da li to treba da bude i stanovište pravne države? Ako bi većina u Srbiji mislila da manjinski jezici ne treba da budu u službenoj upotrebi, ili ako većina u Hrvatskoj misli da ćirilice ne bi smelo biti na javnim mestima, da li to treba da sledi i pravo?

Pitanje je zaista složeno. Pozitivnu ulogu može da ima međunarodno pravo – mada za to nema uvek dovoljno snage i jasnoće.

Sve vreme pričamo o međunarodnom pravu. Šta je zapravo međunarodno pravo?

Međunarodno pravo je obeleženo pokušajima da se neki standardi ljudske normalnosti prošire na ceo svet i ceo život. Nedavno sam čitao eseje jednog pisca iz Bečkereka, današnjeg Zrenjanina. Lajoš Boršodi, koji je izgubio život za vreme nacističke okupacije, piše još 1921. godine da je život dobrim delom zapravo sećanje, uspomena. To me podsetilo na rezignirani komentar koji sam čuo pre nekoliko dana. Jedan profesor međunarodnog prava je rekao da ono međunarodno pravo za koje su se velikani borili postaje uspomena. Iskreno se nadam da se međunarodno pravo neće redukovati na uspomene, na pokušaje, već će ostati poprište uvek novih pokušaja. A uspostavljanje normalnosti podrazumeva stalna nastojanja da se pruži šansa normama ne samo unutar moći, već i nasuprot moći. ¶

ANDREJ IVANJI

Kako ste danas?

MEDIGROUP

011 40 40 100

FILMOVI SE PRAVE

“Na Akademiji u Pragu smo učili na koji način se pravi film za široku publiku. Vodili smo računa na koji način će gledalac osjetiti i shvatiti šta smo htjeli da kažemo. To je odgovornost ne samo prema savremenoj publici nego i onoj budućoj”

Foto: Jagoda Hozo

Za intervju sa Lordanom Zafranovićem nije potreban konkretan povod. Međutim, s obzirom da on uvek priprema ili snima neki film – sad je na primer okupiran završnim pripremama za film *Karuzo* i pokušajima da konačno realizuje davno osmišljen scenario o deci Kozare, nije nam nedostajao ni aktuelni razlog za razgovor koji sledi.

Lordan Zafranović, jedan od velikih jugoslovenskih reditelja, živi u Pragu a, kako kaže, podjednako pokušava da radi u Hrvatskoj, Srbiji i u Češkoj. “U Zagrebu sam napravio gotovo sve filmove, a i u Beogradu sam takođe radio u nekoliko navrata. Isti je to jezik, ista publika i manje-više ista kultura. Razmišljam na koji način bi se u bivšoj Jugoslaviji moglo raditi. Jer, ja sam sad donekle izopćen iz Hrvatskog kulturnog prostora. I u bivšoj Jugoslaviji je bilo ideoloških sukoba, ali su ipak postojali izlazi. Ako nekog autora napadnu u Beogradu, naročito u vrijeme crnog talasa, izlaz se nalazio u Ljubljani,

ZA KINA

Zagrebu, Skoplju i obrnuto. Sada ja, kao emigrant iz vlastite zemlje, pokušavam, posebno posljednjih pola godine, da nađem izlaz u Beogradu. Međutim, nema više velikih distributera i producenata sa kojima sam ja radio, nema više finansijera za neki značajniji, malo sjajniji film, nešto što bi bilo za kino, za široku publiku."

"VREME": Jeste li ipak pokušali?

LORDAN ZAFRANOVIĆ: Jesam u nekoliko navrata, ali sam dva puta bio odbijen. Riječ je o scenariju prema drami *Bizarno* čiji je autor Željko Hubač, direktor Drame Narodnog pozorišta u Beogradu. Ta drama je doživjela niz pohvala i nagrada. Bila je to prilika da se napravi savremen i ne skup film iz ovog vremena. To bi bila jedna nova vrsta filma. Dva puta smo ga slali na konkurs Ministarstva kulture, međutim, nismo prošli. Sada pokušavam da im predložim scenario za film *Djeca Kozare*. To je vrhunski tekst Arsena Diklića. Radili smo ga pred rat. Uradio ga je na jedan visokoprofesionalan način, sa izuzetnom dramaturgijom koja prati likove koji se razvijaju u jednoj ogromnoj ljudskoj tragediji, naročito kada su u pitanju djeca. Za ovaj projekat smo na neki način zainteresovali češku i srpsku televiziju i očekujemo sada neke pomake. U tom smislu vidim u Beogradu izlaz za moje stvaralaštvo. Naravno, i tamošnji autori se bore i vrlo je teško ući u taj krug zato što su ograničena sredstva. To je, na neki način, jedna vučja jama. Ja sam ipak optimista, pa ćemo vidjeti šta će biti u ovih par mjeseci koji dolaze.

A u Hrvatskoj?

Ja nisam više mogao raditi u Hrvatskoj, koja je moja zemlja, tu su moji korijeni, moja kultura. Bio sam prisiljen da iz te zemlje emigriram.

Oko 2000. godine sam pokušao da se vratim preko određenih scenarija koji nisu bili ideološki, na primjer film *Karuzo*, tragikomedija iz prve polovine prošlog vijeka koja nema veze sa ideologijom, ali nije išlo. U Češkoj je, hvala bogu, prošao odmah, sa fenomenalnom recenzijom, koju ni sam ne bih napisao. Dobili smo jedan dio sredstava za pripremu filma. Sad smo ga kompletno pripremili. Jedan dio će se snimati u studiju u Barandovu, a jedan u Splitu tako da dolazi do apsurda, ali takav je svijet danas i to su posljedice užasa koji smo imali, da će jedan čisto dalmatinski film snimati Češka. *Karuzo* je tragikomedija po legendi koja se zaista desila. Jedan splitski ulični pjevač je umislio da je bolji od Karuza. To je čisti dalmatinski, vrlo surov humor. Vrh je u tom Karuzu, ali i prije i poslije toga ima hiljadu velikih malih scena koje su ogromna galerija likova i atmosfere pred sam Drugi svjetski rat, ulazak fašizma u Split. To su one promjene koje su se desile i sada u Hrvatskoj, govorim u Hrvatskoj, a tako je vjerojatno i u Srbiji. Ljudi su prelazili na drugu stranu kada su osjetili da dolazi sila i preko noći se promijenila kompletna slika Splita. Ne samo ulazak fašizma nego i otpor tom fašizmu od ljudi od kojih se to najmanje očekivalo. Tako da uz tu tragikomediju ide ozbiljna drama koja govori o vremenu koje gotovo može da se uporedi sa današnjim.

U vašem opusu tokom sedamdesetih i osamdesetih preovlađuje mediteranska klima, a tematski dominiraju zločin i stradanje.

Ja sam se još od amaterskih dana bavio eksperimentalnim filmom i istraživao filmsku formu, ali i promjene unutar prostora i vremena. Po tim scenarijima spadali smo u neku, kako bih rekao, mediteransku misao i kulturu. Bili smo naročito pod uticajem Kamija, koji je rođen u Oranu u Alžiru, a Split je, u to vrijeme, bio jako sličan ovom gradu samo na drugoj strani Mediterana. On je negdje sublimirao u sebi tog apsurdnog čovjeka i taj bunt koji iz toga proizilazi. Naročito u romanu *Stranac*, u kojem se dešavaju upravo one stvari kojima sam se ja dugo bavio, a to je to ubistvo bez razloga. Onda sam kasnije pokušao da vidim da li se može analizirati i druga strana te medalje – ubistvo s razlogom. U početku sam radio filmove u geometrijskoj, savršenoj formi, da uvijek drama počinje sa idiličnom situacijom lijepih mjesta, lijepih ljudi, dobrih odnosa, a onda se uvuče crv zla i sve razruši. Jedan od najznačajnijih filmova iz tog perioda je *Poslije podne (puška)*. Dešava se u jednom zatvorenom mediteranskom dvorištu, ljeti. Jedan tip – igra ga Tom Gotovac – pokušava da ubije vrapca. Gusto ljetnje vrijeme stiska do te mjere da on eksplodira i umjesto vrapca pobije cijelo dvorište, puno ljudi. To je moćan film i nalazi se u Muzeju moderne umjetnosti u Njujorku, i sa još tri-četiri kratka igrana filma ide po retrospektivama kao jedno od djela koja bi nove generacije trebalo da vide. Nakon tih eksperimenata, u sasvim slučajnom susretu s Jasenovcem, bivam potpuno razbijen. Nisam mogao shvatiti da ljudsko biće može to da radi, taj način ubijanja i to masovno, samo zbog druge vjere, naroda, ideologije... To me je potaklo da počnem da stavljam film u određenu funkciju. Tako su nastali *Okupacija u 26 slika*, *Pad Italije*, *Večernja zvona*, film o Jasenovcu, i ovaj posljednji na tu temu, *Testament*, koji je tek nedavno prikazan u Srbiji, dok ga Hrvatska, iako je bila koproducent, još nije prikazala. S obzirom kakva je situacija danas u Hrvatskoj, jasno je zašto je to tako.

Da li nameravate da se bavite novijom istorijom balkanskih naroda, odnosno da li postoji dovoljna istorijska distanca za objektivno posmatranje ratova iz devedesetih?

Kad sam emigrirao u Pariz, htio sam da napustim film jer sam mislio da ta naša upozorenja i taj krik protiv rata nemaju nikakav odjek. Sve se to ponovilo po sasvim istom scenariju, kako '41. tako i '91.

Onda sam upravo završavao *Testament*, film o ustašama i o tom zlu. Mislio sam da će mi to biti i posljednji film, zato se tako i zove. Mislio sam da se vratim slikarstvu, ali mi nije išla tehnika crtanja. Do ruku mi je došao roman *Ostrvo Balkan* Vidosava Stevanovića, koji je, u to vrijeme, također bio u Parizu. Bila je to '93, '94. godina i rat je bio u najgoroj fazi. Rekao sam, moramo napraviti taj film. Relativno brzo smo našli producenta i napravili scenario. Ja sam u to vrijeme u Češkoj radio igrani film *Lakrimoza*. Osnovali »

smo u Pragu firmu "Cepter film" i počeli finansiranje tog velikog projekta. U Bitolju, koji je trebalo da "igra" Sarajevo, dizali smo kulise. Međutim, u 2000. godini, pred samo snimanje došlo je do velike berzanske krize u Moskvi i naš producent Cepter nije mogao da krene s filmom, iako smo već do tada potrošili puno i energije i novca. Eto, to je film koji sam htio da napravim o ovom posljednjem ratu. Mada smo ga počeli u vrijeme dok je rat trajao, danas kad pročitam taj scenario ništa ne bih mijenjao. Jedna producentica iz Praga upravo pokušava da ga isfinansira. Jer on je vrlo aktuelan i danas. Dakle, ne treba da prođe neko vrijeme da bi se shvatilo koliko je to zlo i koje su posljedice. To je tragedija čije će se posljedice osjećati najmanje sto godina. Inače, nema nekih pravila o toj takozvanoj istorijskoj distanci kad je u pitanju film. On se može stvarati u isto vrijeme kad se drama dešava, a može i sto godina kasnije, naravno, sa savremenom porukom koja ostavlja gledaocu da razmisli šta ga okružuje danas, bez obzira što je tema iz istorije.

Tamo gde ste snimali *Okupaciju u 26 slika* danas se snima jedan od najpopularnijih svetskih serijala, *Igra prestola*. Vratite nas malo u to vreme vašeg "dirigovanja" u Dubrovniku.

To je interesantno. Snimao se tu i *Robin Hud* sa Dikaprijem, a sve to povećava popularnost te regije i sve je više turista jer ljudi žele vidjeti mesto gdje su snimani ti filmovi, pa ogromne pare ostaju i Dubrovniku i ljudima koji tu rade, ili su u ugostiteljstvu i hotelijerstvu. Osim toga, to su skupi projekti čiji producenti strahovito puno plate za samo snimanje prostora. Toga je bilo i ranije. Sjećam se da je "Jadran film" imao stalno iznajmljeno pola hotela Interkontinental u Zagrebu za te ekipe, ili su te ekipe odlazile u Istru. To je bilo fenomenalno. *Okupacija* je rađena u drugo vrijeme. Mi, naravno, nismo plaćali ništa, išli smo po nekoj političkoj liniji.

Trebalo je u prvom redu razgovarati sa SUBNOR-om. Očišćen nam je prostor gdje se moglo snimati i mi smo mogli imati cijeli Dubrovnik kao atelje. Imali smo na umu veliku paradu, scenu ulaska Italijana, i trebala nam je masa statista koja ih je dočekala. Odradili smo prvi plan sa šeširima, sa kostimima, sa šminkom i tako dalje, a za drugi plan na svim ulazima na Stradun stavili smo rampe. Oko njih je stajalo mnogo radoznalih ljudi koji su gledali snimanje. Na moj znak te rampe su dizane, pa su se kao potoci u rijeku ti statisti ulili u Stradun. Imali smo pun Stradun ljudi i to je bilo fantastično, izgledalo je jako skupo. Inače je film djelovao veoma bogato. Sjećam se, kad smo bili u Kanu, producent Mihalić iz "Jadran filma" mi je rekao da, ako me novinari pitaju, kažem da je film koštao pet miliona dolara, a koštao je između 350 i 400 hiljada dolara. Pitali su, naravno, a komentar je bio – kako jeftin film, a tako bogat. Pa upravo zbog toga što smo se snalazili na razne načine, a znali smo i posao. I Dubrovnik nam je pomogao, ali bilo je to jedno drugo vrijeme. Nažalost, danas se ni u snu ne može raditi na takav način.

Vaši najbolji filmovi nastali su u saradnji sa pokojnim Mirkom Kovačem. Koliko danas pratite književnu scenu prostora bivše Jugoslavije i da li u njoj nalazite nekoga sa kim biste mogli da sarađujete?

Mi smo u ono vrijeme zaista imali vr-

hunsku literaturu i oko mene je bila plejada pisaca, Kiš, Filip David, Kovač, Bulatović, Pekić, Brana Šćepanović, Ranko Munitić... Uvijek smo pisali zajedno, osamili bismo se negdje i radili na scenariju budućeg filma. To nam je omogućavao producent. Ja bih vodio prema filmu, a oni bi pisali ili analizirali. Iz te zajedničke energije stvarali su se filmovi. Danas je to nemoguća misija. Danas radimo doma, sami, bez producenta, pa onda ako ti administracija, kako evropska tako i državne, dozvoli da radiš, ako ti to dozvole neke komisije koje se sastaju zbrda-zdola, a ništa ne znaju. Imaš osjećaj da se nalaziš u nekom praznom prostoru u kojem, eto, pokušavaš donijeti neki dragulj, a to niko ne primijeti, niti koga zanima. Sve je to, što se tiče literature i umjetnosti uopće, na jednom dosta niskom nivou i vrlo teško može nastati veliki film. Ja i dalje pišem i pisaću s tim preostalim velikim književnicima, tako sam radio sa Vidosavom Stevanovićem i sa Filipom Davidom. Bez književnika se teško može napraviti dobar film.

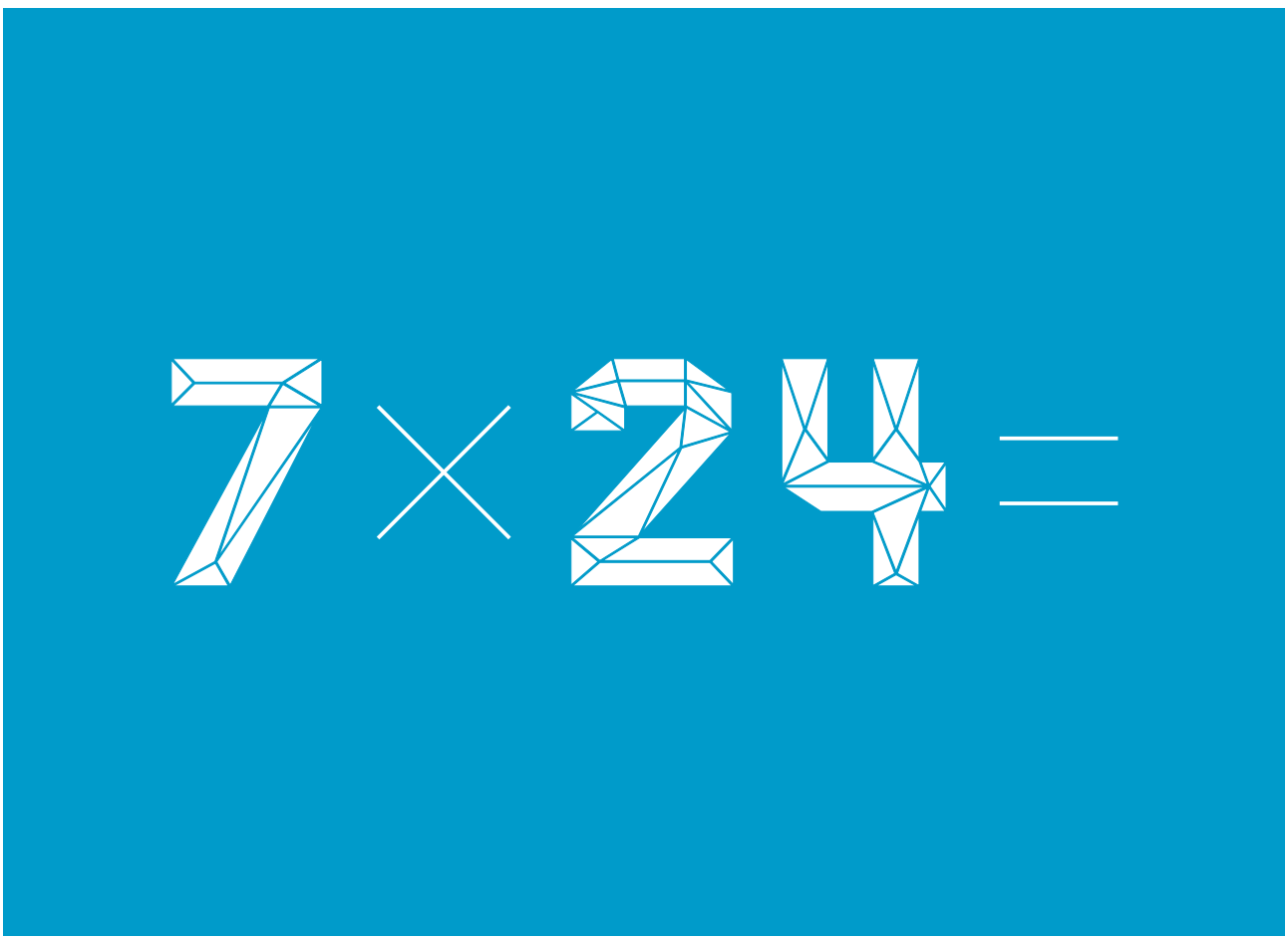
Pratite li kinematografiju sa naših prostora?

Nažalost, ne. Nijedna od tih kinematografija nije dala neke velike filmove, osim pojedinačnih uspjeha, Grlića, Kusturice, Jelčića, Brešana, Dragojevića... Nije dala filmove koji bi imali široku publiku u svijetu kao neki ranije. To je osrednja kinematografija takozvanih realizatora, školovanih na nekim akademijama koje nisu davale neke velike podloge za buduće velike filmove i, što je najgore, izgubio se kino. To su neki mali filmovi rađeni u kućnoj radinosti. Nakon premijere niko ne ide da ih gleda. Ja sam uvijek govorio da se filmovi prave zbog kina. Da se plati ulaznica, da se nađe mjesto, da ti kao autor i umjetnik moraš pružiti gledaocu neku satisfakciju da on kad izađe kaže: platio sam upravo ono što sam htio, dobio sam više nego što sam platio. Izgubljena je, čini se, odgovornost prema gledaocu. Ono što smo mi učili na Akademiji ovdje u Pragu, to je upravo na koji način se pravi film za široku publiku. Da postoji razlog zašto je napravljen, da bude pregledan, čitljiv, da utiče na određene sredine. Vodili smo računa na koji način će gledalac osjetiti i shvatiti šta smo htjeli da kažemo. To je odgovornost ne samo prema savremenoj publici nego i onoj budućoj.

Zločin i lepota, kontrasti koji karakterišu vaše filmove, naša su stvarnost. Kakve su prognoze?

Jedino što možemo je da vjerujemo da bi ljubav i dobrota mogle jednostavno da naplave sve. Zato se i bavimo zlom, da ga otklonimo, ali nisam siguran da uspijevamo. Sve više je ratova, zla, izbjeglica, užasa. Teško je pretpostaviti da je čak i na ovim našim prostorima sve završeno. Mislim da tu još nije došlo do katarze, da je do te mjere napumpano negativnom energijom i da se jednostavno čeka neka eksplozija. Jer kad se pumpa mržnja, ono što je zlo, što je primitivno, što je dovelo do tragedija, kao da nije izvučena nikakva pouka, dobru se ne možemo nadati... Nažalost, situacija je takva da mi ne dopušta optimizam. Puni smo želje za prijateljstvom, za suradnjom, ali je tolika agresija na ljubav i dobrotu, na prijateljstvo, saradnju, komunikaciju, da ja gubim nadu. Ostaje mi film koji sam uvijek imao i preko kojeg ću pokušati da ostavim neke poruke, pa nek ostanu za generacije koje će doći. ¶

BOJANA MARJANOVIĆ

20 17

NOVOSADSKI OKTOBERFEST

Fenster zum Oktoberfest

MASTER CENTAR NOVOSADSKOG SAJMA
20. i 21. oktobar 2017.

Petak 20.10.2017.

18.45
SVEČANO OTVARANJE PIVSKOG BURETA:
Miloš Vučević,
gradonačelnik Novog Sada
Axel Dittmann,
ambasador Nemačke
Martin Knapp,
direktor Nemačko-srpske privredne komore
Rudolf Weiss,
predsednik Udruženja podunavskih Nemaca

19.00 - 20.00
KREDARICA
(bavarska muzika)

20.00 - 21.30
AMAJLIJA

21.30 - 22.30
LOVE HUNTERS

22.30
Takmičenje u držanju krigle, dodela nagrada za Instagram fotografije sa najviše lajkova

23.30 - 01.00
S.A.R.S.

01.00 - 02.00
Drum'n'Zez

Subota 21.10.2017.

12.00 - 15.00
BATTLE OF THE BANDS:
Revija rock bendova, pobednički bend izvodi jednu pesmu u ponoć te večeri između *Hladnog piva* i *Orthodox Celts-a*

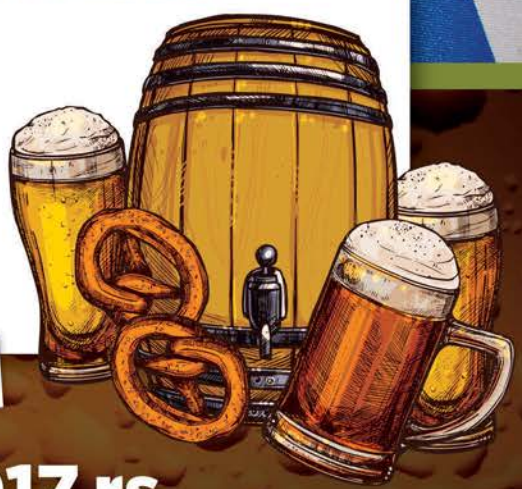
19.00 - 20.00
KREDARICA
(bavarska muzika)

20.00 - 21.30
BLAŽA I KLJUNOVI

21.30 - 22.00
Takmičenje u držanju krigle, dodela nagrada za Instagram fotografije sa najviše lajkova

22.00 - 00.00
HLADNO PIVO

00.00 - 02.00
ORTHODOX CELTS

KARTE U PRODAJI!

www.gigstix.com

www.oktoberfest2017.rs

Širom zatvorenih očiju

Bilo je na televiziji. Na Dnevniku! To je decenijama bio najjači argument u raspravi da li je nešto istina ili nije. Ono što televizija nije zabeležila kao da se nije ni dogodilo. A slika je bila konačni dokaz.

Onda se pojavio internet i Jutjub. Milioni video-klipova najneverovatnijih događaja. Ko od nas nije video motociklistu u Kini koji nepovređen preživljava jeziv sudar na raskrsnici, avion koji krilom kači more i uspešno se ispravlja kako bi bezbedno sleteo na obližnji aerodrom, orla koji pokušava da odnese dete odnosno tek prohodalu bebu iz parka naočigled majke. Neke snimke bismo dovodili u pitanje, ali većinu smo gledali bez daha. Jer ko bi se toliko trudio da nam podmetne lažnu saobraćajnu nesreću? I kakvu bi korist imao od toga?

Onda se desila tragedija u Las Vegasu, ubistvo 58 ljudi na koncertu kantri muzike. Najpre su se na Jutjubu pojavili snimci koje su napravili ljudi koji su se krili od metaka, a bili su dovoljno prisebni da uključe kameru na telefonu. Ali malo zatim počeli su da se nižu video-klipovi koji dokazuju da pucnjave nikada nije bilo i da je cela priča samo nameštaljka FBI-ja koji bi da uvede dodatnu kontrolu nad slobodnom prodajom oružja u SAD. Ako biste pretraživali video-materijal vezan za to mučko ubijanje ljudi podjednako biste dobijali prave i ove sumnjičave video-klipove. Pa kome verovati?

Oni kojima je neko u Vegasu ubijen ili ranjen bili su zgroženi. Odmah zatim krenula je kampanja da Jutjub promeni svoje algoritme koji rangiraju video materijale po značaju kako bi se izbeglo da neki idiotski i lažni sadržaj dobije visoko mesto. Jutjub se najpre bunio tvrdeći da je algoritam u redu, ali je konačno popustio. Inkriminisani video je skidan sa mreže ili spuštan nisko na listi, mada bi se poneki i dalje provukao. Ali, moglo bi se reći da su ubistva u Vegasu vododelnica posle koje će se lažni snimci drugačije tretirati.

Recimo, ubuduće bi se nalozi mogli rangirati, baš kao što se to čini sa vozačima i korisnicima Uber servisa. Ne morate da odate svoj pravi identitet, ali će drugi korisnici moći da procene da li su vaše objave na internetu istinite ili nisu na osnovu onoga što ste do sada objavljivali. Ako se ispostavi da ne lažete, vaši snimci i postovi dobijaće značajno mesto kao verodostojni. U suprotnom će vas mreže ignorisati ili brisati.

Servisi koji to rade već postoje. Verovatno najpoznatiji je Trooly, koji skuplja sve vaše podatke po internetu i društvenim medijima i svrstava vas u nekoliko kategorija prema istinitosti onoga što postavljate. Servis je ove godine kupio Airbnb s dobrim razlogom, da svojim klijentima obezbedi što preciznije odnosno ispravnije informacije o smeštaju.

Drugi nude savete novinarima, kako da provere da li su neka fotografija ili video koji su dostavljeni redakciji autentični pre nego što ih objavite. Poput onog gde se vidi ajkula kako pliva poplavljenim auto-putem u Teksasu (prethodno se isti snimak pojavio tokom poplava u Luizijani). Preporuka je da se pažljivo proveri datum objave, a onda se ide u detaljniju analizu koja uključuje i proveru vremenskih prilika na dan navodnog snimanja. Često se ispostavi da dan nije bio sunčan ili obrnuto, da ne govorimo o kombinacijama odnosno montažama slika, gde se od dve istine dobija verodostojna laž.

Naravno, onoga koji želi da veruje da pucnjave u Vegasu nije bilo, kao ni holokausta ili sletanja na Mesec, ništa neće sprečiti da svoje stavove argumentuje savršenim video-snimcima sa interneta. Ali mediji više neće moći da se pravdaju kako su prevareni, a i ostali korisnici će jednim klikom moći da utvrde s kim imaju posla.

Usudio bih se da kažem da je vreme laganja na internetu prošlo, ali znam da zablude pevaju lepše.

¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz Srbije u redakciji	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—		1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—		5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	1500 RSD	23,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	2000 RSD	30,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	2900 RSD	37,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	3800 RSD	50,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo).

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

PUŠENJE (NIJE) ZABRANJENO

ALEKSANDAR ZOGRAF.

KO BI REKAO DA JE POSTOJALO VREME KADA CIGARETE **NISU** BILE OZNAČENE KAO POŠAST? ZAHVALJUJUĆI SREĆNOM NALAZU NA BUVLJOJ PIJACI, DOŠAO SAM DO KESICA U KOJIMA SU U BEOGRADU TRIDESETIH GODINA PAKOVALI CIGARE NA KOMAD. KESICE SU UKRAŠENE CRTEŽIMA U STRIPOVSKOM MANIRU, KREATOR GORNJEG CRTEŽA JE STRIP AUTOR **ĐUKA JANKOVIĆ**... INDUSTRIJSKI PROIZVEDENE CIGARETE SU BILE KONZUMIRANE U URBANIM SREDINAMA, DOK SE NA SELU ZAVIJAO DOMAĆI DUVAN...

UPRKOS FRAZERSKIM SLOGANIMA I NEIZOSTAVNIM OPŠTIM MESTIMA, OVI REKLAMNI URADCI ODAJU LAKOĆU, MOŽDA I ZBOG ODSUSTVA PRESIJE NARUČIOCA, KOJI SE OBRAĆAO VEĆ USTALJENOM TRŽIŠTU... POSMATRAJUĆI TO, POMISLITE KOLIKO PRODUKCIJA SAVREMENOG MARKETINGA, NASTOJEĆI DA STVORI UTISAK OPUŠTENOSTI, ZAPRAVO DELUJE NATEGNUTO...

Želovo

Osamdesetih je neko pitao Stojka Vrankovića, tada najperspektivnijeg košarkaškog centra u Jugoslaviji, zašto iz Zadra ne pređe u neki veći klub, gde bi sigurno imao više mogućnosti da napreduje i bio mnogo bolje plaćen. Vranković je odgovorio da mu je košarka najveća ljubav u životu i da bi mogao da pređe samo u grad koji, poput Zadra, živi za košarku, a da u Jugoslaviji postoji još samo jedno takvo mesto – Čačak.

Foto: Ozon Pres

Nije Vranković, naravno, došao u Čačak, jer je Zadar ipak bio veći od čačanskog Borca, koji se uglavnom šetao iz prve u drugu ligu i nazad, ali u jednoj stvari je Stojko bio u pravu. U gradu na Moravi se bukvalno živelo za košarku. Ne sećam se prvih šuteva, ali siguran sam da nisam bio pošao u školu kada sam naterao oca da o zid šupe okači obruč sa nekog malog bureta. Bio mi je neophodan jer do sličnog obruča, okačenog na uličnoj banderi, još nisam mogao da dobacim, a pripreme za košarkašku budućnost su u Čačku morale da počnu rano.

Treneri su obilazili i niže razrede osnovnih škola, da bace oko da li neki klinac barata loptom veštije od drugih. Oni izabrani su već tada polako usmeravani, a nama ostalima, punim zavisti i gorčine što im talenat nije prepoznat, ostajalo je da se kalimo po dvorištima i uličnim koševima, sve dok ne dorastemo do časti da stupimo na pravi teren.

A tih "pravih" terena je bilo malo. Iz predgrađa posle koga su počinjala kukuruzna polja, Borčeva hala kod Morave je u ranim godinama delovala beskrajno daleko, a i nekako je izazivala strahopoštovanje. To strahopoštovanje je bilo posledica fascinacije sedmogodišnjeg dečaka koga je stariji brat prvi put odveo na utakmicu, a on otvorenih usta slušao kako nekoliko hiljada navijača u dupke punoj Hali skandira: "Izgubi li Borac, sudiju na kolac!!!", dok se prozori tresu od buke i nagomilanog adrenalina.

Zato je nadohvat nogu bilo Želovo, dom kluba iz predgrađa koji je sa punim opravdanjem nosio ime Železničar (Žele od milja). Iza zida koji je okruživao teren bila je stanica i koloseci, čuli su se pisak lokomotive i tutnjava vagona. Čitava atmosfera je odisala nečim "radničkim" i običnim, za razliku od moderne Hale, simbola novog doba. Pored terena je bio bife, naravno imena Železničar, u kome se bistrila lokalna i svetska košarka. Dok je služio vojsku u Čačku, čest gost u tom bifeu je bio Željko Jerkov, član one legendarne ekipe koja je osvojila Svetsko prvenstvo u Manili 1978.

Naravno da deca, dok ne dorastu za mušku igru, nisu ulazila na teren, osim kada je bio prazan, a to je uglavnom bilo samo kada sa neba padaju kamenice. Zato se na Želovom raslo, živelo i učilo košarci i životu. Puni sreće smo dodavali lopte tada mladom Draganu Kićanoviću dok je sam, pod letnjim suncem, satima šutirao, gledali ga kao Boga i osećali da je predodređen da preko Žela i Borca stigne do krova sveta (puvakao sam se među društvom što moj tata poznaje Kićanovog oca jer zajedno rade na železnici).

Krova nije bilo, pa je Žele zvanične utakmice igrao u Hali kod starijeg i poznatijeg brata, ali na stranu utakmice, na Želovom se sedamdesetih igrao najbolji basket u Srbiji, a i šire. Kićanović, inače, nije bio najbolji basketaš u Čačku ni kada je bio najbolji igrač sveta, gledali smo ga više puta kako sportski pruža ruku pošto je izgubio "jedan na jedan". Bio sam beskrajno ponosan što je jedna od lokalnih zvezda bio moj komšija Džule, učesnik legendarnih "tri na tri" obračuna sa basketašima iz Kraljeva, koji su se ponekad igrali za pare.

Marks je pominjao tri dnevne osmice (osam sati rada, isto toliko spavanja i kulturnog uzdizanja), ali odrastanje u kraju podrazumevalo je da se bar jedna osmica provede na Želovom, naročito kada se stasalo za igru. To stasavanje je, naravno, išlo postepeno. "Gornji" koš, pored bifea, bio je rezervisan za vedete, iskusne igrače. Ponekad bi mlađa ekipa iz kraja poranila, pa smo mogli da igramo dok se ne pojavi neko stariji. Pravi igrači su imali i pravi kodeks časti, pa bi mlađima, koji bi se odmah povlačili, rekli da završe partiju i tek onda odu na "donji" koš. Džukci su se prepoznavali po tome što su bahato ulazili na teren još dok je partija trajala. Nije čudo što su neki od tih džukaca devedesetih izginuli u mafijaškim obračunima.

Na donjem košu igralo se obično od jutra do mraka, vikendom i predveče su gužve bile tolike da bi po nekoliko ekipa čekalo na red. Vrhunac priznanja bio je kada bi velikima nedostajao po jedan igrač, pa bi pozvali nekog od mlađih da popuni rupu. Delegirali bi, demokratski, najboljeg među nama, da se ne sramotimo na velikoj sceni.

Na "Želovo" se išlo pre škole, posle škole, u svakom slobodnom trenutku. Tabali smo loptu tamo i 4. maja 1980, dok se spuštao mrak. Prišao je neki čovek i tiho rekao: "Idite kući, deco, umro je Tito."

U Čačku je 27. septembra gostovao turski "Fenerbahče" i odigrao utakmicu sa Borcem. U Hali, ne na Želovom, ali to ovog puta nije važno. Prebogatog prvaka Evrope je u srpsku provinciju doveo njegov trener Željko Obradović, Čačanin. Žoc je pokazao kako se vraća dug gradu gde se učio ljudskoj i košarkaškoj časti. ¶

MOMIR TURUDIĆ

SBB

EON

NAJBOLJI NAČIN DA GLEDAŠ
VRHUNSKI TV SADRŽAJ

PRVIH 6 MESECI PO

990 DIN

u TRIO paketu + + akcija za nove korisnike

www.sbb.rs • www.eon.tv

EON je uključen u Trio pakete. EON Smart TV aplikacija je uključena u Gold Extra i Gold Premium pakete. Akcija važi za nove korisnike Trio paketa uz ugovor od 24 meseca. Uslovi korišćenja usluga i ponuđenih paketa dati su u zvaničnoj ponudi sa cenovnikom I akcijskoj ponudi na www.sbb.rs I www.eon.tv.

5 GODINA SERVICE INCLUSIVE

Zadovoljstvo u vožnji

NE ČEKAJTE SUTRA.

BMW X4 OD 47.990€.

BMW X4 ima izraženo upečatljiv oblik, bilo kada i bilo gde da se pojavi. Sa njegovim ekstravertnim dizajnom, on kombinuje životni stil i performanse i stapa ih u dve stvari koje nikad ranije nisu bile objedinjenje u ovom segmentu, tipična X snaga i estetika kupe vozila.

Zakažite test vožnju na www.bmw.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec